

McKaviaar Happy Meal

J. A. Brillat-Savarin: 'Tell me what you eat, and I tell you who you are' 1825

Onderzoek naar voorkeuren in voeding en cultuur als marker voor klassendistinctie en sociale status

Auteur	Side Messemaker
Student nummer	307718
Email adres	sidemessemaker@hotmail.com
Begelijder	Koen van Eijck
Tweede lezer	Pauwke Berkers
Studiejaar	2008 –2009
Afstudeerdatum	31 augustus 2009
Studie	Sociologie van Kunst en Cultuur
Faculteit	Historische en Kunst Wetenschappen
Universiteit	Erasmus Universiteit Rotterdam

Inleiding

Voor u heeft u de scriptie McKaviaar Happy Meal. Deze scriptie is tot stand gekomen als eindonderdeel voor het voltooiën van mijn studie Sociologie van Kunst en Cultuur aan de Erasmus Universiteit te Rotterdam. Met het schrijven van deze scriptie heb ik mijn interesses in eten verder kunnen uitbouwen. Ik hou van koken en heb dan ook het geluk om soms voor een extra centje voor grote groepen te mogen koken. Maar ook met vrienden wordt er veel gekookt. Het interesseert me om te zien hoe mensen er andere stijlen en smaken op nahouden. Samen koken en vervolgens samen eten is een waardevolle bezigheid voor mijn sociale leven. Het creëert voor mij een sfeer waarbij er echt even eerlijk en rustig bijgepraat kan worden. Maar ik hou er ook kookspelletjes op na, waarbij er één team is dat de ingrediënten, voor een maaltijd, voor het andere team moet kopen. Ook uit eten gaan kan een belangrijke manier zijn om mijn sociale contacten in stand te houden. Als ik uit eten ga bestel ik meestal samen met mijn tafelgenoot een aantal voorgerechten die we dan delen en verspreid over de avond opeten. Zo heeft iedereen denk ik wel zijn eigen manier om met eten om te gaan en als u er over na denkt vallen er altijd wel gekke of grappige gebruiken te vinden in de manier waarop u met eten omgaat. Maar als dat dan niet erg spectaculair blijkt te zijn, valt er altijd nog naar een van de vele kookprogramma's op tv te kijken. Eten bereiden en nuttigen wordt dan ook gebruikt als vorm van vermaak en als onderdeel van een sociale bezigheid. De vrijheid, die eten tegenwoordig als smaakpatroon voor individuen heeft, begon me dan ook op te vallen. In mijn studie was ik met de theorieën van klassendistinctie en smaakpatronen in aanraking gekomen. Deze richtten zich vrijwel allemaal op voorkeuren in cultureel vermaak en muziek. De vraag rees dan ook of eten net als cultureel vermaak en muzikale smaak een indicator kan zijn van een bepaalde levenshouding.

Dit onderzoek gebruikt eten als indicator voor smaakpatronen en gedragsvoorkeuren, die kunnen wijzen op klassenverschillen en verschillen in sociale status. Hierbij overheerst de gedachte dat de smaak in eten, net als culturele smaak of muzikale smaak, een indicator kan zijn van onderliggende waarden of motieven. Het onderzoek heeft als uitgangspunt deze gedachte te toetsen, waarbij culturele smaak en muzikale smaak gekoppeld wordt aan de smaak voor eten, zowel thuis als in een restaurant. De centrale vraag van het onderzoek luidt: *is de habitus zowel te zien in eetgedrag als cultureel gedrag?* Om deze vraag te kunnen beantwoorden, wordt er ten eerste een algemene inleiding gegeven op het onderwerp eten en cultuur en de verbanden die aanleiding hebben gegeven voor de vergelijking die in het onderzoek gemaakt wordt. Vervolgens wordt er in het theoretische kader een samenvatting gegeven van de grondlegger van het cultuursociologische klassenonderzoek. Omdat er de laatste jaren veel onderzoek is gedaan naar smaakvoorkeuren in verschillende klasse zijn ook nieuwe theorieën, die nieuwe inzichten geven,

in deze samenvatting opgenomen. De theorieën, die zich voornamelijk richten op cultureel vermaak en muziek, worden gevolgd door een onderdeel dat uitsluitend ingaat op eten. Hierbij worden er tevens verbanden gelegd met de cultuurtheorieën. Vanuit deze theoretische verkenning zijn de onderzoeksvragen weergegeven. Tevens zijn vanuit deze theorie de hypothesen geformuleerd. Voor het beantwoorden van de onderzoeksvragen is een onderzoeksmodel vormgegeven waarbij de methodologie een uitleg geeft in hoe het onderzoeksonderwerp is onderzocht. De analyse van de verkregen onderzoeksgegevens en de uitkomsten komen in het daaropvolgende hoofdstuk aan bod. Tot slot wordt er aan de hand van de onderzoeksuitkomsten een antwoord gegeven op de onderzoeksvragen en wordt het onderzoek afgesloten met een conclusie en een aantal aanbevelingen. Het proces van het schrijven van een scriptie gaat niet zonder slag of stoot. Om een aantal dingen op orde te krijgen heb ik het onderzoek 6 maanden stil gelegd. Ik ben dan ook dankbaar dat ik deze mogelijkheid kon nemen. Ik wil mijn begeleider Koen van Eijck bedanken voor de sturende inbreng tijdens de vormgeving van het onderzoek en de afronding van de scriptie. Zijn bijdrage was van grote waarde. Ik hoop dat u met interesse en plezier mijn onderzoek leest.

Side Messemaker

22 juni 2009 Den Haag, Nederland

Inhoudsopgave

Hoofdstuk 1: Aanleiding	7
1.1 Vraagstelling van de masterthesis	11
1.2 Eetgewoontes en culturele gewoontes	12
Hoofdstuk 2: Theoretisch kader Cultuur	13
2.1 Bourdieu als grondlegger van het klasse onderzoek	14
2.2 Velden, de gebieden waarin sociale klassen strijden	15
2.3 Achtergrondkenmerken en levenshouding: 'de habitus'	16
2.4 Het veld van kunst en cultuur	17
2.5 Conclusie Bourdieu	18
2.6 Nieuw onderzoek: berichten van een culturele omnivoor	18
2.7 Peterson en Simkus/Kern, grondleggers van de omnivoor	19
2.8 Nieuw onderzoek	21
2.9 Kenmerken van de omnivoor in eetgedrag	22
2.10 Conclusie	22
Hoofdstuk 3: Theoretisch kader Eten	24
3.1 Het voedingsonderzoek	25
3.2 Factoren die van invloed zijn op de omgang met voeding	26
3.3 Internationalisering	28
3.4 Functies van de maaltijd	29
3.4.1 Voeding om smaak te communiceren	30
3.4.2 De omnivoor en multiculturele interesse	30
3.4.3 Voeding als vormer van identiteit	31
3.5 Privé en openbaar	33
3.5.1 Fastfood	35
3.6 Conclusie	35
Hoofdstuk 4: Onderzoekopzet, Operationalisering & Methodologie	37
4.1 Centrale vraag en deelvragen	38
4.2 Onderzoeksmodel en operationalisering	39
4.2.1 Achtergrondkenmerken	40
4.2.2 Onderzoeksgebieden	41
4.2.3 Dimensies	42

4.2.4	Overeenkomsten en verschillen	43
4.3	Methodologie	43
4.3.1	Kwalitatief of kwantitatief	44
4.3.2	Online onderzoek	45
4.3.3	Verspreiding	45
4.3.4	De respondenten	46
4.3.5	Steekproef en nauwkeurigheidsmarge	46
4.3.6	De enquête	47
4.3.7	De respons	48
Hoofdstuk 5: Data-analyse & Onderzoeksuitkomsten		49
5.1	Algemene kenmerken	50
5.2	Analyse van gegevens	53
5.3	Factoranalyse dimensies	54
5.4	Correlatie verschillende onderzoeksgebieden	58
5.4.1	Eten thuis en eten uit	59
5.4.2	Eten thuis en muziek luisteren	60
5.4.3	Eten thuis en cultuur	61
5.4.4	Uit eten en muziek luisteren	62
5.4.5	Uit eten en cultuur	63
5.4.6	Muziek luisteren en cultuur	64
5.4.7	Conclusie	65
5.5.	Factoranalyse Dimensie Eisen	65
5.5.1	Conclusie	68
5.6	Correlatie van verschillende eisen	68
5.6.1	Conclusie	69
5.7	Correlatie dimensie eisen met de onderzoeksgebieden	70
5.7.1	Conclusie	72
5.8	Diversiteit	72
5.8.1	De relatie van diversiteit tussen de onderzoeksgebieden	73
5.8.2	Relatie diversiteit van de eisen tussen de onderzoeksgebieden	73
5.8.3	Hoge eisen in verband gebracht met de variabelen	75
5.8.4	Conclusie	78
5.9	Diversiteit en algemene kenmerken	79
5.9.1	Conclusie	83

Hoofdstuk 6: Beantwoording onderzoeksvragen	85
6.1 Antwoord op de onderzoeksvragen	86
6.1.1 Deelvraag 1	86
6.1.2 Deelvraag 2	87
6.1.3 Deelvraag 3	88
6.1.4 Deelvraag 4	88
6.1.5 Centrale vraag	90
6.2 Kanttekeningen	91
6.3 Schema onderzoeksuitkomsten	91
Hoofdstuk 7: Conclusie	94
7.1 Aanbevelingen	97
Literatuurlijst	99
Bijlage 1: Vragenlijst	105

Hoofdstuk 1

Aanleiding

Tot welke groep behoort u? Iedereen voelt zich op een of andere manier bij een groep betrokken. Of men daar nu zelf voor kiest door bijvoorbeeld een bepaalde muziek stijl, dat het gevormd is door een bepaalde culturele achtergrond of opgelegd wordt door een bepaalde stigmatisering, de maatschappij is duidelijk opgesplitst in verschillende groepen. Zelfs als je denkt niet bij een groep te horen, hoor je bij de groep die denkt niet bij een groep te horen. De groep waartoe iemand behoort draagt bij aan iemands identiteit, voor de persoon zelf en voor hoe iemand deze persoon ziet. Maar iemands identiteit draagt er ook toe bij tot welke groep iemand behoort, of men het nu wil of niet.

Aan de hand van deze groepen valt vanuit wetenschappelijk oogpunt dan ook veel te zeggen over verschillende posities van personen in de samenleving. Mensen creëren een bepaalde identiteit en daarmee een bepaalde groepsvorming, om zich te onderscheiden van andere mensen en andere groepen. Zo kan men tevens een netwerk van gelijkgestemden vormen. Daarbij zijn er verschillende regels die een groep een groep maken. Niet iedereen wordt zomaar toegelaten tot een bepaalde groep. Sommige groepen zijn erg toegankelijk en kennen (bijna) geen eisen. Andere zijn moeilijk toegankelijk en kennen sterke gedragsnormen waaraan iemand moet voldoen om tot een dergelijke groep te kunnen behoren. Dit is één van de manieren om de groep te beschermen en bijvoorbeeld exclusiviteit te creëren. Maar men beschermt niet alleen de groep, maar ook de verworvenheden van een groep en daarbij van zichzelf. Zo is de samenleving ook onder te verdelen in groepen die een bepaalde positie verworven hebben. Hierbij wordt er gesproken van klassen. De klassen worden onderverdeeld aan de hand van volume en samenstelling van het kapitaal waarover het individu beschikt. De verschillen in kapitaal uit zich weer in verschillen in smaak. De klassen weerspiegelen een maatschappelijke positie (Bourdieu, 1984). Elke klasse heeft een bepaalde gedragscode, die het klassen onderscheid symboliseert, of zelfs creëert. Deze gedragscode wordt volgens de theorie al doorgegeven in de opvoeding, educatie en sociale achtergrond. Op deze manier kan mede aan de hand van achtergrond, gedrag en voorkeur bepaald worden waarom iemand zich in een bepaalde klasse bevindt. De gedragscodes van de klassen zorgen voor inclusie en exclusie. Zo schermt de hoge klasse zich af van de lagere klassen in de samenleving. Aangezien iedereen succes tracht te behalen binnen de samenleving is er sprake van een klassenstrijd waarin de lagere klassen zich proberen op te werken naar een hogere klasse. Daarnaast probeert men in de hogere klasse zijn positie te communiceren naar gelijkgestemden en probeert men zo het succes van het eigen leven te communiceren naar de samenleving. De hoge klasse creëert, voor het behouden van de hoge positie, waarden en normen om het klassenonderscheid te behouden en te bepalen. Dit zijn sociaal arbitrair

gekozen waarden en normen en kunnen dus desgewenst aangepast worden als bepaalde waarden en normen niet meer werken als vorm van exclusie naar de lagere klasse.

In de cultuursociologie is deze klassenwerking uitvoerig onderzocht, om zo in kaart te brengen hoe men succesvolle sociale posities kan verweven, behouden en door kan geven. Hiervoor is voornamelijk als onderzoeksonderwerp culturele smaak en kennis gebruikt. Culturele smaak wordt in de cultuursociologie namelijk gezien als belangrijke indicator voor het bepalen en vinden van klassenverschillen. Culturele smaak laat een esthetische intellectuele waarde zien die vanuit arbitrair gekozen waarden en normen bepaald kan worden. Dit betekent dat de esthetische waarde van culturele producten bepaald wordt door de belanghebbenden binnen de culturele sector. De esthetische waarde is dus een waarde die niet vaststaat, maar gecreëerd wordt. Het is daardoor een uitermate geschikt middel voor mensen en groepen om zich te onderscheiden van andere mensen en groepen. Want voor het verkrijgen van deze esthetische inzichten is scholing en opvoeding nodig. Het bezitten van deze esthetische inzichten geeft dan ook de mogelijkheid deze kennis en verworvenheden te tonen. Maar naast culturele voorkeur kunnen er ook andere voorkeuren dienen voor dit sociale onderscheid. Andere gebieden kunnen dus ook de mogelijkheid bieden om klasse verschillen te bepalen.

Voeding is er daar een van, mede doordat voeding veranderd is van noodzaak om te overleven naar een luxe product als weerspiegeling van smaak. Voeding heeft niet alleen meer een fysiologische en economische functie, maar ook een culturele werking voor bijvoorbeeld maatschappelijke aspiratie en identiteit. Voeding vormt tegenwoordig zelfs een onderwerp van sociaal beleid van lokale en internationale overheden (Scholliers, 1997). Als we bijvoorbeeld vanuit hedendaagse ontwikkelingen globaal kijken naar de overeenkomsten tussen cultuur en voeding dan zijn er direct al een paar vergelijkingen te maken. Zo is voeding veranderd van een gebruik dat gekenmerkt werd door lokale invloeden tot een gebruik dat onderhevig is aan de invloed van mondialisering. Net als bij cultuur, geven mondiale communicatieprocessen en transportmogelijkheden meer en meer de mogelijkheid om invloeden, die niet meer locatie gebonden zijn, te integreren. Technologische invloeden, zoals media, internet, maar ook koeltechnieken, die vervoer van voedsel mogelijk maken, spelen in dit proces een grote rol. De hiermee toegenomen diversiteit zorgt voor een grotere keuzevrijheid op het gebied van voeding en cultuur.

Ook in de politiek kan een werking gezien worden, die zowel voeding als cultuur beïnvloedt. De positieve sturing, die de politiek gebruikt in cultuurparticipatie voor de educatie van de massa, is in voeding te zien in de motivatie voor een verantwoorde voedselkeuze.

Mede dankzij deze overeenkomsten is de laatste tijd dan ook te zien hoe voeding steeds meer in sociologisch onderzoek gebruikt wordt als onderzoeksgebied voor verschillen in sociale status en klasse. Voeding is namelijk lange tijd een ondergeschoven kindje geweest in het sociaal-wetenschappelijk onderzoek. Pas de laatste decennia krijgt het de aandacht van het wetenschappelijke veld. De belangrijkste reden voor het verwaarlozen van de voeding door cultuurwetenschappen is waarschijnlijk dat de zorg voor het eten tot het domein van de vrouw behoorde (Wiegmann, 1967: 185-186; Mennell, 1992: 1 en 118, in Snejder, 2006: 15).

Bij voedingsonderzoek gaat het bijna altijd over de voedselkeuze. Iets dat niet gegeten wordt is dan ook geen voeding, maar kan dit wel worden op het moment dat het gegeten wordt. Voedingskeuze lijkt heel simpel, maar is eigenlijk gecompliceerd en wordt beïnvloed door verschillende factoren. De factoren die bij de voedingskeuze horen, zijn te vinden binnen verschillende traditionele voedseldomeinen. Elk van deze domeinen (biologie, psychologie, sociologie, marketing, economie en *consumer science*, enz.) denkt vanuit zijn eigen domein een (gedeeltelijk) antwoord te hebben op de vraag “why does who eat what, when, and where?” De sociologie richt zich daarbij vooral op cultuur, traditie en de sociale status welke voedsel kan geven. De laatste 50 jaar is men dan ook weinig bezig geweest met disciplineoverschrijdend onderzoek, omdat het voedselonderzoek meer bezig was met zichzelf als ‘objectief’ wetenschappelijk onderzoek op de kaart te zetten. Interdisciplinair onderzoek, waarin meerdere factoren die het gedrag beïnvloeden meegenomen kunnen worden, is dus ook nog ver te zoeken (Koster & Mojet, 2007).

Culturele voorkeur en voeding zijn twee verschillende gebieden waarin een bepaalde klassenstructuur gevonden kan worden. De vraag rijst dan ook: welke relatie er is tussen cultuur en voeding, wanneer we kijken naar statusverhogende gebruiken? Op deze vraag richt dit onderzoek zich. Daarbij gebruik ik voeding om sociaal onderscheid te onderzoeken en te bepalen. Dit leidt ertoe dat het gedrag op één gebied (voeding) vergeleken wordt met het gedrag op een ander gebied (cultuur). Deze vergelijking is vooral interessant omdat de bestaande theorieën over culturele smaak in verband gebracht kunnen worden met de voorkeur in voeding. Daarnaast kan door deze vergelijking een breder besef ontstaan van hoe deze theorieën in de praktijk werken. Het geeft tevens de mogelijkheid de bekende habitus theorie van Bourdieu te toetsen, waarbij hij er vanuit gaat dat bepaalde achtergrondkenmerken van de verschillende klasse doorwerken in alle gedragingen van de personen in deze klasse. Dit geldt niet alleen op cultureel gebied, waar esthetisch inzicht belangrijk is, maar dus ook op het gebied van voeding, waar bijvoorbeeld

culinaire smaak belangrijk kan zijn. Dit onderzoek trekt deze theorieën in een breder perspectief en probeert de relevantie van deze theorieën in de hedendaagse samenleving weer te geven. Tevens kan de vergelijking tussen gedrag op cultureel gebied en voedingsgebied iets bijdragen aan nieuwe theorieën in het sociaal culturele onderzoeksveld, zoals de culturele omnivoor. Deze theorie wijst op een verandering van een eenzijdig smaakpatroon bij de hoge klassen naar een omnivoor smaakpatroon, waarbij er geen onderscheid gemaakt wordt tussen hoge en lage cultuur, maar in kwaliteit en esthetisch waarde. Hiervoor zal het onderzoek ten eerste proberen in kaart te brengen of er een homologie te vinden is tussen eetgedrag en cultureel gedrag. Tot slot geeft het onderzoek naar voedingsvoorkeuren een benadering die mogelijk minder is beïnvloed door sociaal wenselijke antwoorden, zoals die voor kunnen komen in onderzoeken naar culturele voorkeur. Mede omdat voeding meer gezien wordt als een dagelijkse bezigheid. In culturele voorkeur is een duidelijk beeld te herkennen van zaken die 'not done' zijn binnen de sociale groep. Vragen over culturele voorkeuren kunnen dan ook veel eerder beantwoord worden vanuit de sociaal wenselijke situatie van de respondenten.

1.1 Vraagstelling van de masterthesis

Wanneer de culturele houding voortkomt uit een bepaalde levenshouding van een individu, verklaard aan de hand van de habitus, met daaraan gekoppeld, de sociaal-economische situatie en opleiding, dan is het aannemelijk dat deze levenshouding op dezelfde manier invloed heeft op de eetgewoontes. Dit betekent dat er een overeenstemming zou moeten zijn tussen culturele houding en houding ten aanzien van voeding, welke bepaald wordt door de levenshouding. Door deze kenmerken van eten en cultuur met elkaar in verband te brengen, zal ik iets kunnen zeggen over de kenmerken van de habitus, de klassenverschillen en de culturele omnivoor. De masterthesis gaat in op de overeenkomst tussen eetgewoontes en culturele gewoontes. De vraagstelling van de masterthesis luidt als volgt:

Is de habitus zowel te zien in eetgedrag als cultureel gedrag?

Vanuit deze vergelijking zal ik iets proberen te zeggen over hedendaagse veranderingen in iemands culturele gedrag en over hedendaagse ontwikkelingen in de cultuur, zoals bijvoorbeeld de komst van de culturele omnivoor. Ook zal ik mogelijke verschillen van cultureel- en eetgedrag binnenshuis en buitenshuis proberen weer te geven.

1.2 Eetgewoontes en culturele gewoontes

Onder eetgewoontes wordt verstaan de voorkeuren en gedragingen die iemand heeft binnen zijn of haar eetpatroon. Het gaat er hierbij niet specifiek om wat iemand eet, zoals bijvoorbeeld vlees of kaas, maar wat voor soort gerechten iemand eet en welke eisen daarbij aan de gerechten gesteld worden. Cultureel gedrag wordt in het onderzoek op dezelfde manier benaderd, het gaat er hier niet om wat iemand binnen een cultuuruiting specifiek aan cultuur doet, zoals *traditionele* dans of *country* dans, maar aan wat voor soort cultuur uitingen iemand belang hecht en welke eisen daarbij aan de cultuuruitingen gesteld worden. Het onderzoek hanteert deze invalshoek omdat er dan een weerspiegeling van de keuze in het gedrag gemaakt kan worden, waarbij er ook aandacht is voor het waarom en niet alleen voor het wat. Men kan namelijk bijvoorbeeld op verschillende manieren Aziatisch eten, waarbij het voor de een als een fastfood optie gebruikt wordt en voor de andere als een culinair uitstapje. Zo legt het waarom van het gedrag een deel van de waarde en normen van iemands keuze bloot en kunnen er ook koppelingen gemaakt worden naar bijvoorbeeld kenmerken die wijzen op de culturele omnivoor, waarbij het verschil in hoge en lage cultuur niet het belangrijkste is, maar juist de esthetische kwaliteit van de cultuur uiting.

Hoofdstuk 2

Theoretisch kader Cultuur

In dit hoofdstuk komt het theoretisch kader van het onderzoeksgebied naar voren. Hierbij ga ik in op de bepaling van cultuur als kenmerk van iemands levenshouding / habitus en hoe cultuur kan dienen als middel voor onderscheid tussen klassen. Ook worden nieuwe theorieën meegenomen uit de cultuursociologie, zoals de culturele omnivoor. Tot slot komen de theorieën over eten met betrekking tot dit onderzoek aan bod.

2.1 Bourdieu als grondlegger van het klasse onderzoek

De belangrijkste theorie voor mijn onderzoek is de theorie van Bourdieu. Hij geeft in zijn werk een beschrijving van hoe cultureel gedrag en voorkeuren verklaard kunnen worden. De basis van zijn werk ligt in de cultureel kapitaal theorie (Bourdieu, 1984, 1986). In deze theorie gaat Bourdieu in op hoe cultureel kapitaal werkt op het macro niveau waarin (cultureel) kapitaal als middel dient om sociale klassen in stand te houden en te reproduceren. Dit cultureel kapitaal geeft de verschillende klassen een manier om zich te onderscheiden van andere klassen. Bourdieu ziet dit als een mogelijkheid voor distinctie tussen de verschillende klasse (Rubtsova & Dowd, 2004).

Deze distinctie die gebruikt kan worden werkt volgens drie basis eisen (Bourdieu, 1986).

Ten eerste is er de aanwezigheid van culturele voorwerpen die een bepaalde mate van kennis nodig hebben om begrepen te kunnen worden. Vervolgens zijn er klassenverschillen die een ongelijkheid creëren in de mogelijkheid tot het begrijpen van deze voorwerpen. Tot slot is er een systeem dat legitimiteit verleent aan een arbitrair gekozen verscheidenheid van deze voorwerpen. Aangezien de hogere klasse de culturele voorwerpen (arbitrair) kiezen, die voor deze hoge klasse toegankelijk zijn, is het voor de lagere klasse, door gebrek aan kennis, moeilijk dezelfde smaakvoorkeur te creëren als de hogere klasse. Distinctie tussen de klassen kan zo ook redelijk in stand gehouden worden.

Er zijn in de samenleving drie soorten kapitaal te vinden, te weten economisch kapitaal (inkomen), sociaal kapitaal (relaties, connecties) en cultureel kapitaal (cultuur en educatie). Deze hebben alledrie invloed op het distinctie principe. De mate van aanwezigheid van de verschillende vormen van kapitaal zorgt voor een bepaalde levensstijl (Bourdieu, 1989).

De levensstijl weerspiegelt de maatschappelijke positie en status die mensen bezitten en ze delen deze dan ook met andere mensen op dezelfde positie en status. Er bestaat dus een zekere homogeniteit in gedragingen en voorkeuren binnen statusgroepen, die Bourdieu als klasse operationaliseert (Vander Stichele & Laermans, 2004: 196). Hierdoor is er een rangorde met betrekking tot smaak en gedrag, om zo te kunnen zorgen voor een

hiërarchisering van statusposities, die verbeeld wordt in de verschillende klassen. Men heeft op deze wijze een specifieke smaak en gedragscode, waarmee men zich probeert te onderscheiden van andere klassen. Hoe hoger de status van een groep, hoe legitiemer de gedragingen en voorkeuren. De klassenpositie laat men op deze manier zien door de levensstijl.

Er is dus een symbolische strijd tussen de verschillende klassen om zich van elkaar te onderscheiden. (Vander Stichele & Laermans, 2004). De maatschappelijke positie wordt voornamelijk bepaald door economisch en cultureel kapitaal. Maar sociaal kapitaal speelt ook een rol in het proces van maatschappelijke positionering (Bourdieu, 1989). Het verschil in kapitaal uit zich in een hoge, midden en lage klasse, waarbinnen nog verschillende onderverdelingen mogelijk zijn.

De burgerij is volgens Bourdieu de dominante klasse, de hoge klasse. Zij hebben een zodanige mate van kapitaal, dat functionaliteit van de voorwerpen niet meer het uitgangspunt is. Dit uit zich in een levenswijze waarin stijl, vorm en esthetische waarde benadrukt worden (Bourdieu, 1989).

De middenklasse is vooral bezig met het zich distantieëren van de arbeidersklasse. Maar door minder economisch en cultureel kapitaal is dit moeilijker waar te maken. De middenklasse vindt de dominante cultuur interessant en wil deze dus ook gebruiken om zich te kunnen distantieëren, je zou het een soort van navolgers kunnen noemen. Ze imiteren dus de dominante klasse, maar staan zelf niet aan het roer. Elke keer als deze middenklasse een symbool van de burgerij weten te populariseren, laat de burgerij dit symbool los, en ontstaat er weer een nieuw symbool dat voor distinctie zorgt.

De arbeidersklasse kenmerkt zich door een gebrek aan economisch en cultureel kapitaal. Functionaliteit is dus ook het uitgangspunt van hun levenshouding. Smaak gaat in deze klasse om de noodzaak en het nut (Bourdieu, 1989).

Iedereen in een klasse deelt een bepaalde klassenhabitus. Deze habitus moet gezien worden als een 'duurzaam geheel van in de opvoeding verworven onbewuste neigingen en disposities die het waarnemen en handelen bepalen' (Laermans, 1999: 221). Deze habitus is verantwoordelijk voor het vormgeven van gedrag en smaakpatronen van de klasse (Vander Stichele & Laermans, 2004). De habitus staat weer in verband met het veld en het kapitaal (Bourdieu, 1989: 65).

2.2 Velden, de gebieden waarin sociale klassen strijden

Volgens Bourdieu is sociale ongelijkheid door middel van economisch, sociaal, symbolisch en cultureel kapitaal, alleen mogelijk in westerse kapitalistische samenlevingen, die

institutioneel gedifferentieerd zijn in autonome velden. Met velden doelt Bourdieu op professionele velden, zoals het economische veld, het culturele veld, het politieke veld etc. Dit betekent dat bijvoorbeeld het culturele veld een veld op zich is, waarin eigen regels, normen en waarden gelden, die sterk kunnen verschillen van bijvoorbeeld het economische veld. Elk veld kent zijn eigen gedragingen en de mensen, die op de hoge posities in zo een veld werkzaam zijn, passen het best binnen deze gedragingen. Een veld kan weer onderverdeeld worden in subvelden. Zo kunnen er binnen het culturele veld weer verschillende velden ontstaan, zoals een veld waarin de artiesten werkzaam zijn, een veld waarin de verschillende instellingen werkzaam zijn, etc. (Rubtsova & Dowd, 2004). Een veld is dan een relatief autonome ruimte binnen de sociale ruimte, in elk veld zijn specifieke posities en instituties te vinden. In elk veld gelden volgens Bourdieu (1989) eigen veldregels en categorieën. Het veld kenmerkt zich dan ook door een eigen interne logica en produceert dus zijn eigen legitieme kennis, goederen en gedragingen. Bourdieu brengt het veld in verband met klassendominantie en sociale reproductie. Om de dominantie in een veld te behouden, dient de hogere klasse over meer mogelijkheden te beschikken, zoals de benodigde kennis, competenties en goederen, die in de velden van educatie, kunst, politiek en religie gewaardeerd worden. Binnen een veld wordt dus geworsteld tussen klassen en spelers om de beste posities in het veld (Rubtsova & Dowd, 2004). Elk veld heeft zijn eigen spelregels en de inzet in een veld is het legitimeitsmonopolie (Bourdieu, 1989). Hiermee doelt Bourdieu op de macht die de personen binnen een veld verwerven en daarmee de heersende waarden en normen zullen verdedigen, om zo ook hun eigen positie veilig te stellen.

2.3 Achtergrondkenmerken en levenshouding: ‘de habitus’

In elk veld wordt het succes van iemand bepaald door de mogelijkheden van de persoon, de habitus heeft een grote invloed op deze mogelijkheden. De habitus komt voort uit de leefomgeving waarin iemand is opgegroeid, de sociale klasse, en is dus ook klasse gebonden. Zo is de habitus primair afkomstig uit de familie en secundair uit educatie en beroep. De habitus stuurt het concrete handelen van een individu en zorgt voor strategieën die objectief zijn aangepast aan de objectieve situatie (Bourdieu, 1989: 64). Zo kan de habitus iemands houding en gedragingen beïnvloeden. De habitus werkt twee kanten op, een bepaalde levensstijl bepaalt de habitus, maar de habitus creëert door bepaald handelen weer de levensstijl. De habitus zorgt er voor dat men onbewust schema's heeft voor handelen, waarnemen en denken. Omdat de habitus voornamelijk voortkomt uit de klasse waarin men opgroeit, zorgt deze voor sociale ongelijkheid (Bourdieu, 1989).

Habitus en veld staan in interactie met elkaar, het veld als gestructureerde ruimte structureert de habitus, terwijl de habitus de waarneming van het veld structureert (Bourdieu, 1989: 66). Het veld moet dus in overeenstemming komen met de habitus. De klasse verschillen vanuit de habitus zijn ook te vinden in de velden en hebben daardoor invloed op het succes van mensen in velden, ze zorgen zo voor sociale ongelijkheid in het veld. De posities binnen het veld zijn door de aanwezigheid van klassenverschillen en de habitus dus al voor en groot deel voorbepaald. De habitus van de hogere klassen past het beste bij de eisen aan kennis en gedragingen die binnen de verschillende velden verwacht wordt. De heersende klasse zorgt voor de basis van de autonome velden en bepaalt daardoor de kennis en gedragingen, die ze zelf via hun habitus dus weer door kunnen geven aan nageslacht en omgeving. Zo lijken de eisen objectief en natuurlijk, maar eigenlijk zijn ze arbitrair. Dit is de basis van klasse reproductie. Op deze manier verklaart Bourdieu de sociale ongelijkheid en de reproductie daarvan in de samenleving. Door het arbitraire karakter van de voorkeuren van de hoge klasse kan de geldende norm als relatief gezien worden (Rubtsova & Dowd, 2004).

Zo is Cultuur met een grote C (intellectuele hoge kunst en cultuur uitingen) eigenlijk niet per definitie anders dan cultuur met een kleine c (populaire lage kunst en cultuur uitingen), door het arbitraire karakter van dit onderscheid, dat aangegeven wordt door de distinctie theorie van Bourdieu. Er is volgens Bourdieu dus een structurele homologie tussen de sociale positie die mensen innemen en hun algemene levensstijl, waarvan culturele voorkeur natuurlijk een element is (Vander Stichele & Laermans, 2004).

2.4 Het veld van kunst en cultuur

Kunst en cultuur wordt gezien vanuit de waarderingsschema's van de habitus. Dit betekent dat een esthetische dispositie (waarde en kennis) vereist is om te kunnen functioneren in het artistieke veld. Maar deze esthetische dispositie in het kunstveld is arbitrair en weerspiegelt volgens Bourdieu zo de klassenstructuur van de samenleving. Bij kunst is dit duidelijk te zien, omdat kunst pas kunst is als het legitiem erkend wordt als kunst. Kunst is eigenlijk subjectief en wordt binnen het veld bepaald door conventies die heersen binnen de heersende klasse (Bourdieu, 1989). De hoogste klasse zou zich onderscheiden van de lagere klasse door een exclusieve voorkeur voor de door hen benoemde legitieme cultuur (Bourdieu, 1984). Volgens Bourdieu is sociale waardering de belangrijkste reden voor mensen om te doen aan cultuurparticipatie. Het kan als middel dienen om er bij te horen of een status te verkrijgen. Kunst en cultuur dient dan ook als middel voor de dominante klasse om zich te onderscheiden van de lagere klasse

(Ganzenboom, 1989: 52-55). Zo heeft populaire cultuur vaak een andere status dan elitaire cultuur. Het gaat hierbij om het verwerpen van commercieel belang (Van der Lippe en Voorpostel, 2001). Kunstperceptie wordt volgens Bourdieu gestuurd door de habitus. Maar men denkt vaak dat men zijn of haar esthetisch onderscheidingsvermogen van nature bezit, terwijl het eigenlijk voor een groot deel is aangeleerd vanuit de habitus. Het artistieke veld is een veld dat inhoudelijk bepaald wordt door de smaak van de dominante klasse (Bourdieu, 1989).

2.5 Conclusie Bourdieu

Bourdieu gebruikt culturele smaak voor de bepaling van de manier waarop de sociale klassen in de westerse maatschappij zich tegenover elkaar verhouden. Dit wordt voor een belangrijk deel bepaald door verschillen in cultureel kapitaal. Daarnaast verstaat Bourdieu onder culturele smaak niet alleen muziek, literatuur en beeldende kunst, maar ook eetvoorkeuren, kleding, interieur etc. Bourdieu ziet dus ook eetvoorkeuren als cultuur. De theorieën van Bourdieu verklaren hoe vanuit cultureel kapitaal en de habitus sociale klasse en klasse ongelijkheid in stand gehouden wordt. Hiermee beschrijft hij hoe mensen bepaalde kenmerken hebben en deze terug laten komen in hun culturele voorkeur. Bourdieu gaat er niet alleen vanuit dat deze kenmerken, voortgekomen uit de opvoeding, de sociale achtergrond van de ouders en de opleiding, te zien zijn in de culturele voorkeur, maar ook doorwerken in alle andere vlakken van gedragingen waarbinnen een persoon zich bevindt. De habitus is dus een basis(stijl) van waaruit een persoon handelt. Voor het onderzoek is dit gegeven interessant, omdat door deze habitus iemands levenshouding ook terug te zien moet zijn in iemands eetgedrag. Dit betekent, dat de habitus in cultureel gedrag, overeen moet komen met de habitus in eetgedrag. De habitus zou op beide gebieden, zowel binnenshuis als buitenshuis, zichtbaar moeten zijn. Daarnaast zorgt deze habitus er voor, dat mensen van verschillende achtergronden, verschillende voorkeuren hebben. Zo kan er aan de hand van deze habitus een voorspelling gedaan worden over het gedrag van de respondenten. Hierdoor is de habitus een indicator die in het onderzoek meegenomen kan worden om verschillen in gedrag tussen respondenten te kunnen bepalen en verklaren. Gekeken kan worden of bepaalde smaakvoorkeuren te zien zijn in highbrow (hoge cultuur), middelbrow (midden cultuur) of lowbrow (lage cultuur).

2.6 Nieuw onderzoek: berichten van een culturele omnivoor

Ondanks het grote belang van de denkkaders die Bourdieu geeft voor de cultuursociologie, krijgt hij wel commentaar op het idee van de verdeling van de sociale

wereld in de drie klasse, die in een continue distinctiestrijd zijn en daardoor duidelijke smaakverschillen tonen die worden doorgegeven via de habitus. De habitus moet bepaald worden door het economisch kapitaal en cultureel kapitaal van de ouders, en komt mede tot uiting in het cultureel participatiepatroon. Maar vaak blijkt dat niet te kloppen. De hoeveelheid economisch kapitaal blijkt bijvoorbeeld niet of nauwelijks van invloed te zijn op de deelname aan hoge cultuur (Ganzenboom et al, 1987; Ganzenboom, 1989; Van Eijck, 1998; Kraaykamp & de Graaf, 1995). De hoeveelheid cultureel kapitaal is dan juist wel weer van invloed op de deelname aan hoge cultuur, zowel door kapitaal verkregen uit opvoeding, als cultureel kapitaal verkregen uit eigen onderwijs (de Graaf & Ganzenboom, 1990; Ganzenboom & de Graaf, 1991a en 1991b; van Eijck, 1997a en 1997b; de Haan & Knulst, 2000). De klassenhabitus, die alle leden van een bepaalde klasse dezelfde smaakvoorkeuren geeft, lijkt dus toch iets ingewikkelder te zijn. De culturele stimulans vanuit de ouders en de persoonlijke opleiding beïnvloeden de deelname aan hoge cultuur. Maar er zijn nog steeds geen bewijzen gevonden dat mensen omwille van distinctie en statusmotieven cultureel actief zijn (Van Eijck, 1998). Het kan zijn dat de bevindingen van Bourdieu tijd- en plaatsgebonden zijn. Er hebben sindsdien een aantal sociaal-maatschappelijke processen plaatsgevonden, zoals individualisering, de-traditionalisering, opkomst van jeugdculturen, democratisering van het onderwijs, sociale mobiliteit etc. Hierdoor is de maatschappelijke realiteit veranderd. Het traditionele onderscheid tussen hoge en lage cultuur is dan ook aan het verdwijnen (Vander Stichele & Laermans, 2004: 197-198).

2.7 Peterson en Simkus/Kern, grondleggers van de omnivoor

Peterson en Simkus zagen voor het eerst dat de hoogste statusgroepen in de jaren negentig niet allen hoge muziekvormen, maar ook populaire vormen van muziek gingen waarderen (Peterson & Simkus, 1992; Peterson, 1993). Hiermee lieten de hogere status groepen dus een breder cultureel smaakpatroon zien. Daarnaast zagen ze dat lage statusgroepen juist een beperkt en eenzijdig smaakpatroon toonden. Dit wijst op een omnivoor smaakpatroon bij de hoge statusgroepen. Lage statusgroepen hadden een univoor smaakpatroon (Vander Stichele & Laermans, 2004: 197-198). De theorie van de omnivoor gaat over de manier waarop cultureel kapitaal invloed heeft op een brede waardering voor fijne kunsten, populaire cultuur en volks cultuur. De omnivoren thesis van Peterson en Simkus staat in contrast met de theorie van Bourdieu van homologie en culturele stratificatie, waarin de hoge klasse alleen voorkeur heeft voor highbrow cultuur en lagere klasse voorkeur hebben voor lowbrow cultuur (Sullivan & Katz-Gerro, 2006).

Peterson en Simkus zien het omnivore gedrag als een onderdeel van de esthetiek van de elite status: 'the aesthetics of elite status are being redefined as the appreciation of all distinctive leisure activities and creative forms along with the appreciation of the classic fine arts' (Peterson & Simkus 1992: 252). Elite status is dus niet meer verbonden aan snobbisme, waarbij alleen de hoge cultuur gewaardeerd werd. Elite status laat een tolerante en democratische houding zien. Maar de omnivoor heeft nog wel overeenkomsten met de snob, omdat het ook leidt tot regels van distinctie. De omnivoor omarmt ook niet alles, hij waardeert en bekritiseert verschillende cultuuruitingen aan de hand van enige kennis van de verschillende cultuuruitingen (Peterson & Kern, 1996: 904–905). De opkomst van de omnivoor wordt ook wel gekoppeld aan de globalisering en de grotere tolerantie voor de verschillende culturen. Door een omnivore houding kan men bijvoorbeeld inspelen op het verloren gaan van een eenzijdige standaard in de kunstwereld (Peterson & Kern, 1996: 905).

Met de komst van de omnivoor gingen smaken in cultuuruitingen over traditionele smaakgrenzen heen. De omnivoor laat een openheid zien om veel verschillende dingen te waarderen, maar niet per definitie alles. Het gaat daarbij niet om wat men consumeert maar hoe consumptieproducten gezien worden. Omnivoren zijn dan ook niet hardcore fan van bijvoorbeeld country muziek, maar laten zien dat ze er kennis van hebben, van de artiesten en de verbanden met andere culturen (Peterson & Kern, 1996: 904).

Peterson en Kern (1996) geven vijf globale factoren voor de verandering van snob naar omnivoor aan de hand van smaakvoorkeuren in de kunstwereld. Ten eerste is er een verandering te zien in sociale structuur waardoor exclusie moeilijker wordt. Meer levenskwaliteit, educatie en presentatie via de media van de kunsten maken de kunsten toegankelijker en zorgen ervoor dat kunst moeilijker kan dienen als marker van exclusie. Daarnaast zijn, door de opkomende sociale mobiliteit, mensen met verschillende smaken gemixt. Men heeft in de moderne samenleving steeds meer de mogelijkheid gekregen om op de sociale ladder te klimmen. De toegankelijkheid van opleiding en de mogelijkheid tot het verkrijgen van economisch kapitaal hebben hier mede toe bijgedragen. Mensen uit verschillende milieus zijn op deze manier met elkaar in aanraking gekomen. Dit proces wordt gevolgd door een grotere tolerantie voor mensen die verschillende idealen en dus ook verschillende smaken aanhangen. Ten derde heeft er een verandering in de kunstwereld plaatsgevonden. Omdat men er achter kwam dat de esthetische waarde niet per definitie in het werk zit, maar voor een groot deel bepaald wordt door de kunstwereld met arbitrair gekozen waarden, ontstond er meer openheid voor andere vormen van kunst. Ten vierde heeft er een verandering in generaties plaatsgevonden, waarbij de jeugdcultuur niet meer een 'fase' was, maar zich voortzette in de gehele ontwikkeling van

het leven en daardoor meer openheid creëerde voor verschillende stijlen. Tot slot kan het omnivore smaakpatroon ontstaan omdat, naar eigen interesse, culturele uitingen kunnen worden afgewezen en andere juist kunnen worden opgenomen. Het omnivore gedrag creëert zo een manier om beter in te gaan op de ontwikkelingen van globalisering en zo respect te tonen voor de verschillende culturen en culturele uitingen (Peterson & Kern, 1996: 905-906).

2.8 Nieuw onderzoek

Verschillende onderzoekers hebben geprobeerd culturele voorkeuren te classificeren om zo patronen in de cultuur participatie te kunnen bepalen om zo bijvoorbeeld de omnivoor te kunnen identificeren (Bennett, Emmison & Frow, 1999; Van Eijck, 1999; van Rees, Vermunt & Verboord, 1999; Van Rees & Van Eijck, 2000; Van Eijck, 2001; Van Eijck, de Haan & Knulst, 2002). Hieruit bleek dat de omnivoren groep niet groot is en uit jonge hooggeschoolden bestaat. Er worden een aantal redenen gegeven voor de opkomst van de culturele omnivoor. Ook in nieuw onderzoek wordt er gewezen op de invloed van de toenemende sociale mobiliteit, democratisering van het onderwijs, stijging van welvaart, hedonistische consumptie, meer geld en vrije tijd, de opkomst van de ontspanningsindustrie en de opkomst van jongerencultuur mede door massamedia. Dit zorgde ervoor dat het onderscheid tussen legitiem en illegitiem en hoog en laag naar de achtergrond werd verdrongen (Beckers & van der Poel, 1996; de Haan & Knulst, 2000; Hall & Whannel, 1964; Righart, 1999). Jongeren en volwassenen kunnen dus hoge en lage cultuuruiting in hun vrije tijd combineren. (Vander Stichele & Laermans 2004: 199) De overeenkomst tussen klassenpositie en culturele smaak is met de komst van de culturele omnivoor ingewikkelder geworden. Zo wordt er gevonden dat voornamelijk jonge mensen met een hoge opleiding, een hoog inkomen en een hoge beroepsgroep omnivoren culturele voorkeuren hebben (Warde, Martens, en Olsen, 1999; van Eijck, 2001).

Maar ook het individualiseringsproces is van invloed op de opkomst van de culturele omnivoor. Tradities boeten aan belang in, het individu kan zijn eigen keuzes maken. Het gaat om de ervaring die de vrije tijd kan bieden aan het individu. Door zelfbewuste keuzes te maken, probeert men gestalte te geven aan de zelfidentiteit. In het individualiseringsproces zijn het vooral jongeren die graasgedrag (een beetje van veel verschillende dingen nemen) vertonen voor het vormen van hun identiteit. Hierbij maakt het niet uit als hun interesses ook terug te zien zijn in de massamedia of in andere bredere maatschappelijke groepen. Traditionele scheidingslijnen verdwijnen hierdoor en zijn dus

minder van belang (van der Broek & de Haan, 2000; Laermans, 2002; in Vander Stichele & Laermans, 2004: 200).

2.9 Kenmerken van de omnivoor in eetgedrag

De omnivoor wordt vaak onderzocht aan de hand van culturele smaak zoals Peterson en Simkus (1992) dat doen in muziek genres, maar ook aan de hand van cultureel gedrag zoals vrijetijdsbesteding van Sintas en Alvarez, (2002), en aan de hand van eten door bijvoorbeeld Warde e. a. (1999). Warde vond in zijn onderzoek dat een brede smaak van eten in restaurants gezien kon worden als een nieuwe vorm van distinctie onder de elite. Grote kennis van verschillende producten en gebruiken bij een select gezelschap van de elite zorgde voor een nieuwe bron van reputatie en status. Volgens hem is het omnivoren gedrag dus wel een manier om onderscheid te maken.

2.10 Conclusie

De theorie over de komst van de culturele omnivoor is belangrijk voor het interpreteren van de onderzoeksuitkomsten en het samenstellen van de onderzoeksvragen. De theorie over de culturele omnivoor laat zien dat hoog en laag cultureel kapitaal op een andere manier gebruikt wordt, waarbij veel cultureel kapitaal niet meteen betekent dat men alleen waardering heeft voor hoge cultuur (Peterson & Simkus 1992). Tevens betekent omnivoriteit niet openheid voor alles, zo kunnen tv programma's als de Simpsons wel gewaardeerd worden, maar reality-tv niet, omdat het programma bijvoorbeeld schaamte verwekkend is. Ook Nederlands onderzoek van bijvoorbeeld De Haan & Knulst (2000) en Van Eijck (2001) gaat hier op in. Door de komst van de culturele omnivoor veranderde ook het idee dat de elite per definitie een hoge smaak heeft. Hierdoor is het moeilijk een scheiding te maken tussen hoge en lage cultuur en klasse voorkeuren zoals naar voren komt uit de theorie van Bourdieu. Wel valt er een scheiding te maken in de voorkeur van cultuur deelname. Men kan een voorkeur hebben voor hoge of lage cultuur en men kan daarin een univore of een omnivore voorkeur laten zien. Lagere klassen laten een meer univore voorkeur zien voor lage cultuur. De hogere klasse laten een meer univore voorkeur voor hoge cultuur of een omnivoor voorkeur voor alle soorten van cultuur zien. Daarnaast moet duidelijk zijn dat men nog steeds kan spreken van klassen die te onderscheiden zijn vanuit deze nieuwe manier van cultuurdeelname. Volgens de theorie van de culturele omnivoor zullen de lage klassen populaire cultuur prefereren. De midden klasse zal tussen de hoge en lage cultuur inzitten en cultuuruitingen van de hoge klasse proberen over te nemen. De hoge klasse zal hoge cultuur prefereren en binnen deze hoge

klasse zal een groep te zien zijn die zowel hoge als lage cultuur prefereren, de culturele omnivoor. Onder de culturele omnivoor zullen zich vooral jonge hooggeschoolde mensen bevinden. In dit onderzoek zal ik kijken in hoeverre deze nieuwe ontwikkeling herkenbaar is binnen de onderzoeksgebieden eten, muziek en cultuur. Tevens geeft me dit de mogelijkheid cultureel gedrag en eetgedrag met elkaar te vergelijken, door te kijken of op beide vlakken de respondent hetzelfde patroon laat zien en de culturele omnivoor tevens een onderdeel is van iemands habitus welke doorwerkt in alle gedragingen van een persoon.

Hoofdstuk 3

Theoretisch kader Eten

Na de uitwerking van de theorie met betrekking tot cultureel gedrag is duidelijk dat deze theorieën ook van toepassing kunnen zijn op eetgedrag. Maar om de veronderstelde vergelijking te maken tussen eten en cultuur wordt hier ook een theoretische verkenning over het wetenschappelijk onderzoek naar eten gegeven. Dit draagt er toe bij dat het onderzoek ook cultuur aan eten kan koppelen en dus de vergelijking tussen eetgewoontes en culturele gewoontes naar beide kanten gemaakt kan worden. Daarnaast geeft een theoretische verkenning van het wetenschappelijk voedingsonderzoek meer diepgaande kennis over wat voedsel betekent en hoe het aan kan sluiten bij de theorieën van de habitus, geformuleerd door Bourdieu en bij de theorieën die betrekking hebben op de culturele omnivoor.

3.1 Het voedingsonderzoek

Niemand eet of drinkt zomaar iets, met zomaar iemand op zomaar een plek en tijd. Eten is niet simpel het bevredigen van honger en dorst. Eten is gebonden aan regels, dit geldt in elke cultuur. Dit betekent dat iemand keuzes kan maken in wat hij eet, met wie, wanneer, waar en hoe. Maar aan de andere kant beïnvloed wordt in zijn keuzes. Sociaal culturele factoren spelen een grote rol in de voedselkeuze waarbij er verschil te zien is in keuzes per groep, individu of streek. (Van Putten, 1995: 9-13). Zoals ook Rozin (1998) het zegt:

'To understand what we eat and how we eat it is necessary to delve into anthropology, geography, history, medicine, psychology and sociology, not to mention marketing and economics. The range of forces that determine whether or not we will take a bite of a strange new food in a market place is daunting. And it will vary across culture and time. We only choose from what is available to us, by virtue of where we live, cultural dictates and how much we can spend' (Rozin, 1998: 5).

Maar wat is voeding precies en wat moeten we er onder verstaan? In het onderzoek is de maaltijd als uitgangspunt genomen voor het eetgedrag, omdat hier het eten omgevormd wordt van natuur naar cultuur. Voeding laat namelijk de materiële transactie zien tussen de wereld en de mens (Rozin 1998: 5). Ik volg hiermee het voedingsonderzoek van de afgelopen decennia. 'Op het eerste internationale, etnologische voedingscongres te Lund (Zweden) in 1970 wees Wiegmann de maaltijd aan als de universele grondeenheid van het etnologisch voedingsonderzoek' (Van Putten 1995: 19). Sociologen als Simmel, Levi-Strauss, Verdier, Halliday en Douglas waren hem hierin voorgegaan. Zoals Van Putten het zegt 'alle culturele belangrijke deelaspecten van de voeding verenigen zich in de maaltijd.

De maaltijd geldt als bundelende eenheid voor het complexe begrip voeding' (Van Putten, 1995: 19). Dit betekent dat alle voedingselementen en ideeën in, voor of na de maaltijd naar voren komen. De maaltijd kan gezien worden als het eetmoment. Onder een maaltijd of voeding valt eigenlijk alles, als men er maar voeding in ziet. Conventies in de maatschappij bepalen wat wel en geen voeding is, wat wanneer gegeten wordt en hoe men dat doet. Het waardeoordeel van de mens, welke voortkomt uit een complex maatschappelijk waardesysteem, geeft hierbij de doorslag (Tolksdorf, 1972: 60-61). Tolksdorf rekent voeding dus niet tot materiele cultuur, omdat alles wat met voeding te maken heeft boodschappen door geeft. Door voedsel kan men dan ook een waardepatroon van een groep of regio verkrijgen (Tolksdorf, 1975: 280-281). Hierin vertoont voeding dus ook overeenkomsten met de ideeën van Bourdieu.

Door voedsel te onderzoeken kunnen we iets zeggen over de functie van voedsel. Voedsel is namelijk eindeloos gecodeerd met betekenissen. Maar om iets te kunnen zeggen over de functie van voedsel zullen eerst de banden tussen voeding en de maatschappij bepaald moeten worden. Hierbij is te zien dat een aantal factoren binnen de maatschappij van invloed is op het voedselaanbod en de voedingsmogelijkheden. Deze factoren zijn belangrijk om eerst in kaart te brengen zodat ze niet toegeschreven worden aan een bepaalde overtuiging van een groep. Ik zal de belangrijkste factoren bespreken, waarbij ze zijn geselecteerd op de connectie die voeding heeft met cultuur.

3.2 Factoren die van invloed zijn op de omgang met voeding

Er zijn een aantal factoren aan te wijzen die over het algemeen verklaren waarom men op een bepaalde manier met voeding omgaat. Deze staan dicht bij de functies die eten kan hebben. De factoren kunnen - indien duidelijk gemaakt - een hoop verklaren van het aangeleerde voedingsgedrag van mensen. In de westerse wereld heeft dit voornamelijk te maken met de vraag waarom bepaalde voorkeuren zijn zoals ze zijn. De factoren worden op hun beurt weer beïnvloed door internationale invloeden (Van Putten, 1995: 40).

Economie, ten eerste, heeft invloed op wat er mogelijk is, zoals het importeren van bepaald voedsel, of het zelf verbouwen van voedsel. Hoe groter de markt en de vraag is, hoe meer men kan aanbieden. Economische factoren hebben zo invloed op wat een land te bieden heeft en wat er te verkrijgen is in een land (van Putten, 1995: 41-43). Maar economische factoren hebben ook invloed op individueel niveau, dit heeft betrekking op wat men kan betalen en dus kan eten. Klassenverschillen spelen hierin ook een rol. Hoe

hoger het economisch kapitaal hoe meer men zich op het gebied van voeding kan veroorloven.

Sociale factoren zijn van invloed op wat men kan eten en wil eten. Waarbij normen en conventies bepalen welk gerecht bij welke gelegenheid wordt opgediend.

Tussen voeding en de maatschappij bestaat geen onmiddellijke correlatie. Het voedingsysteem en het sociale systeem zijn wel twee verschillende, elkaar doorkruisende systemen. De verhoudingen kunnen pas weergegeven worden als ze allebei beschreven zijn (Tolksdorf, 1972: 55-56). Zo moet men rekening houden met de economische gezinsomstandigheden, de organisatie en arbeidsverdeling in het gezin, de vaardigheden en kennisniveau van de huisvrouw/man, de levensstijl, de positie binnen de leefgemeenschap en de gezinsgrootte als invloeden op het voedingspatroon van het gezin. Dit betekent dat voeding, als onderdeel van het maatschappelijke leven, opgevat kan worden als indicator of betekenisdrager van een levensstijl of van veranderingen binnen een groep of samenleving. Op deze manier kan het iets zeggen over de sociale structuren. Want smaak is volgens Bourdieu het middel bij uitstek om groepsonderscheid te maken. Zo zijn dus ook de keuzes die iemand maakt, meer voorspelbaar en verklaarbaar als men iemands achtergrond kent. Bourdieu stelt dat de voorkeuren die mensen op het gebied van voeding hebben en de keuzes die ze maken, besloten liggen in hun maatschappelijke positie. Deze positie hangt af van het economisch kapitaal en het sociaal-culturele kapitaal en bagage (opleiding en ervaring). Dus dit betekent dat in voedingsnormen strategieën verborgen zitten die gericht zijn op de instandhouding van de binnen de samenleving geldende sociaal culturele dominantie en verhoudingen. Voeding heeft dus een symbolische waarde (Bourdieu, 1979: 189-248).

Maar Van Putten wijst ook op kenmerken in de voedselconsumptie die op de culturele omnivoor zouden kunnen wijzen. Zo zou het consumptiepatroon minder dan vroeger bepaald worden door de maatschappelijke positie en is er meer diversiteit te zien in de consumptie (Van Putten, 1995: 49-50). Een voorbeeld hiervan is dat de arme klassen tegenwoordig meer vlees eten dan de rijkere, maar de rijkere duurder vlees eten. 'Met name bij de jongeren is de voeding soms meer gekoppeld aan instelling en levensstijl dan aan de inhoud van de portemonnee. Typerend voor hun voeding is dat deze meer verband houdt met hun leeftijd en levensstijl dan met hun sociaal-economische achtergrond' (Van Putten, 1995: 519). Het lijkt er op dat in de hedendaagse samenleving er dus minder sprake is van een allesoverheersend eetpatroon dat de sociale klassen in de samenleving van elkaar doet onderscheiden. Dit zou kunnen wijzen op de al eerder geconstateerde aanname dat de culturele omnivoor zowel in cultuur als in eten terug te vinden is.

Tot slot zijn er culturele factoren die invloed hebben op de voeding, omdat voeding onderdeel is van de cultuur. Zo leiden bijvoorbeeld veranderingen in denk- en leefpatroon tot veranderingen in voedingsgedrag. Ook het beschavingsproces met de daarbij samengaande pijnlijkheden- en schaamtedrempel vanuit de theorie van Elias is op deze manier van toepassing op de eetcultuur. Elias constateert vanaf de 16^e eeuw een toenemende mate van beschaving in de eetcultuur. Men probeerde volgens Elias tijdens de maaltijd natuurlijke opwellingen te onderdrukken. Door het beschavingsproces is het eetgedrag niet alleen geciviliseerd, maar ook gestandaardiseerd (Elias, 1939: 110-174). Deze ontwikkeling heeft tot een verburgerlijking van de eetcultuur geleid. Omdat men op zoek is naar differentiatie, verlopen vernieuwingen in de voeding en andere culturele uitingen op de volgende manier: onbekende nieuwe en exotische producten worden als speciaal gezien door de elite en gebruikt voor bijvoorbeeld feestmaaltijden, vervolgens worden ze steeds algemener om, soms na eeuwen, terecht te komen op het laagste niveau van de maaltijdhierarchie: de alledaagse maaltijd van de gewone man. (Wiegmann, 1967: 190-192). Deze beschrijving vertoont veel overeenkomsten met de theorie van Bourdieu waarin de midden klasse zich probeert te onderscheiden van de lage klasse en zo de hoge klasse imiteert en waarin de hoge klasse steeds vernieuwt om afstand te houden van de midden klasse.

3.3 Internationalisering

Vanuit de hiervoor genoemde factoren kunnen voedingsvoorkeuren en eigenschappen verklaard worden. Maar al deze factoren worden op hun beurt beïnvloed door de internationalisering.

Grenzen hebben tegenwoordig steeds minder betekenis door de komst van tv, internet en tijdschriften. Voeding is hiermee, net als cultuur, het regionale, nationale perspectief ontstegen. Immigrantstromen spelen daarbij een kleine rol, het gaat om de informatiestromen, die er voor zorgen dat men bekend raakt met bijvoorbeeld de 'taco' of de 'pizza'. Daarnaast is alles door globalisering overal te verkrijgen, bijna alle producten uit het buitenland zijn ook in Nederland te verkrijgen, zolang er maar vraag naar is. Maar er kan niet van een wereldkeuken gesproken worden omdat regionale en nationale bijzonderheden nog wel degelijk bestaan. Door internationalisering is er ook meer nadruk op juist het versterken van de regionale identiteit mogelijk. Iets nieuws wordt vaak regionaal of nationaal uitgewerkt en verschilt daardoor van de oorspronkelijke vorm (Van Putten, 1995: 60-63). Ook in cultuur is het verschijnsel van internationalisering te zien en

versterkt dit de mogelijkheden aan diversiteit. Bij culturele smaak wordt vaak verondersteld dat dit er voor zorgt dat er door de hoeveelheid aan uitingen een overlapping ontstaan is tussen hoge en lage cultuur en dat dit mede de veroorzaker is van de komst van de culturele omnivoor. Bij eten zou dan hetzelfde proces plaats moeten vinden waarbij hoog en laag eten moeilijker te bepalen is en niet hetgeen wat men eet als uitgangspunt moet worden genomen maar meer de achterliggende gedachte bij de voedingskeuze en de kwantiteit en kwaliteit van het eten.

3.4 Functies van de maaltijd

Naast de bovengenoemde factoren die van invloed zijn op de voeding, kan de maaltijd ook een aantal functies hebben. De wisselwerking tussen deze twee aspecten bepaalt iemands voedingsgedrag. Ik noem er hier een aantal, dit zijn de meest duidelijke en de belangrijkste functies voor mijn onderzoek.

Ten eerste heeft de maaltijd een fysiologische functie. Hierbij gaat het om de fysieke behoefte om het lichaam te kunnen laten leven. De fysiologische functie was vroeger groter dan tegenwoordig. In het westen is de armoede die de voedselkeuze reduceert, bijna geheel verdwenen. Dit wordt ook wel verwoord als de verandering van 'eten om te overleven' naar 'leven om te eten' (Boiten, 1986; Den Hartog, 1992). Hierdoor kan de maaltijd tegenwoordig ook andere functies krijgen (Weigelmann, 1972: 234). Maar wel ligt er volgens Bourdieu (1979: 197-204) aan alle groepsonderscheid nog een verschil in smaak ten grondslag. De smaak van de noodzaak bij de arbeidersklasse en de smaak van de luxe bij de meer bevoorrechte groepen.

Ten tweede heeft eten een sociale en groepsondscheidende functie. Op sociaal niveau werkt de voeding aggregatie en segmentatie in de hand; ze kan mensen verenigen en scheiden. (Tolksdorf, 1975: 284-285). De sociale functie is niet in elke cultuur even sterk aanwezig. Naarmate de sociale differentiatie in een leefgemeenschap groter is, zullen ook standsverschillen in een cultuuruiting als voeding groter zijn. In gedifferentieerde culturen zoals de westerse kapitalistische samenleving ziet men dit dus meer dan in homogene culturen. Dit sluit aan bij de eerder beschreven distinctietheorie van Bourdieu. Een verschil in voedingspatroon kan men zich bijvoorbeeld voorstellen tussen een Afrikaanse stam met weinig hiërarchie en Nederland of Frankrijk.

3.4.1 Voeding om smaak te communiceren

Voedsel diende in de middeleeuwen bij de adel niet alleen tot voeden maar ook voor het vertoon (Kisban, 1986: 4). Men drukte er zo prestige en status mee uit. Door de eeuwen heen veranderde de manier waarop men zich onderscheidde van de armen. Zo gold eerst het doorzakken van de tafels onder de vele gerechten als status symbool, vervolgens de exotische ingrediënten, en bijvoorbeeld in de 19e eeuw fungeerde met name de beheersing van de tafelmanieren als teken van sociale distinctie. Nu lijkt het er op dat men levendige gesprekken moet kunnen voeren en een goede sfeer moet kunnen creëren aan tafel. Het gaat om het vermogen te communiceren (Sjogren, 1991). Bij verschil in klasse gaat het niet om inkomen maar om stijl, smaak en distinctie. Cultureel kapitaal geeft dus de mogelijkheid een bepaalde smaak/gedrag/stijl te vormen. Zoals Warde en Martens het verwoorden: 'the major generalized ability to display knowledge, experience and judgment about cuisine as a cultural and aesthetic matter is potentially a key marker of social discriminations' (Warde & Martens, 2000: 75). De sociale functie sluit dan ook aan bij het culturele smaak onderzoek en er valt dus te verwachten dat net als bij cultuur de gedifferentieerde westerse samenleving er voor zorgt dat er verschil in eetgedrag te zien is dat bijdraagt aan status gerelateerde gedragingen.

3.4.2 De omnivoor en multiculturele interesse

De moderne samenleving kent steeds meer verschillende services, vooral op het gebied van eten. Dit heeft invloed op het proces van sociale classificatie. Men gaat er tegenwoordig vanuit dat men consumptie kan gebruiken om te laten zien wie men is of zou willen zijn. Een probleem dat hierbij komt kijken is dat men door meer aanbod en variatie meer moet differentiëren. (Warde & Martens, 2000: 71 - 79). Dit heeft volgens Warde en Martens (2000) gezorgd voor een nieuwe culturele strategie: de culturele omnivoor zoals al eerder beschreven. 'This strategy gives those involved a means of selecting among goods and activities when faced with bewildering variety in circumstances where they no longer have the capacity or guidance to make reliable aesthetic judgements' (Warde & Martens 2000: 79). Maar door dit diverse smaakpatroon kan men ook met meer groepen in aanraking komen en zo meer kans hebben dat de eigen stijl herkend en gewaardeerd wordt. Men is dan een sociaal competent persoon, bekend met verschillende stijlen en goederen. 'Thus command of variety becomes a key symbol of social and symbolic capital' (Warde & Martens 2000: 79). Uit het onderzoek van Warde en Martens blijkt dat: 'Breadth of exposure (to foods) can be predicted best by high household income, having a universal degree, being middle of age (25-35), and being in a white-collar occupation. Being a

student is also positive' (Warde & Martens, 2000: 80). Binnen voedingskeuze zou de culturele omnivoor dus ook terug te vinden moeten zijn. Sociale klasse zorgt dus voor verschillende expressies in voedselkeuze. Dit betekent dat een combinatie van economisch en cultureel kapitaal het voedingsgedrag beïnvloedt. Hoog inkomen en het wonen in Londen zorgden er bijvoorbeeld voor dat men meer open stond voor verschillende etnische keukens en etnisch eten. Sociale distinctie zie je dus ook terug in eten, evenals de multiculturele interesse binnen de hedendaagse multiculturele samenleving. Zoals Gabaccia het omschrijft: 'Food thus entwines intimately with much that makes a culture unique, binding taste and society to group loyalties'..'eating habits both symbolize and mark the boundaries between cultures' (Gabaccia, 1998: 8). Van de Berghe ziet voedsel zelfs als middel voor culturele intergratie:

'Ethnic cuisine represents ethnic at its best, because at its most sharable it does not take much effort to learn to like foods, even exotic ones. Ethnic cuisine is the easiest and most pleasant way to cross ethnic boundaries. As eating together is perhaps the most basic expression of human sociality, ethnic cuisine could well be the ultimate reconciliation between a diversity we cherish and a common humanity we most recognize if we are to live amicably together (Van der Berghe, 1984: 396 in Warde & Martens 2000: 83).

Ook Gabaccia ziet voedsel als middel voor culturele kennismaking, 'in a bountiful society where fears of cultural difference nevertheless persist, food remains the least controversial, the most typical and reliable, and the cheapest of all ways to find pleasure in life' (Gabaccia, 1998: 230). Men is dan vaak niet zo tolerant en nieuwsgierig naar andere culturen, dan wel naar het eten van diezelfde culturen. Een vergelijking kan gemaakt worden met de muziekwereld, waarin men ook elkaars tradities en kennis overneemt en er overall cultuuroverschrijdende invloeden terug te vinden zijn. Er valt dus te verwachten dat bij voeding de multiculturele interesse nog groter is dan bij de smaak voor cultuur, omdat voeding uit andere etnische culturen toegankelijker is en als minder vreemd beschouwd wordt.

3.4.3 Voeding als vormer van identiteit

Omdat voeding een sociale functie kan hebben, impliceert dit ook dat het een functie heeft voor de identiteitsvorming. Voeding heeft op dit gebied dus ook overeenkomsten met cultuur, zoals blijkt uit de volgende citaten: 'We found that most of the basic human

values were to a certain extent related to the direction of the food choice motives' (de Boer, Hoogland & Boersema, 2007) en uit 'Music, like food, is an important maker of identity' (Gabaccia, 1998: 229). In verschillende onderzoeken in de antropologie en de sociologie wordt voedselconsumptie dus ook gezien als een sociale marker voor het bouwen van sociale identiteit en levensstijlen (Lupton, 1996; Caplan, 1997; Mintz & Debois, 2002; Southerton, 2001; Tivadar & Luthar, 2005; uit Sneijder, 2006: 29). Op deze manier kan voedselconsumptie in de moderne tijd gezien worden als een keuze die onderdeel is van de levensstijlbeslissingen die mensen maken.

De sociale wetenschap is al langer bezig met de relatie tussen voedsel en identiteit. Dit kan op twee manieren gezien worden. Aan de ene kant kent men het traditionele onderzoek waarin de nadruk gelegd wordt op verschillen in geslacht, klasse en etniciteit (Charles & Kerr, 1988; Douglas, 1984). Aan de andere kant men het meer recente onderzoek, waarin ook het concept van levensstijl mee doet. Dit houdt in dat men kijkt naar hoe men de eigen identiteit vormgeeft door bepaalde voedselkeuzes (Giddens, 1991). En dus andersom; hoe identiteit een voorspellende factor kan zijn voor een bepaalde voedselkeuze (Sparks & Sheperd, 1992).

Deze identiteitsfunctie wordt ook mede doorgegeven tijdens de maaltijd omdat eten een communicatieve functie heeft. Men kan tijdens de maaltijd communiceren. Dit gebeurt zowel doordat er tijdens de maaltijd gesproken wordt als doordat er non-verbale communicatie plaatsvindt. Op huishoudniveau gebeurt dit elke dag, waardoor men bijvoorbeeld tijdens het eten familiebanden kan versterken. Voedingsgedrag is dan ook voor een belangrijk deel gericht op de instandhouding van sociale relaties. Zo geldt het brood met iemand delen als vanouds als een teken van vriendschap. Kinderen raken bekend met vrijwel alle regels van het communicatie systeem van een sociale groep tijdens de maaltijd. Ook een belangrijk deel van bijvoorbeeld de godsdienstige opvoeding wordt gecommuniceerd tijdens de maaltijd (Van Putten, 1995: 33). Wie niet tot de groep behoort voelt zich tijdens de maaltijd daarom ook snel buitengesloten (Mennell e.a. 1992: 115-118). Door deze communicatie geeft men ook onbewust structuren, normen en waarden door. Daarom is voeding belangrijk als culturele spiegel. 'Onder de culturele waarde van voeding of maaltijd verstaan we alle waarden die in een samenleving over eten en drinken bestaan die uitgaan boven de zuivere instandhouding van het lichaam' (Van Putten, 1995: 27). Deze culturele waarde van voeding wordt ten eerste bepaald doordat kinderen tijdens de opvoeding leren dat bepaalde keuzes uit het aanwezige voedsel en bepaalde vormen van eetgedrag binnen het gegeven milieu beter zijn dan andere (Visser, 1991: 39-78). 'Hoewel iedereen in de huidige maatschappij een grote mate van vrijheid bezit om zelf te bepalen wat en wanneer hij wil eten, blijkt een niet onaanzienlijk deel van

de aangeleerde smaakvoorkeuren en het voedingsgedrag gebaseerd te zijn op bij de groep levende normen, tradities, haar geloof en wereldbeschouwing. Daarom is voedingsgedrag ook in hoge mate cultureel gebonden' (Van Putten, 1995: 22). Voedingsvoorkeuren blijken dan ook veel minder, dan vaak wordt verondersteld, op persoonlijke smaak te berusten. Omdat hele groepen mensen dezelfde producten en gerechten blijken te prefereren, worden smaakvoorkeuren wel opgevat als sociaal geïnstitutionaliseerde processen, die gestuurd worden door individueel verwerkte regels. 'Op dit door etnologen vaak geconstateerde smaakconservatisme berust de veronderstelling dat het voedingssysteem sterker in de culturele persoonlijkheid ingrijpt dan kleding en volksgebruiken' (Tolksdorf, 1988: 171-175). De reproductie waarover Bourdieu spreekt, waarin de habitus doorgegeven wordt in de opvoeding, kan dus voor een groot deel gebeuren tijdens het eten en zal dan dus ook in voeding nog duidelijker zichtbaar moeten zijn.

3.5 Privé en openbaar

Status en sociale voorkeuren kunnen binnenshuis en buitenshuis plaatsvinden maar ook verschillen. Veel cultuursociologische onderzoeken bekijken het culturele gedrag in actieve cultuurdeelname buitenshuis of in cultuurdeelname binnenshuis. Sommige onderzoeken wijzen erop dat de gegevens alleen inzicht geven over gedrag buitenshuis en anders kunnen zijn als men naar het gedrag binnenshuis kijkt. Zo wijzen Vander Stichele en Laermans (2004: 215) in hun onderzoek naar de culturele omnivoor in Vlaanderen erop dat mensen die buitenshuis niet aan culturele activiteiten mee deden dat binnenshuis wel konden doen. Ook wijzen ze erop dat men binnenshuis minder met status bezig is en vrijer en meer experimenterend kan zijn.

Binnen het sociale voedingsonderzoek wordt dit onderscheid wel gemaakt. Voor dit onderscheid gebruikt het sociale voedingsonderzoek al sinds 1975 de termen endo- en exo-keuken. De endo-keuken heeft betrekking op hoe men thuis eet. De exo-keuken heeft betrekking op hoe men in het openbaar eet en hoe men zich daarbij gedraagt. In de exo-keuken worden en kunnen statusverhogende aspecten met veel nadruk gepresenteerd worden. Het voedingsonderzoek wijst erop dat prestige in de huiselijke sfeer niet zo belangrijk is, maar dat men buitenshuis meer gericht is op het behouden dan wel het versterken van het persoonlijke aanzien. Zo kan men spreken van voeding die mensen verenigt en die mensen scheidt omdat voeding in het openbaar een sociale functie heeft voor status (Tolksdorf, 1975: 282). Zo wijzen Warde en Martens (2000) erop dat uit eten gaan een bepaalde manier van sociale distinctie is, 'consumption patterns reflect

social standing, and particularly class position, eating out is a potential means for such display, through the use and avoidance of different venues' (74). Uit eten gaan heeft op deze manier een functie van het overbrengen van status, smaak en de identiteit (Van Putten, 1995: 516-517).

Interessant is om te zien dat buitenshuis eten een trend is die sinds 1985 enorm is toegenomen. In 1960 aten 17 van de 20 mensen nooit of zelden buiten de deur, twintig jaar later was dat nog maar vijf van de twintig (*Wat eet Nederland* 1988). De stijging in gemaksvuodsel en buitenshuis eten wijst er op dat men een hogere prijs wil betalen in ruil voor tijd en arbeid en dat men meer over heeft voor gezelligheid, luxe en lekker eten. Zo eten hogere sociale groepen ook wel eens 'uit de muur' en nemen lagere sociale groepen deel aan een luxe buffet. Door de democratisering van de voeding is buitenshuis eten niet meer alleen weggelegd voor de elite. In de restaurantkeuze is dan dus ook te zien dat klassen steeds meer naar elkaar toe groeien. Door de komst van veel nieuwe etnische restaurants is tevens te zien dat er een grote bereidheid is om culturele vernieuwing te accepteren. We zijn niet meer aan het eten wat dicht bij ons staat en wat we kennen, maar het avontuurlijke, het nieuwe karakter staat in de voeding van veel moderne mensen centraal (Van Putten, 1995: 508-514). Etnisch divers eten kan dan ook weer een mechanisme voor sociale distinctie zijn. De democratisering van het eten kan in vergelijking getrokken worden met de democratisering van de culturele instellingen, waarbij er extra aandacht is voor het binnenlokken en het creëren van participatie bij de minder cultureel geïnteresseerden en nieuwe doelgroepen.

'The richer, younger and better educated tending to eat out more frequently' (Warde & Martens, 2000: 73). Deze kenmerken komen voor een groot deel overeen met kenmerken van mensen die meer aan cultuur doen. Hoe vaak men uit eten gaat heeft te maken met het sociale karakter en de houding van iemand. Sociale verschillen beïnvloeden dus meer de soort smaak dan de frequentie (Warde & Martens, 2000: 56-74, 84-86).

Daarnaast komt uit de voedingstheorie naar voren dat op het moment dat men thuis gasten op bezoek krijgt voor een maaltijd de statusverhogende aspecten wel gepresenteerd worden. Interessant is om te zien dat de achtergrond van de vader grote invloed heeft op hoe vaak men bij vrienden eet; hoe hoger de sociale klasse hoe meer. 'This is one of the strongest examples of generational continuity in cultural capital' (Warde & Martens 2000: 56-73, 88). Opvallend is ook dat minder kapitaalachtigen ook minder uit eten gaan en tevens minder bij vrienden gaan eten. Culturele gedragingen die het groepsonderscheid op sociaal vlak versterken worden dan minder makkelijk doorgegeven. Ook binnen cultureel gedrag zou het mogelijk kunnen zijn dat er verschil is tussen

cultureel gedrag binnenshuis en buitenshuis. Maar de habitus theorie gaat er van uit dat men relatief dezelfde positie in blijft nemen, zowel binnenshuis als buitenshuis. Om te onderzoeken welke invloed de openbare sfeer en de privé sfeer hebben op het gedrag van mensen en om te onderzoeken of er een verschil is in gedragingen op deze gebieden, kijk ik zowel naar binnenshuis als buitenshuis cultureel gedrag en eetgedrag.

3.5.1 Fastfood

Tot slot zeggen Warde en Martens (2000) nog iets over fastfood. Fastfood is een interessante vorm van eten omdat het gekenmerkt wordt door het goedkope en snelle karakter. 'For fastfood places where meals are eaten on the location, income class and city make little differences while being younger is very strongly positively associated'. 'It seems probable that those young people who have developed a taste for fastfoods and pizza's will continue to eat such fare in later years even while they add new tastes to their culinary repertoires' (77).

Hierbij wijzen ze op hetzelfde mechanisme wat we de laatste decennia in het culturele veld hebben gezien, waarbij populaire cultuur niet alleen een onderdeel is van de jeugdcultuur, maar ook later bij het volwassen worden onderdeel blijft van de culturele voorkeur. Hierdoor is net als bij cultuur moeilijk te bepalen wat hoge en lage cultuur is omdat men van alle klasse op alle leeftijden gebruik kan maken van alle soorten voedsel, of het nu fastfood of slowfood is.

3.6 Conclusie

Uit de theoretische verkenning blijkt dat eetgedrag sterke overeenkomsten vertoont met cultureel gedrag omschreven vanuit de theorieën van Bourdieu. De functie van eten kan dan ook deels verklaard worden aan de hand van de theorieën van Bourdieu. Ook ideeën omtrent de culturele omnivoor zijn in onderzoeken naar eetgedrag terug te vinden. Dit betekent dat deze inzichten als basis kunnen dienen om de relatie te onderzoeken tussen sociaal-culturele processen uit de culturele sector en de processen die plaats vinden bij de voedingskeuze.

Door het toetsen van de theorieën over habitus, distinctie en de culturele omnivoor op het domein van eetgedrag en cultureel gedrag kan ik aantonen of er overeenkomsten te vinden zijn. Op deze manier kan ik onderzoeken of eten meer inzicht kan geven in de theorieën over klassenverschillen en distinctiemethodes. Aan de hand van de theoretische verkenning van eten kan gesteld worden dat eten en culturele smaak twee typen indicatoren zijn waarin een persoon dezelfde eigenschappen uit. Daarnaast is uit de

theoretische benadering van voeding naar boven gekomen dat het onderzoek rekening moet houden met verschillende factoren en ontwikkelingen in de maatschappij. Het voedingsonderzoek vertoont dus, wanneer eten gebuikt wordt als indicator voor klassengerelateerde smaakvoorkeuren, overeenkomsten met het culturele onderzoek.

Hoofdstuk 4

Onderzoeksopzet, Operationalisering & Methodologie

4.1 Centrale vraag en deelvragen

Het theoretisch kader geeft me een aantal handvaten om het verband tussen cultureel gedrag en eetgedrag te onderzoeken, en zo antwoord te krijgen op mijn onderzoeksvraag. Hier vanuit is een centrale vraag en een aantal deelvragen en hypothesen geformuleerd.

Centrale vraag Is de habitus zowel te zien in eetgedrag als in cultureel gedrag?

Hypothese 1 De onderzoeksgegevens laten zien dat de habitus een correlatie laat zien tussen de verschillende onderzoeksgebieden: thuis eten, uit eten, muziek luisteren en cultureel vermaak.

Toelichting De habitus, omschreven door Bourdieu, werkt door in zowel eetgedrag als cultureel gedrag. De habitus beïnvloedt de voorkeuren die iemand heeft. Hierdoor is er een verband te zien tussen eten en cultuur. Deze habitus kan tegenwoordig ook een omnivoor karakter hebben. Mede hierdoor is het onderscheid tussen hoge en lage cultuur moeilijker te zien en vertoont men een diverser gedragspatroon. Wel zal deze omnivoren groep andere eisen stellen aan het eten en aan de cultuur.

Deelvraag 1 Is het onderscheid in hoge en lage cultuur zoals benoemd door Bourdieu te vinden in zowel het eetgedrag als het culturele gedrag?

Hypothese 2 De gegevens laten een tweedeling zien tussen variabelen van hoge en lage cultuur. Deze tweedeling wordt weerspiegeld in het eetgedrag.

Toelichting Voorkeur voor hoge elitaire cultuur is volgens Bourdieu een kenmerk van de hogere sociale klasse. Voorkeur voor lage volkscultuur is volgens Bourdieu een kenmerk voor de lagere klasse. De indeling binnen culturele voorkeuren is wel bekend. Bij eten is dit nog niet echt bekend. De koppeling van cultuur naar eten, kan dan ook wijzen op een onderverdeling in hoge en lage gerechten.

Deelvraag 2 Is er een onderscheid te zien tussen eetgedrag in het openbaar en privé?

Hypothese 3 Er bestaat geen onderscheid tussen eetgedrag in het openbaar en privé.

Toelichting Omdat men zijn gedrag en voorkeuren ontleent aan de habitus, zal er geen onderscheid zijn in het eetgedrag binnenshuis en buitenshuis. Ook omnivorie zal doorwerken in zowel de gedraging binnenshuis als buitenshuis. Hierbij wordt er vanuit gegaan dat men dezelfde positie ten opzichte van eten inneemt in zowel de privé sfeer als de openbare sfeer.

Deelvraag 3 Is er een onderscheid te zien tussen cultureel gedrag in het openbaar en privé?

Hypothese 4 Er bestaat geen onderscheid tussen cultureel gedrag in het openbaar en privé.

Toelichting Het voedingsonderzoek werkt al tijden met een onderscheid in privé en openbaar, waarbij er gebruik gemaakt wordt van de termen endo- en exo voedingskenmerken. Onderscheid zou ontstaan doordat er onderscheid is in statusverhogende gebruiken. Ook binnen culturele smaak zou dit onderscheid er kunnen zijn. Maar de habitus theorie spreekt dit tegen. Omdat men zijn gedrag en voorkeuren ontleent aan de habitus, zal er geen onderscheid te zien zijn in het culturele gedrag binnenshuis en buitenshuis.

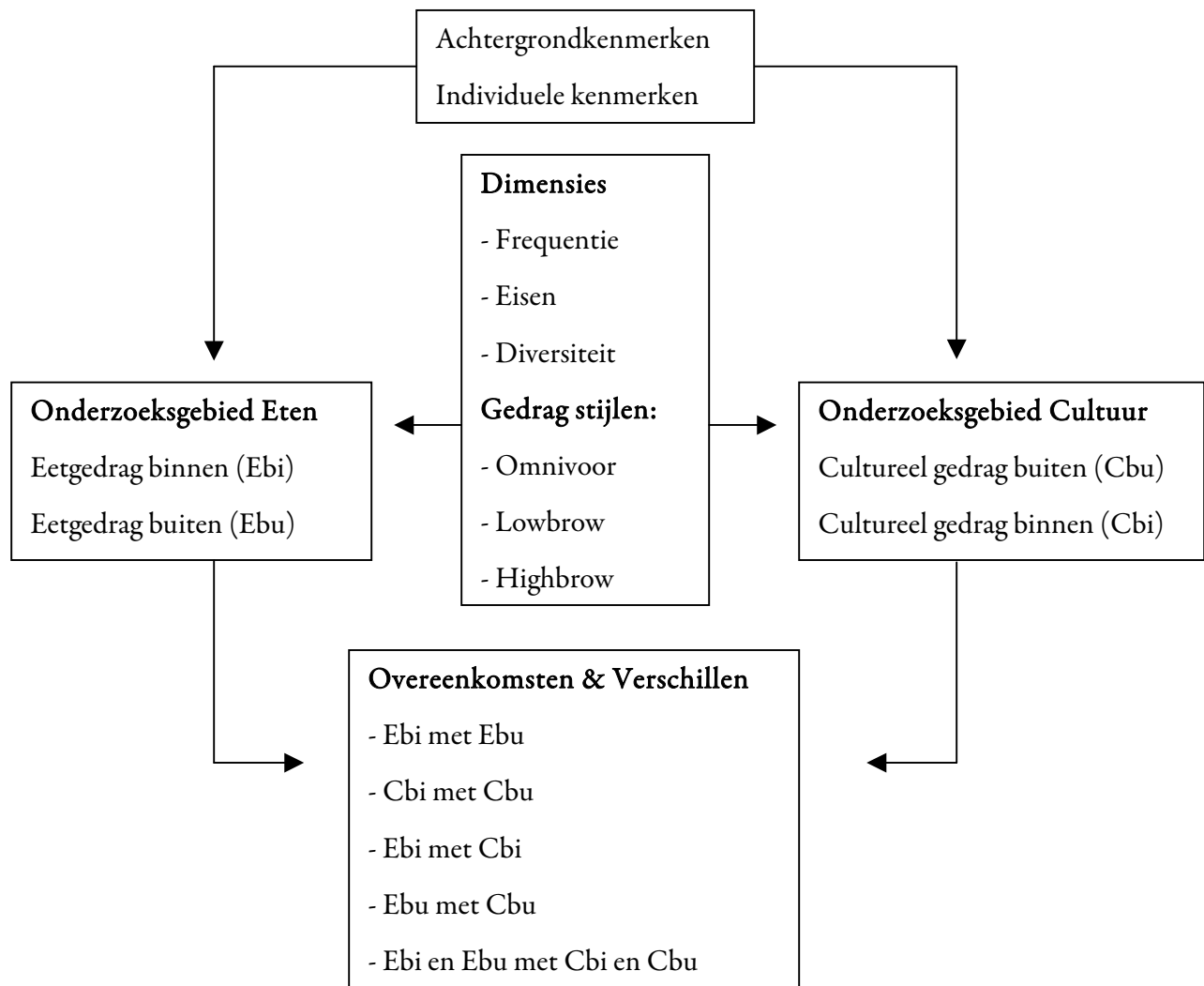
Deelvraag 4 Is de culturele omnivoor terug te vinden in eetgedrag en cultureel gedrag?

Hypothese 5 De onderzoeksgegevens laten een groep respondenten zien die zowel interesse heeft in lage als hoge cultuur en in zowel laag als hoog eten. Deze groep kenmerkt zich door een grote diversiteit en de eisen die ze aan eten en cultuur stellen.

Toelichting De culturele omnivoor, zoals benoemd door Peterson en Simkus (1992), kenmerkt zich door een smaak voor zowel hoge als lage cultuur, waarbij de eisen die men stelt aan de cultuur en het eten, het uitgangspunt vormen, en niet de soort cultuuruiting. Zo kunnen ook lage cultuuruitingen gewaardeerd worden door bijvoorbeeld het experimentele of kwalitatieve karakter. Onderscheid wordt gemaakt door middel van de intrinsieke kwaliteiten van de culturele uitingen in niet meer door de globale onderverdeling tussen hoog en laag.

4.2 Onderzoeksmodel en operationalisering

Het onderzoeksmodel, hieronder vormgegeven, laat vier gebieden zien. Ten eerste de achtergrondkenmerken; deze geven inzicht vanuit welke achtergrond de onderzoeksgegevens geïnterpreteerd dienen te worden. Deze achtergrondkenmerken hebben invloed op de twee onderzoeksgebieden: de eetgewoontes en de culturele gewoontes. Beide onderwerpen worden in verband gebracht met 3 dimensies. Te weten: de frequentie, de diversiteit en de eisen die men stelt. De dimensies tonen inzicht in de manier waarop de respondent met eten en cultuur omgaat. Deze dimensies worden binnen elk onderwerp twee keer toegepast omdat er ook een onderscheid gemaakt wordt tussen eetgewoontes en culturele gewoontes binnen en buiten de deur. Vanuit de dimensies wordt er een vergelijking gemaakt tussen de verschillende onderzoeksgebieden.

4.2.1 Achtergrondkenmerken

Het onderzoeksmodel begint bij de achtergrondkenmerken en individuele kenmerken. Dit is de algemene informatie over de respondenten.

- *Achtergrondkenmerken en individuele kenmerken.* Dit houdt de achtergrond van de respondent in, zoals cultuur, opleidingsniveau en economisch succes. Met deze gegevens kan ik kijken of de achtergrondkenmerken van invloed zijn op de voorkeuren binnen de verschillende onderzoeksgebieden. De volgende achtergrondkenmerken zijn voor het onderzoek gebruikt: leeftijd, opleiding, inkomstenbron, studie of beroep, geboorteland, geboorteland ouders,

woonsituatie, woonplaats, inkomen, is er sprake van een dieet en lichamelijke beperkingen.

4.2.2 Onderzoeksgebieden

Daarnaast kent het onderzoeksmodel twee onderwerpen waarin verschillende dimensies aan bod komen. Aan de ene kant het eetgedrag en aan de andere kant het culturele gedrag. Omdat ik deze twee aspecten met elkaar wil vergelijken, hebben ze dezelfde dimensies. De dimensies zijn frequentie, eisen en diversiteit.

- *Eetgedrag binnen.* Dit onderzoeksgebied gaat in op wat men eet. Hierbij wordt er ingegaan op diversiteit van de maaltijden die thuis gegeten en gekookt worden. Hierbij moet gedacht worden aan de herkomst van de maaltijden. Zoals Italiaans of Amerikaans. Tevens wordt er gekeken naar de eisen die men aan de maaltijden stelt. Eisen zijn bijvoorbeeld goedkoop of gezond.
- *Eetgedrag buiten.* Dit onderzoeksgebied brengt de diversiteit aan restaurantkeuze in kaart. Naast de keuze voor een bepaald restaurant wordt er ook gekeken naar de eisen die men aan de het restaurantbezoek stelt. Zoals de prijs of de culinaire kwaliteit.
- *Cultureel gedrag binnen.* Dit onderzoeksgebied heeft betrekking op muziek luisteren thuis. Er wordt gekeken naar de voorkeur voor verschillende muziek stijlen en de diversiteit aan muziek stijlen. Daarnaast wordt er gekeken naar de eisen die men aan de muziek stelt. Zoals bijvoorbeeld de artistieke kwaliteit of de populariteit.
- *Cultureel gedrag buiten.* Dit onderzoeksgebied richt zich op de voorkeur in culturele uitstapjes. Er wordt gekeken naar de voorkeuren in culturele uitstapjes en de diversiteit aan uitstapjes. Daarnaast wordt er gekeken naar de eisen die aan deze uitstapjes gesteld worden. Moet het bijvoorbeeld bijdragen aan de intellectuele ontwikkeling of moet het voornamelijk dienen als vorm van vermaak.

4.2.3 Dimensies

Het onderzoek kent een drietal dimensies waarop het gedrag van de respondenten bepaald wordt. Deze dimensies zijn op alle onderzoeksgebieden van toepassing, zodat de antwoorden vanuit de vier onderzoeksgebieden met elkaar in verband gebracht kunnen worden.

- *Frequentie.* Deze dimensie kijkt naar de frequentie waarmee bepaald eetgedrag en cultureel gedrag vertoond wordt. Hierdoor valt er een vergelijking te maken tussen bijvoorbeeld de frequentie waarmee iemand uit eten gaat en een cultureel uitstapje heeft.
- *Diversiteit.* Deze dimensie bepaalt de mate aan diversiteit van bijvoorbeeld de gerechten die men thuis maakt. Deze dimensie kan ook toegepast worden op cultuur binnen. Hierbij gaat het om de diversiteit aan muziek luisteren. De dimensie diversiteit is van toepassing op buiten de deur eten door de diversiteit in keukens van de restaurants. Op cultuur buiten is deze dimensie van toepassing op soort culturele uiting.
- *Eisen.* Deze dimensie laat zien welke eisen men stelt op de vier onderzoeksgebieden. Zo wordt duidelijk wat men als belangrijk beschouwd en welke houding men heeft tegenover de vier onderzoeksgebieden. Aan de eisen die iemand stelt kan afgelezen worden of iemand op een highbrow- of lowbrow-achtige manier cultureel of culinair actief is, omdat het verschil in hoge en lage cultuur en eten niet alleen gemaakt wordt door de activiteiten maar – en misschien juist vooral – door de manier van omgaan met cultuur en eten. Zo vindt ook Holt (1997) dat onderzoek naar de verbanden tussen cultureel kapitaal en sociale klasse gedaan moet worden aan de hand van hoe men het doet en met welke bedoeling en niet aan de hand van uitsluitend de culturele content (Sullivan & Gerro, 2006).

Door de dimensies op alle onderzoeksgebieden te onderzoeken kan ik de verschillende onderzoeksgebieden aan de hand van de dimensies met elkaar vergelijken. Daarnaast kan ik aan de hand van de dimensies een gedragsbepaling maken op de vier verschillende onderzoeksgebieden van eetgedrag binnen, eetgedrag buiten, cultureel gedrag binnen en cultureel gedrag buiten. Zo kan er een soort kenmerk aan de respondenten toegekend worden, een soort van profielschets. Aan de hand van deze schets kan er ook gekeken

worden of er overeenkomsten of verschillen te zien zijn tussen gedrag op de verschillende onderzoeksgebieden. Ik verwacht de volgende gedrag stijlen.

- *Omnivoor*. De omnivoor kenmerkt zich door een diverse smaakvoorkeur voor zowel hoge als lage cultuur en eten. De omnivoren kenmerken worden onderzocht aan de hand van de diversiteit op de vier onderzoeksgebieden.
- *Lowbrow*. De lowbrow kenmerkt zich door een univore smaakvoorkeur voor lage cultuur en eten. De lowbrow kenmerken worden onderzocht aan de hand van een lage diversiteit en de relatie met lage cultuur en eten.
- *Highbrow*. De highbrow kenmerkt zich door een univore smaakvoorkeur voor hoge cultuur en eten. De highbrow kenmerken worden onderzocht aan de hand van een lage diversiteit en de relatie met hoge cultuur en eten.

4.2.4 Overeenkomsten en verschillen

De overeenkomsten en verschillen tussen de verschillende eetgewoontes en culturele gewoontes kan ik vaststellen aan de hand van de verschillende dimensies. Maar ook aan de hand van de verschillende gedragstijlen (omnivoor, lowbrow en highbrow). Dit gebeurt op vijf gebieden:

- tussen eetgewoontes binnen en buiten de deur
- tussen culturele gewoontes binnen en buiten de deur
- tussen eetgewoontes en culturele gewoontes binnen de deur
- tussen eetgewoontes en culturele gewoontes buiten de deur
- tussen eetgewoontes en culturele gewoontes in totaal (binnen en buiten)

4.3 Methodologie

In dit onderdeel komt de gebruikte methodologie naar voren. De methodologie is de algehele benadering in hoe het onderzoeksonderwerp bestudeert gaat worden (Seale, 2006: 52). De methode is de specifieke techniek, die gehanteerd wordt voor de wijze van onderzoeken.

4.3.1 Kwalitatief of kwantitatief

Er zijn twee basisonderzoeksmogelijkheden voor het doen van onderzoek; kwalitatief en kwantitatief onderzoek. Dit onderzoek gebruikt een kwantitatieve onderzoeksmethode, welke werkt middels een enquête. Door middel van kwantitatief onderzoek worden de hypothesen getoetst en wordt er niet, zoals vaak bij kwalitatief onderzoek gebeurt, een diepgaande verkenning gedaan aan de hand waarvan vervolgens hypothesen gevormd worden.

Kwantitatief onderzoek geeft een cijfermatig inzicht en daarmee antwoorden die in percentages uitgedrukt kunnen worden en hiermee een beeld kunnen geven over de verhoudingen in een groep. Zo kan kwantitatief onderzoek verschillen tussen mensen en groepen statistisch toetsen en kunnen er hypothesen getoetst worden. Dit heeft voor mijn onderzoek als voordeel dat ik de sterkte van een verband kan berekenen. Daarnaast kan ik bij een verband iets zeggen over de kenmerken die bij het verband horen. Door middel van kwantitatief onderzoek kunnen tevens grote groepen mensen tegelijk ondervraagd worden. Kwantitatief onderzoek maakt veelal gebruik van een enquête waarin de onderzoeksvraag geoperationaliseerd is in vragen.

De kwantitatieve onderzoeksmethode heeft een aantal voordelen. Ten eerste zeggen de uitkomsten iets over de mate waarin iets voorkomt. Dit betekent dat het onderzoek bijvoorbeeld een verband tussen eetgedrag en cultureel gedrag kan meten. Doordat de vragen bij kwantitatief onderzoek gestandaardiseerd zijn, worden er eenduidige antwoorden gevonden. Tevens kunnen door middel van kwantitatief onderzoek eigen ideeën getoetst worden. De vragen zijn zo af te stemmen dat er binnen de antwoordmogelijkheden een theorie getoetst kan worden. In kwalitatief onderzoek kan dit ook, maar is de inbreng van de respondent groot op het verloop en dus ook op de inhoud van het gesprek. Hieruit komt ook een nadeel van kwantitatief onderzoek naar voren, namelijk dat de respondent alleen antwoord kan geven op vragen die al vaststaan. Dit betekent dat er niet doorgevraagd kan worden en mogelijk sommige belangrijke informatie niet naar boven komt. Het is dus ook van belang dat de vragen zo geformuleerd worden, en dat de vragenlijst zo samengesteld wordt, dat dit probleem tot een minimum beperkt wordt. Daarnaast kijkt dit onderzoek naar een verband tussen cultureel gedrag en eetgedrag. Dit houdt in dat niet het eetgedrag op zich de onderzoeksvraag is of het cultureel gedrag maar het onderlinge verband de onderzoeksvraag vormt. Dit betekent dat gesloten vragen binnen kwantitatief onderzoek op dit verband afgestemd kunnen worden en dat een diepgaande verkenning van de twee gebieden op kwalitatief niveau niet van toepassing is. Daarnaast kan ik met kwantitatief onderzoek iets zeggen over de populatie,

het onderzoek is dan dus ook meer representatief voor een groep vanuit wetenschappelijk oogpunt (Seale, 2006: 130 –131).

4.3.2 Online onderzoek

Er zijn verschillende methoden voor het afnemen van kwantitatief onderzoek. Zoals schriftelijk, telefonisch, face-to-face of via internet. Elke vorm heeft zijn voor en nadelen. Dit onderzoek is afgenomen via internet. Dit had een aantal voordelen. Ten eerste werkt online onderzoek snel en gemakkelijk. Gegevens kunnen snel ingezien worden en verwerkt worden. Daarnaast geeft online onderzoek, in tegenstelling tot face-to-face en telefonische ondervraging, de respondent de mogelijkheid zelf te bepalen wanneer hij of zij de enquête invult. Online onderzoek geeft ook de mogelijkheid een groot publiek te bereiken. Mede omdat de geografische plek van het onderzoek vrij is, omdat het onderzoek niet aan een geografische doelgroep is gebonden, is online onderzoek mogelijk. Het is ongewenst dat er in het onderzoek sociaal wenselijke antwoorden worden gegeven. Online onderzoek verkleint deze kans ten opzichte van face-to-face en telefonisch onderzoek, waarbij mensen door het sociale contact toch meer sociaal wenselijk gedrag vertonen. Nadelen van online onderzoek zijn dat er geen controle is over wie de vragen invult. Daarnaast is het mogelijk dat de respondent overlegt met huisgenoten over de te beantwoorden vragen. Ook kan de respondent niet aangeven als de vragen niet begrepen worden, het is daarom belangrijk dat de vragen duidelijk en simpel zijn en niet verkeerd opgevat kunnen worden. Daarnaast is het niet te achterhalen wie de enquête niet heeft ingevuld en worden mensen uitgesloten die geen toegang hebben tot internet (Seale, 2006: 166).

4.3.3 Verspreiding

De enquête is verspreid door middel van het Snowball effect (Seale, 165). Dit betekent dat de enquête binnen het eigen netwerk naar verschillende netwerken is verstuurd. Daarbij is gevraagd of men de enquête door wilde sturen. De volgende netwerken zijn gebruikt:

- A) Vriendengroep 1 (Den Haag)
- B) Vriendengroep 2 (Den Haag)
- C) Vriendengroep divers (Den Haag, Rotterdam, Amsterdam, Utrecht)
- D) Hyves (Den Haag, Rotterdam, diverse)
- E) Collega's 1 (Den Haag)
- F) Collega's 2 (Den Haag)
- G) Collega's 3 (Den Haag)
- H) Respondentenbestand site (diverse)

Daarnaast zijn er, om extra ingevulde enquêtes te verkrijgen, e-maillijsten verzameld op de Erasmus Universiteit te Rotterdam. De enquête is ook naar deze adressen verstuurd. Dit is gebeurd op drie willekeurige dagen in twee kantines van twee faculteitsgebouwen. De consequenties van deze verspreidingsmethode zijn, dat de onderzoeksgroep beperkt blijft tot een bepaald geografisch gebied. Daarnaast zal de onderzoeksgroep qua leeftijd en levenssituatie niet sterk verschillen.

4.3.4 De respondenten

Doordat het onderzoek zich richt op een vergelijking tussen cultureel gedrag en eetgedrag zijn er weinig beperkingen aan de respondenten. Het verband, waar het onderzoek naar zoekt, moet bij alle mensen zichtbaar kunnen zijn en niet alleen bij een bepaalde doelgroep. Mensen met kinderen zijn gevraagd niet mee te werken aan het onderzoek, omdat de voedselkeuze en culturele keuze daardoor teveel beïnvloed werd. Het onderzoek gebruikt wel respondenten die samenwonen. Deze factor zal in de enquête bij het onderdeel algemeen als algemene vraag terug komen. Tot slot moeten de respondenten het Nederlands goed beheersen voor het invullen van de vragenlijst.

4.3.5 Steekproef en nauwkeurigheidsmarge

Een belangrijke voorwaarde bij kwantitatief onderzoek is dat er uitspraken worden gedaan die een representatief beeld geven van de werkelijkheid. Het is niet haalbaar om iedereen te ondervragen. Daarom heeft het onderzoek gebruik gemaakt van een steekproef.

Het minimale aantal respondenten voor de steekproef / het onderzoek is bepaald aan de hand van de betrouwbaarheidsmarges. Met een betrouwbaarheidsmarge van 95 procent is de nauwkeurigheid van het onderzoek vast gesteld op 5 procent afwijking bij een 50 procent verdeling. Dit houdt in, dat als het onderzoek herhaald wordt, er een bepaalde marge is, waarin de uitkomst kan verschillen. Dus als 50 procent van de respondenten iets vindt in het onderzoek en het onderzoek herhaald zou worden, dan wordt er dezelfde uitkomst gevonden in het onderzoek met een maximale afwijking van 5 procent naar boven of naar beneden (Gb. Rustenburg e. a., 2000). Om deze nauwkeurigheid te krijgen zijn er 415 enquêtes afgenomen waarvan er uiteindelijk 391 bruikbaar waren. Dit geeft de volgende nauwkeurigheidsmarge (tabel 1.0).

Tabel 1.0 Nauwkeurigheidsmarge uitgaande van een betrouwbaarheid van 95%

Aantal respondenten	5% of 95%	10% of 90%	20% of 80%	30% of 70%	40% of 60%	50%
391	2,16	2,96	3,96	4,54	4,86	4,96

4.3.6 De enquête

De enquête bestond uit 29 hoofdvragen en heeft tussen de 5 en 10 minuten geduurd om in te vullen. Alle 29 vragen waren vaststaande gesloten vragen, de enquête bevatte geen open vragen. Er is voor een lengte van gemiddeld 5 tot 10 minuten gekozen om de respondenten tot het eind toe geconcentreerd te houden en mensen niet af te schrikken. De enquête is vormgegeven aan de hand van de centrale vraag en de deelvragen. Deze vragen kwamen niet letterlijk terug in de enquête maar zijn omgezet naar meetbare variabelen.

De enquête begon met het onderdeel over eten. Omdat het onderwerp eten dicht bij de respondenten staat, begon de enquête aantrekkelijk. Het was bij het samenstellen van de enquête van belang dat de verschillende variabelen, eetgedrag thuis, eetgedrag buiten, cultureel gedrag thuis en cultureel gedrag buiten, met elkaar vergeleken konden worden. Bij het opstellen van de vragen is hier rekening mee gehouden. De enquête bestond hierdoor ook uit vijf delen: namelijk een gedeelte eetgedrag thuis, eetgedrag buiten, cultureel gedrag thuis, cultureel gedrag buiten en tot slot de algemene vragen.

Doordat de vragen een verband aan moeten tonen en binnen het onderzoek het waarom van het gedrag dat dit verband laat zien het uitgangspunt was, zijn veel vragen vormgegeven door middel van stellingen, waarbij de respondent kon aangeven in hoeverre deze stelling bij hem aansloot.

Omdat het onderzoek inging op gedrag, is er niet gekeken naar wat men precies eet of doet, zoals luistert men Bach of 50 Cent of eet men oesters of hamburgers, maar is er gekeken naar de voorkeuren in smaken en cultuur en naar hoe men met eten en cultuur omgaat. Wel is er bij de verschillende soorten eten een voorbeeld gegeven. Dit zag er als volgt uit:

- Klassiek Frans (haute cuisine)
- Hollandse kost (stamppot, gehaktbal, speklap, aardappelen, etc)
- Oosters (wokken, rijst, mie, nasi en bami, etc)
- Indisch / Thais (curry's, bamboes, kroepoek, etc)
- Italiaans (pasta's, pizza's, lasagna, etc)
- Amerikaans (hamburgers, pizza's, spare ribs, etc)
- Afrikaans (kebab, tajines, bobotie, etc)
- Zuid-Amerikaans (roti, steaks, borrito's, taco's, etc)
- Grieks / Turks (gyros, shoarma, mix grill, etc)
- Japans (sushi, miso soep, etc)
- Fusion (freestyle, combinaties van gerechten, etc)

De enquête is eerst op een drietal personen zonder voorkennis van het onderwerp getest. De gebruikte enquête is in de bijlage te vinden (bijlage 1).

4.3.7 De respons

Er zijn in totaal 415 enquêtes ingevuld in een periode van een maand. De enquête heeft online bestaan van 25 september tot 25 oktober 2008. Van de 415 enquêtes waren er 391 correct ingevuld. De resterende waren onvolledig ingevuld, deze gegevens zijn uit het onderzoek verwijderd.

Hoofdstuk 5

Data-analyse & Onderzoeksuitkomsten

In dit hoofdstuk komt de data-analyse aan bod. Het hoofdstuk begint met een analyse van de algemene gegevens om vervolgens aan de hand van de data antwoord te geven op de verschillende onderzoeksvragen.

5.1 Algemene kenmerken

In tabel 1.1 is te zien dat de leeftijd van de respondenten voornamelijk tussen de 17 en 30 jaar ligt, waarbij er een concentratie plaats vindt in de leeftijdsgroep 21 tot 30 jaar. Het onderzoek heeft dus voornamelijk betrekking op een jonge groep mensen. Dit viel ook redelijk te verwachten, mede omdat de respondenten via het eigen netwerk (leeftijd onderzoeker was 26 jaar) en via de universiteit zijn verkregen. Daarnaast waren mensen met kinderen niet gemachtigd de enquête in te vullen. Deze mensen zijn ook vaker in de oudere leeftijdsgroep te vinden. In tabel 1.2 is het hoogst behaalde opleidingsniveau te zien. De respondenten zijn gemiddeld hoog opgeleid. Hieruit valt ook op te maken dat de respondentengroep niet alleen uit studenten bestaat maar ook uit al afgestudeerden. Lager opgeleiden zijn ondervertegenwoordigd in het onderzoek.

Tabel 1.1 Leeftijd

	Frequentie	Procent
17-20	107	27.4
21-25	166	42.5
26-30	85	21.7
30+	33	8.4
Totaal	391	100.0

1.2 Opleiding

	Frequentie	Procent
Lagere School	3	.8
VMBO	2	.5
MAVO	2	.5
HAVO	52	13.3
VWO	132	33.8
MBO	27	6.9
HBO	96	24.6
WO	72	18.4
Totaal	391	100.0

Tabel 1.3 laat de inkomstenbron zien. Hierbij is er een onderscheid gemaakt tussen werkend of studierend. Bijna drievierde van de respondenten is student, iets meer dan een kwart is werkend, de meeste respondenten hebben een combinatie van werken en studeren.

De onderzoeksgroep is voornamelijk in Nederland geboren. Tabel 1.4 laat een kleine groep mensen zien die niet in Nederland zijn geboren. We hebben het hier over bijna 10 procent.

1.3 Inkomstenbron

	Frequentie	Procent
Student en werkend	171	43.7
Student	102	26.1
Werkend	111	28.4
Niet studerend of werkend	7	1.8
Totaal	391	100.0

1.4 Geboren in Nederland

	Frequentie	Procent
Ja	352	90.0
Nee	37	9.5
Missing	2	.5
Totaal	391	100.0

Kijkend naar de herkomst van de ouders in tabel 1.5 dan is te zien dat zeker een kwart van de onderzoeksgroep een of twee ouders heeft die in het buitenland zijn geboren.

1.5 Geboorteland Ouders

	Frequentie	Procent
Beide in Nederland	290	74.2
Beide in Buitenland	53	13.6
Een in Nederland en een in het Buitenland	46	11.8
Missing	2	.5
Totaal	391	100.0

De woonsituatie in tabel 1.6 laat een gelijkmatige verdeling zien, waarbij een kwart alleenwonend is, een kwart samenwoont met partner, een kwart op kamers woont en een klein kwart nog thuis woont bij de ouders. Niet onverwacht laat tabel 1.7 zien dat het inkomen voornamelijk beneden modaal is. Van studenten en jonge mensen wordt namelijk geen hoog inkomen verwacht. Bijna een vierde heeft wel een modaal of boven modaal inkomen.

1.6 Woonsituatie

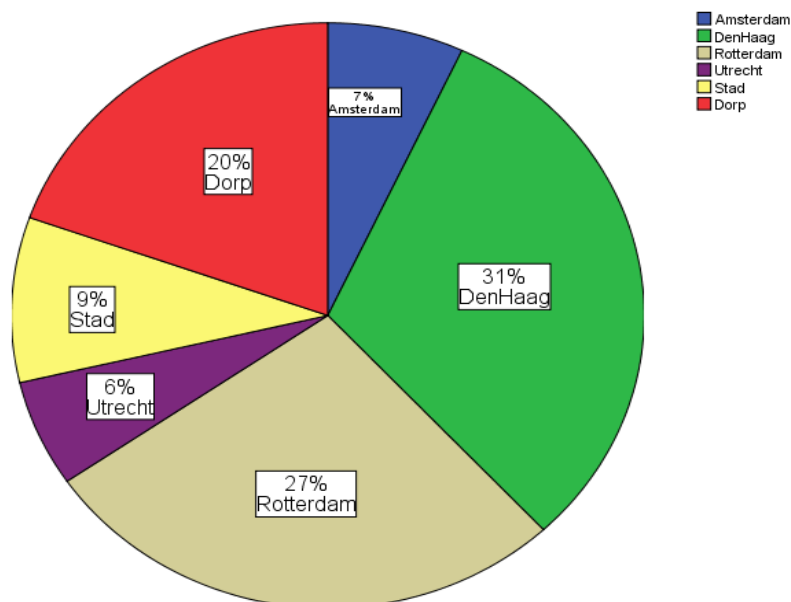
	Frequentie	Procent
Alleenwonend	106	27.1
Samenwonend met Partner	101	25.8
Samenwonend op kamers	113	28.9
Samenwonend met ouders	69	17.6
Missing	2	.5
Totaal	391	100.0

1.7 Inkomen

	Frequentie	Procent
Beneden Modaal	252	64.5
Modaal	39	10.0
Boven Modaal	47	12.0
Missing	53	13.6
Totaal	391	100.0

In grafiek 1.8 is te zien waar men woont. Den Haag en Rotterdam zijn het sterkst vertegenwoordigd. Den Haag omdat daar mijn sociale netwerk voornamelijk te vinden is en Rotterdam omdat daar via de universiteit enquêtes verspreid zijn. Amsterdam en Utrecht zijn ook vertegenwoordigd. Maar respondenten woonachtig in een dorp zijn ook redelijk aanwezig. De categorie stad staat voor alle steden die niet onder de 4 grote steden vielen.

1.8 Woonplaats

5.2 Analyse van gegevens

Voor het beantwoorden van de onderzoeksvragen zijn de onderzoeksuitkomsten geanalyseerd. Hiervoor zijn een aantal methodes gebruikt.

Om de diversiteit te bepalen is er een diversiteitscijfer per respondent gemaakt. Omdat diversiteit niet alleen te maken heeft met hoeveel verschillende dingen men eet, maar ook met hoe vaak, is de frequentiescore op bijvoorbeeld de verschillende gerechten die men thuis maakt, vermenigvuldigd met de diversiteit aan gerechten die men thuis maakt. Hiervoor is er in het onderzoek per variabele een antwoordcategorie toegevoegd van nooit tot vaak. Waarbij nooit een waarde heeft van 1 punt en vaak een waarde van 4 punten. Op deze manier is iemand die hoog scoort op een paar variabelen en iemand die laag scoort op veel variabelen minder divers dan iemand die middelmatig scoort op veel variabelen. Dit ziet er als volgt uit:

- A) Iemand scoort op 9 variabelen een totale frequentie score op deze variabelen van 21. Dit geeft een diversiteitscore van $9 \times 21 = 189$.
- B) Iemand anders scoort op 9 variabelen een totale frequentie score op deze variabelen van 33. Dit geeft een score van $9 \times 33 = 297$.

Op deze manier scoort iemand waarbij de frequentie groter is en de diversiteit hetzelfde toch een hogere diversiteitscore.

Om verbanden tussen de verschillende culturele uitingen te kunnen waarnemen, zijn de gegevens vereenvoudigd. Dit is gebeurd via de geroteerde factoranalyse. De factoranalyse zoekt binnen een groep variabele, de variabelen, die het best bij elkaar passen. Met passen wordt bedoeld dat ze in verband met elkaar staan, doordat respondenten op een van de variabele in de groep hoog scoren, hoogstwaarschijnlijk ook op de andere variabele van de groep hoog scoren. De factoranalyse is toegepast op alle vier de onderzoeksgebieden bij zowel de diversiteit als de eisen.

Het omnivoren karakter kenmerkt zich door diversiteit. Om dit te kunnen meten is er een berekening gemaakt. Door de factoranalyse zijn er verschillende dimensies binnen een onderzoeksgebied te herkennen. Bijvoorbeeld binnen het onderzoeksgebied thuis eten zijn 4 dimensies te herkennen. De diversiteitscore van deze 4 dimensies is met elkaar vermenigvuldigd. Hierdoor is er een score gevonden, die laat zien in hoeverre de respondent binnen een onderzoeksgebied een dimensieoverschrijdend smaakpatroon laat zien. De omnivoor zou namelijk over de scheidingslijnen van de dimensies heen moeten

werken. Dit betekent dat de diversiteit niet alleen in een dimensie hoog moet zijn, maar in de verschillende dimensies. De berekening ziet er als volgt uit: $(a*b + a*c + a*d) + (b*a + b*c + b*d) + (c*a + c*b + c*d) + (d*a + d*b + d*c) = \text{omnivoor}$. Waarbij 'a-b-c-d' de dimensies zijn die gecreëerd zijn door de factoranalyse. In het onderzoeksgebied thuis eten is dat bijvoorbeeld:

- A) Frans, Japans, Fusion
- B) Oosters, Indisch
- C) Grieks, Turks, Zuid-Amerikaans, Afrikaans, Amerikaans
- D) Hollands, Italiaans

Elke dimensie kent een eigen diversiteitscore, voortkomend uit de variabelen die bij de dimensie horen. Door deze dimensies met elkaar te vermenigvuldigen, wordt er een hogere score verkregen als op alle dimensies een hoge diversiteit gescoord wordt, maar een lagere, als er op bepaalde dimensies een lagere diversiteit gescoord wordt. Op deze manier is te zien hoe divers iemand is in een bepaald onderzoeksgebied.

Voor veel analyses is de correlatie van Pearson gebruikt. Dit houdt in dat er gekeken wordt naar de relatie tussen twee variabelen. Pearson geeft aan in hoeverre de afwijking van de score van een eenheid ten opzichte van het rekenkundig gemiddelde op de ene variabele, overeenkomt met de afwijking van diens score ten opzichte van het rekenkundig gemiddelde op een andere variabele. De relatie laat zien of er, als er op de ene variabele hoger gescoord wordt, er op de andere variabele ook hoger gescoord wordt. Dus naarmate de score op de ene variabele hoger is, des te hoger is de score op de andere variabele. Deze relatie wordt weergegeven in een getal, een getal lopend van minimaal -1 tot maximaal $+1$.

5.3 Factoranalyse dimensies

In tabel 2.1 is de factoranalyse van het onderzoeksgebied thuis koken te zien. De factoranalyse geeft 4 dimensies:

- A) Grieks/Turks, Zuid-Amerikaans, Afrikaans, Amerikaans
- B) Frans, Japans, Fusion
- C) Oosters, Indisch
- D) Hollands, Italiaans

De dimensie Grieks/Turks, Zuid-Amerikaans, Afrikaans en Amerikaans lijkt uit variabelen te bestaan die allemaal redelijk vettig zijn, waarbij ze in de buurt komen van fastfood. Daarnaast geeft deze dimensie een divers beeld, waarbij het eten van

verschillende continenten komt. De dimensie Frans, Japans en Fusion kenmerkt zich door variabelen met een culinaire achtergrond. Deze dimensie kan dan ook staan voor ‘hoog’ eten. Omdat de twee variabelen Oosters en Indisch een overlapping laten zien is deze dimensie voor de hand liggend. Tot slot bestaat de dimensie Hollands en Italiaans uit twee variabelen met een redelijk simpele en toegankelijke achtergrond. Deze dimensie kan dan ook staan voor ‘laag’ eten.

2.1 Factoranalyse thuis eten

	Dimensies			
Grieks / Turks	.720	-.027	-.034	.065
Afrikaans	.647	.086	.050	-.184
Zuid-Amerikaans	.578	.303	.177	.054
Amerikaans	.563	-.397	-.049	.329
Frans	.002	.789	-.204	.116
Japans	.056	.677	.255	-.046
Fusion	.210	.445	.276	-.321
Oosters	-.023	-.057	.847	.106
Indisch	.086	.170	.719	-.144
Hollands	-.117	-.075	-.185	.751
Italiaans	.255	.125	.298	.627

a. Rotation converged in 5 iterations.

In tabel 2.2 is de factoranalyse van het onderzoeksgebied eten in een restaurant te zien. De factoranalyse geeft 5 dimensies:

- A) Amerikaans, Italiaans, Fastfood, Grieks/Turks
- B) Frans, Fusion, Japans
- C) Oosters, Indisch
- D) Zuid-Amerikaans, Afrikaans
- E) Hollands

De eerste dimensie bestaat uit de groep variabelen Amerikaans, Italiaans, Fastfood en Grieks/Turks. Deze variabelen kenmerken zich door een vetzig, populair en laag toegankelijk karakter. De dimensie kan dan ook staan voor ‘laag’ restaurantbezoek. De dimensie Frans, Fusion en Japans kenmerkt zich door meer culinaire variabelen en komt overeen met de dimensie van thuis koken. Daarnaast valt aan te nemen dat deze variabelen tot een relatief culinaire categorie behoren. Deze dimensie kan dan ook staan voor ‘hoog’ restaurantbezoek. Ook Oosters en Indisch zijn samen in een dimensie te vinden. Samen

met de dimensie Zuid-Amerikaans en Afrikaans lijken deze dimensie te staan voor een soort van ‘midden’ restaurantbezoek, waarbij de variabelen redelijk toegankelijk zijn en een brede culturele interesse laten zien. De dimensie Hollands tot slot lijkt een beetje buiten alles te staan. Verwacht kan worden dat deze dimensie ook onder ‘laag’ eten valt, mede omdat de meeste Hollandse restaurants in de vorm van snackbar gezien kunnen worden.

2.2 Factoranalyse uit eten

	Dimensies				
Amerikaans	.750	-.097	.048	.120	.243
Italiaans	.670	.246	.150	-.221	-.172
Fastfood	.633	-.338	-.006	.085	.249
Grieks / Turks	.552	-.075	-.040	.453	-.312
Frans	.107	.753	-.314	-.045	.009
Fusion	-.083	.693	.217	.144	.052
Japans	-.274	.595	.374	.068	-.019
Indisch	-.073	.143	.791	.156	-.136
Oosters	.245	-.046	.770	-.051	.127
Afrikaans	-.024	.069	.051	.848	.148
Zuid-Amerikaans	.254	.288	.307	.462	-.330
Hollands	.138	.062	.000	.059	.848

a. Rotation converged in 10 iterations.

In tabel 2.3 is de factoranalyse van het onderzoeksgebied muziek luisteren te zien. De factoranalyse kent 5 dimensies:

- A) Klassiek, Modern-klassiek, Country
- B) Reggae/R&B, Hiphop/Rap
- C) Heavy Metal, Rock, Elektronische muziek
- D) Easy Listening, Jazz, Wereldmuziek
- E) Volksmuziek, Popmuziek

De eerste dimensie wordt gevormd door de variabelen Klassiek, Modern-klassiek, en Country muziek. Deze dimensie laat twee vormen van hoge muziek zien, met opvallend de toevoeging van de variabele Country. De dimensie Reggae/R&B en Hiphop/Rap is een voor de hand liggende samenvoeging van twee variabelen. Samen met de dimensie Heavy Metal, Rock en Elektronische muziek valt aan te nemen dat deze dimensies vormen van lage en middel hoge muziek laten zien. De dimensie Volksmuziek en Popmuziek wordt gevormd door twee variabelen die als lage muziek beschouwd kunnen worden. De

aanwezigheid van vijf verschillende dimensies wijst mogelijk ook op specifieke muziekvoorkeuren bij de respondenten.

2.3 Factoranalyse muziek luisteren

	Dimensies				
Klassieke muziek	.827	-.093	.029	.068	-.133
Modern klassiek	.754	.028	-.106	.073	.064
Country	.532	.012	.210	.064	.229
Reggae / R&B	-.014	.871	-.176	.090	.102
Hiphop / Rap	-.038	.850	.060	-.062	.095
Heavy metal	.097	-.013	.818	-.020	-.038
Rock	-.027	-.175	.769	.354	.037
House / elektronisch	-.007	.327	.457	-.380	-.137
Easy listening	-.006	-.023	.077	.732	.295
Jazz	.299	.076	.077	.624	-.316
Wereldmuziek	.363	.368	.093	.410	-.121
Volksmuziek	.201	-.033	-.073	-.085	.758
Popmuziek	-.108	.220	.012	.170	.711

a. Rotation converged in 7 iterations.

In tabel 2.4 is de factoranalyse van het onderzoeksgebied cultureel uitje te zien. De factoranalyse geeft 3 dimensies:

- A) Klassieke muziek, Opera, Ballet
- B) Filmhuis, Poppodium, Museum
- C) Bioscoop, Musical, Theater, Cabaret

De eerste dimensie Klassieke muziek, Opera en Ballet wordt gekenmerkt door hoge vormen van cultureel vermaak. De dimensie Filmhuis, Poppodium en Museum kan in verband gebracht worden met midden cultureel vermaak. Waarbij museum bezoek op het eerste gezicht misschien niet op zijn plek lijkt, maar met de voortgaande democratisering en popularisering van het museum toch redelijk te verklaren valt. De dimensie Bioscoop, Musical, Theater en Cabaret tot slot is gevormd door variabelen die in verband gebracht kunnen worden met lage culturele uitingen. De indeling in drie dimensies laat een traditionele benadering van cultureel uitje zien. Waarbij een redelijk duidelijk onderscheid gemaakt kan worden tussen hoog, midden en laag cultureel vermaak. Alleen theater lijkt niet helemaal op zijn plaats binnen de dimensie lage cultuur.

2.4 Factoranalyse cultureel uitje

	Dimensies		
Klassieke muziek	.797	-.004	-.060
Opera	.760	-.016	-.018
Ballet	.539	.232	.152
Filmhuis	.128	.749	.000
Poppodium	-.203	.698	.056
Museum	.396	.644	.106
Bioscoop	-.169	-.372	.351
Musical	.049	-.267	.754
Theater	.333	.299	.697
Cabaret	-.071	.149	.622

a. Rotation converged in 5 iterations.

Door middel van de gevormde dimensies in de vier verschillende onderzoeksgebieden is er een vergelijking te maken tussen de verschillende variabelen. De clustering van variabelen geeft de mogelijkheid het onderzoeksgebied muziek luisteren te vergelijken met het onderzoeksgebied cultureel uitje. Dat kan dan gedaan worden aan de hand van de dimensies. Scoort de dimensie, die hoog scoort op Klassieke muziek, Modern klassiek en Country bijvoorbeeld ook hoog op Opera, Ballet en Klassieke muziek als cultureel uitje? Tevens kan er uit de gecreëerde onderverdeling een verwachting gemaakt worden met betrekking tot een onderverdeling tussen hoog en laag eten en cultuur. Opvallend is dat de onderverdeling in het onderzoeksgebied cultureel uitje behoorlijk traditioneel is, waaraan duidelijk drie maatschappelijke groepen (met een voorkeur voor hoog en laag) verbonden kunnen worden. Alleen theater en museum bezoek lijkt een vreemde eend in de bijt, maar met het oog op de democratisering van de cultuur kan dit misschien verklaard worden. Later wordt hier verder op ingegaan. Om deze indeling te kunnen controleren kunnen we de verschillende groepen binnen de verschillende onderzoeksgebieden met elkaar in verband brengen en zo zien of er een relatie is tussen bijvoorbeeld de veronderstelde groepen van hoog eten en hoge cultuur. De correlatieanalyse van de verschillende groepen binnen de verschillende onderzoeksgebieden volgt hieronder.

5.4 Correlatie verschillende onderzoeksgebieden

De centrale vraag luidde of de habitus, omschreven door Bourdieu, zowel te zien is in het eetgedrag als het culturele gedrag. Om deze vraag te kunnen beantwoorden is er gebruik gemaakt van de relatie coëfficiënt tussen de verschillende onderzoeksgebieden. Als de

habitus door zou werken in elk onderzoeksgebied dan zal de relatie tussen de onderzoeksgebieden ook sterk moeten zijn. Dat betekent dat er gekeken is naar de relatie tussen:

- Eten thuis en eten uit
- Eten thuis en muziek
- Eten thuis en cultuur
- Eten uit en muziek
- Eten uit en cultuur
- Muziek en cultuur

De uitkomsten worden hieronder behandeld.

5.4.1 Eten thuis en eten uit

Tabel 2.5 laat de correlatie zien tussen de onderzoeksgebieden eten thuis en restaurantbezoek aan de hand van de dimensies, gevormd door de factoranalyses.

2.5 Correlatie Thuis eten en uit eten

	Thuis: Grieks / Turks, Afrikaans, Zuid-Amerikaans, Amerikaans	Thuis: Frans, Japans, Fusion	Thuis: Oosters, Indisch	Thuis: Hollands, Italiaans
Restaurant: Amerikaans, Turks, Italiaans, Fastfood, Grieks	.415**	-.179**	-.078	.330**
Restaurant: Frans, Japans, Fusion	.074	.568**	-.061	.028
Restaurant: Oosters, Indisch	.008	.015	.411**	-.149**
Restaurant: Zuid-Amerikaans, Afrikaans	.351**	.027	.087	-.183**
Restaurant: Hollands	-.051	-.049	-.127*	.044

** . Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

* . Correlation is significant at the 0.05 level (2-tailed).

Als men thuis vettig internationaal eet, zoals Grieks/Turks, Afrikaans, Amerikaans en Zuid-Amerikaans, dan is er een sterke relatie met uit eten gaan in een Amerikaans, Italiaans, Grieks/Turks en Fastfood restaurant en met Afrikaanse en Zuid Amerikaanse

restaurants (resp. 0.415** en 0.351**¹). Ook heeft Italiaans en Hollands thuis met deze restaurants een sterke relatie (0.330**), men eet dus vettig en vlug buiten de deur, als men thuis Hollands of Italiaans klaar maakt². Vergelijken we Frans, Japans en Fusion eten thuis en in restaurants, dan is een sterk verband van (0.568**) te zien. Met alle andere soorten eten is er bijna geen verband. Oosters en Indisch thuis eten betekent ook Oosters en Indisch buiten de deur eten. De relatie tussen die twee ligt op (0.411**). Het is duidelijk te zien dat de smaakvoorkeur thuis overeenkomt met de voorkeur voor restaurants. Dit betekent dat de habitus van personen in zowel eten thuis, als eten uit, doorwerkt.

5.4.2 Eten thuis en muziek luisteren

Tabel 2.6 laat de correlatie zien tussen de onderzoeksgebieden eten thuis en muziek luisteren aan de hand van de dimensies gevormd door de factoranalyses.

2.6 Correlatie thuis eten en muziek

	Thuis: Grieks / Turks, Afrikaans, Zuid-Amerikaans, Amerikaans	Thuis: Frans, Japans, Fusion	Thuis: Oosters, Indisch	Thuis: Hollands, Italiaans
Muziek: Klassiek, Modern klassiek, Country	-.004	.307**	.194**	.050
Muziek: Hiphop, Reggae, R&B, Rap	.181**	.042	.056	-.040
Muziek: Rock, Metal, Elektronische muziek	.114*	.048	-.013	.026
Muziek: Easy Listening, Jazz, Wereldmuziek	.056	.121*	.103	-.071
Muziek: Volksmuziek, Popmuziek	.122*	-.139*	-.084	.237**

** . Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

* . Correlation is significant at the 0.05 level (2-tailed).

Er is een licht verband tussen het koken van Grieks/Turks, Afrikaans, Amerikaans en Zuid-Amerikaans en het luisteren naar Hiphop/ Rap en Reggae/R&B (0.181**) en in mindere mate bij Volksmuziek en Popmuziek (0.122*). Rock, Elektronische muziek en Metal krijgt ook nog een lichte interesse (0.114*). De verbanden zijn niet erg sterk, maar laten wel het diverse karakter op muziek gebied zien van deze groep. Hollands en Italiaans

¹ Als we nu kijken waar dit verband vandaan komt en de variabelen afzonderlijk bekijken is te zien dat in het eerste geval er vooral een verband is op Grieks/Turks (0.399**) en Amerikaans (0.378**) gebied.

² Afzonderlijk bekeken is hier te zien dat vooral de factor Italiaans (0.290**) dit verband zo sterk maakt.

eten heeft een redelijk verband met Volksmuziek en Popmuziek (0.237**). Frans, Japans en Fusion heeft een sterk verband met Klassieke muziek, Modern klassieke muziek en Country (0.307**³). Oosters en Indisch koken betekent ook een voorkeur voor Klassieke muziek, Modern klassiek en Country muziek (met een redelijk verband van 0.194**⁴).

De verbanden wijzen op het onderscheid dat gemaakt is in hoog en laag eten. De als eerder onder hoge cultuur beschouwde muziekstijlen als Klassieke muziek, Modern klassieke muziek en Country (waarbij Country toch een beetje een vreemde eend is) tonen een sterk verband met eten, dat als hoog bestempeld zou kunnen worden. Daarbij tonen de lagere muziekstijlen juist een negatief verband met het hoge eten en een positief verband met eten dat als laag bestempeld wordt. De uitkomsten zijn dus redelijk binnen het verwachtingspatroon.

5.4.3 Eten thuis en cultuur

Tabel 2.7 laat de correlatie zien tussen de onderzoeksgebieden eten thuis en cultureel uitje aan de hand van de dimensies gevormd door de factoranalyses.

2.7 Correlatie thuis eten en cultuur

	Thuis: Grieks / Turks, Afrikaans, Zuid-Amerikaans, Amerikaans	Thuis: Frans, Japans, Fusion	Thuis: Oosters, Indisch	Thuis: Hollands, Italiaans
Cultuur: Klassiek, Opera, Ballet	-.066	.213**	.182**	.030
Cultuur: Filmhuis, Poppodium, Museum	.080	.402**	.171**	-.172**
Cultuur: Musical, Theater, Cabaret, Bioscoop	.239**	.013	-.004	.131*

** Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

* Correlation is significant at the 0.05 level (2-tailed).

Thuis culinair (Frans, Japans en Fusion) eten geeft een sterk verband met het bezoek aan het Filmhuis, Poppodium en Museum (0.402**). Maar ook redelijk met Klassieke muziek, Opera en Ballet (0.213**). Thuis eten zoals, Grieks/Turks, Zuid-Amerikaans, Afrikaans, Amerikaans, Italiaans en Hollands laten alleen een verband zien met cultureel vermaak als

³ Country is toch een verrassende toevoeging in deze groep, individueel bekeken is te zien dat Country het sterkste verband toont met Japans eten (0.207**).

⁴ In deze relatie doet Country niet mee (0.022).

Musical, Theater, Cabaret en Bioscoop. Alleen het verband met Theater is niet te vinden bij Italiaans en Hollands eten. Opvallend is dat Frans, Japans en Fusion eten, hun sterkste verband vinden bij de van te voren bestempelde groep van midden cultuur en maar een redelijk verband hebben met de hoge cultuur. Het lijkt erop dat het eetgedrag thuis hoger is dan de voorkeuren op cultureel gebied. Het kan ook betekenen dat de vooraf gemaakte onderverdeling niet correct is. De lagere cultuur uitingen laten wel een verband zien met wat ook wel lager eten genoemd kan worden.

5.4.4 Uit eten en muziek luisteren

Tabel 2.8 laat de correlatie zien tussen de onderzoeksgebieden uit eten gaan en muziek luisteren aan de hand van de dimensies gevormd door de factoranalyses.

2.8 Correlatie uit eten en muziek luisteren

	Restaurant: Amerikaans, Italiaans, Fastfood, Grieks	Restaurant: Frans, Japans, Fusion	Restaurant: Oosters, Indisch	Restaurant: Zuid- Amerikaans, Afrikaans	Restaurant: Hollands
Muziek: Klassiek, Modern klassiek, Country	-.021	.153**	.129*	.074	.055
Muziek: Hiphop, Reggae, R&B, Rap	.173**	.042	.180**	.056	-.071
Muziek: Rock, Metal, Elektronische muziek	.038	.020	-.022	.034	-.032
Muziek: Easy Listening, Jazz, Wereldmuziek	-.022	.206**	.048	.028	-.091
Muziek: Volksmuziek en Popmuziek	.297**	.047	-.154**	-.005	.160**

Opvallend is dat het restaurantbezoek dat als laag bestempeld is (Amerikaans, Grieks/Turks, Fastfood en Italiaans) een overeenkomst laat zien met de als laag bestempelde muziek als Volksmuziek en Popmuziek (0.297**) en tevens daarnaast met Hiphop, Reggae, R&B en Rap (0.173**). Ook het restaurantbezoek aan hoge keukens zoals Frans, Fusion en Japans laat een verband zien met muziek die is bestempeld als hoog (Klassiek, Modern klassiek en Country) en muziek die wordt bestempeld als midden (Easy listening, Jazz en Wereldmuziek). Dit komt overeen met de verbanden die te zien waren tussen thuis eten en muziek en bevestigt dus ook de relatie tussen thuis eten en uit eten gaan.

5.4.5 Uit eten en cultuur

Tabel 2.9 laat de correlatie zien tussen de onderzoeksgebieden uit eten en cultureel uitje aan de hand van de dimensies gevormd door de factoranalyses.

2.9 Correlatie uit eten en cultuur

	Restaurant: Amerikaans, Italiaans, Fastfood, Grieks / Turks	Restaurant: Frans, Japans, Fusion	Restaurant: Oosters, Indisch	Restaurant: Zuid- Amerikaans, Afrikaans	Restaurant: Hollands
Cultuur: Klassiek, Opera, Ballet	-.152**	.283**	.164**	.047	-.004
Cultuur: Filmhuis, Poppodium, Museum	-.191**	.278**	.160**	.168**	-.108*
Cultuur: Musical, Theater, Cabaret, Bioscoop	.286**	.133*	-.041	.093	-.030

** Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

* Correlation is significant at the 0.05 level (2-tailed).

Amerikaans, Italiaans, Grieks / Turks en Fastfood restaurantbezoek komt sterk overeen met een voorkeur voor bezoek aan Theater, Cabaret, Musical en Bioscoop (0.286**⁵). Er is een negatief verband met hoge cultuur zoals, Opera, Ballet, Filmhuis en Museum. Lage cultuur vertoont dus een verband met de veronderstelde lage restaurants. Frans, Japans, Fusion kent een sterk verband met hoge cultuur als Opera, Ballet en Klassieke muziek (0.283**) en ook een sterk verband met Filmhuis, Poppodium en Museum (0.278**). Het heeft ook nog een redelijk verband met lage cultuur: als Bioscoop, Theater, Cabaret en Musical (0.133*⁶). Een gewoonte om hoge restaurants te bezoeken veronderstelt dus een relatie met alle culturele gebieden. Oosters en Indisch eten kent een redelijk verband met Opera, Ballet en Klassieke muziek (0.164**⁷) en met Filmhuis, Poppodium en Museum (0.160**⁸). Daarnaast kent Zuid-Amerikaans en Afrikaans een redelijk verband met Filmhuis, Poppodium en Museum(0.168**⁹). Midden cultuur en midden restaurantbezoek gaan dus redelijk samen.

⁵ Dit verband zit hem vooral in Bioscoop en Musical.

⁶ Ingezoomd is te zien dat dit voornamelijk komt door de variabele theater die in die groep te vinden is.

⁷ Vooral door klassieke muziek.

⁸ Vooral door filmhuis en museum.

⁹ Voornamelijk door het Filmhuis maar kent ook een aardige relatie met Theater.

5.4.6 Muziek luisteren en cultuur

Tabel 2.10 laat de correlatie zien tussen de onderzoeksgebieden muziek luisteren en cultureel uitje aan de hand van de dimensies gevormd door de factoranalyses.

2.10 Correlatie muziek en cultuur

	Muziek: Klassiek, Modern klassiek, Country	Muziek: Hiphop, Reggae, R&B, Rap	Muziek: Rock, Metal, Elektronisch	Muziek: Easy Listening, Jazz, Wereldmuziek	Muziek: Volksmuziek en Popmuziek
Cultuur: Klassieke muziek, Opera, Ballet	.547**	-.078	-.154**	.124*	-.049
Cultuur: Filmhuis, Poppodium, Museum	.146**	-.017	.280**	.223**	-.252**
Cultuur: Musical, Theater, Cabaret, Bioscoop	.026	.108*	-.137**	.209**	.337**

** Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

* Correlation is significant at the 0.05 level (2-tailed).

Er is een sterk verband van hoge muziek (Klassieke muziek, Modern klassiek en Country) met hoge cultuur (Klassieke muziek, Ballet en Opera) (0.547**¹⁰). Ook Theater, Museum en Filmhuis vertonen een redelijk verband met deze muziekdimensie.

Rap/Hiphop en Reggae/R&B vertonen een matig verband met lage cultuur zoals Musicals, Bioscoop en Cabaret en theater (0.108**¹¹).

De middendimensie van Rock, Metal en Elektronische muziek, laat juist een redelijk positief verband zien met Filmhuis, Poppodium en Museum (0.280**¹²).

De laatste middendimensie van Easy Listening, Jazz en Wereldmuziek laat een relatie zien met Filmhuis, Poppodium en Museum (0.223**) en Bioscoop, Musical, Theater en Cabaret (0.209**¹³). Opvallend is dat deze groep het meest divers is, waarbij er ook interesse is voor Ballet en Klassieke muziek.

Volksmuziek en Popmuziek vertonen een sterk verband met lage cultuur als Bioscoopbezoek, Musical, Cabaret en Theater (0.337**¹⁴). En heeft een sterk negatieve associatie met Poppodium, Museum en Filmhuis, vooral de negatieve associatie met het Poppodium is opvallend. De onderverdeling tussen Muziek en Cultuur op het gebied van hoge en lage cultuur is dus duidelijk te zien.

¹⁰ Country heeft daarin een lager aandeel.

¹¹ Dit is vooral te vinden in bioscoopbezoek en musical.

¹² Dit zit hem eigenlijk alleen in het bezoek aan poppodia.

¹³ waarbij Bioscoop niet mee doet

¹⁴ Vooral op het gebied van Musical en Bioscoop bezoek.

5.4.7 Conclusie

De vraag was of eten te koppelen viel aan cultuur door middel van een hoog-laag indeling die binnen cultuur al bekend was. Uit de gemaakte vergelijkingen valt op te maken dat er zeer zeker een aantal overeenkomsten te vinden zijn waarin hoge, midden en lage cultuur overeenkomt met een aantal vormen van verondersteld hoog, midden en laag eten. Maar deze vergelijking is ook niet altijd even sterk aanwezig.

Frans, Japans en Fusion eten kunnen in verband gebracht worden met de meer traditionele hoge cultuuruitingen en muziek. Ook Oosters en Indisch zijn in deze groep te vinden. Amerikaans, Grieks/Turks, Zuid-Amerikaans, Hollands en Italiaans eten kunnen juist weer sterk in verband gebracht worden met lagere cultuur uitingen en muziek.

Daarnaast is duidelijk te zien dat mensen die thuis een bepaalde eetvoorkeur hebben deze weerspiegeld zien in de eetvoorkeur in restaurants. Ook tussen muziek en cultuur is te zien (weliswaar wat minder) dat hoge cultuur en lage cultuur een redelijke relatie met elkaar vertonen.

Vanuit deze gegevens kan er dan ook worden gesproken van een habitus die binnen alle onderzoeksgebieden aanwezig is. Eten thuis en eten uit scoren namelijk beide hetzelfde op muziek en cultuur. Tevens kan geconcludeerd worden dat het gedrag van mensen in het openbaar en privé weinig verschilt. Wat men thuis eet, gaat men ook eten als men uit eten gaat. Als men thuis klassieke muziek luistert, gaat men ook sneller naar een uitvoering van klassieke muziek.

5.5 Factoranalyse Dimensie Eisen

De habitus en het verschil tussen privé en openbaar zijn in het vorige onderdeel besproken aan de hand van voorkeuren en gedrag. In het onderzoek zijn ook de eisen die iemand stelt aan eten, muziek en cultuur aan bod gekomen. De eisen die iemand stelt kunnen van invloed zijn op de manier waarop iemands gedrag zich manifesteert. Het gaat er niet alleen om wat iemand doet, maar ook met welke achterliggende gedachte iemand iets doet. In dit onderdeel worden de eisen behandeld. Hiervoor zijn ze eerst gegroepeerd door middel van een factoranalyse. Daar kwamen de volgende uitkomsten uit.

Tabel 3.1 geeft de factoranalyse van de eisen met betrekking op thuis koken weer. De factoranalyse geeft 2 dimensies:

- A) Speciaal, Vers, Experimenteren, Bezoek
- B) Simpel, Snel, Vullen, Goedkoop

Er is dus een dimensie te zien die hogere eisen stelt aan wat men kookt. Waarbij het belangrijk is, dat het speciaal is, vers is, experimenteel is, en er extra moeite wordt gedaan als er bezoek komt eten. Deze dimensie wordt in het vervolg aangeduid als ‘hoge eisen koken’. De andere dimensie stelt juist lagere eisen. Het moet simpel, snel, vullend en goedkoop zijn. Deze dimensie wordt in het vervolg aangeduid als ‘lage eisen koken’. Er is dus een duidelijk onderscheid te zien tussen de eisen die men aan het eten stelt als men thuis kookt. In hoeverre deze eisen in verband gebracht kunnen worden met een bepaalde voorkeur voor gerechten, wordt later aangetoond.

Tabel 3.2 geeft de factoranalyse van de eisen met betrekking op restaurant bezoek weer. De factoranalyse geeft 3 dimensies:

- A) Grote portie, Snel, Goedkoop
- B) Experimenteren, Culinair
- C) Aanrader, Sociaal

In restaurantbezoek is een dimensie te zien die hoge eisen stelt, door te experimenteren en eisen stelt aan de culinaire kwaliteit van het eten. Deze dimensie wordt in het vervolg aangeduid als ‘hoge eisen restaurant’. Er is een dimensie te zien die lage eisen stelt, waarin het eten genoeg moet zijn, snel geserveerd moet worden en goedkoop moet zijn. Deze dimensie wordt in het vervolg aangeduid als ‘lage eisen restaurant’. Tevens vinden we de eisen: aanrader en de sociale kenmerken in een dimensie. Deze dimensie wordt in het vervolg aangeduid als ‘sociale eisen restaurant’.

3.1 Factoranalyse eisen eten thuis

	Dimensies	
Experimenteren	.809	-.097
Speciaal	.720	-.027
Bezoek	.603	-.039
Vers	.597	-.233
Snel	-.273	.789
Simpel	-.297	.740
Goedkoop	.131	.621
Vullen	-.058	.486

a. Rotation converged in 3 iterations.

3.2 Factoranalyse eisen eten uit

	Dimensies		
Grote Portie	.827	-.026	-.072
Snel	.666	.010	.100
Goedkoop	.666	-.128	.063
Experimenteren	.023	.882	-.007
Culinair	-.157	.864	-.040
Aanrader	.026	.094	.804
Sociaal	.061	-.139	.769

a. Rotation converged in 4 iterations.

Tabel 3.3 geeft de factoranalyse van de eisen met betrekking tot muziek luisteren weer. De factoranalyse geeft 2 dimensies:

- A) Talentvol, Alternatief, Hoogstandje, Geen hokje, Bezoek
- B) Toegankelijk, Populair, Aangeraden, Achtergrond

Ook bij muziek luisteren kunnen de eisen opgedeeld worden in een dimensie die hoge eisen stelt en een dimensie die lage eisen stelt. Waarbij de muzikant talentvol moet zijn, alternatief moet zijn, het een muzikaal hoogstandje moet zijn, het niet in een hokje moet vallen en men speciale muziek uitkiest als er bezoek is. Deze dimensie wordt in het vervolg aangeduid als 'hoge eisen muziek'. De andere dimensie stelt lage eisen aan de muziek die beluisterd wordt. De muziek moet toegankelijk zijn, populair zijn, wordt beluisterd als achtergrond en is vaak aangeraden door kennissen en vrienden. Deze dimensie wordt in het vervolg aangeduid als 'lage eisen muziek'.

3.3 Factoranalyse eisen muziek

	Dimensies	
Talentvol	.735	-.096
Alternatief	.662	-.471
Hoogstandje	.648	-.131
Geen hokje	.558	-.361
Bezoek	.556	.030
Toegankelijk	-.112	.798
Populair	-.133	.762
Aangeraden	.510	.538
Achtergrond	-.114	.430

a. Rotation converged in 3 iterations.

3.4 Factoranalyse eisen cultuur

	Dimensies		
Artistieke kwaliteit	.812	-.101	.004
Eigen ontwikkeling	.796	-.047	-.132
Experimenteel	.709	.074	.125
Niet te ingewikkeld	-.135	.806	.052
Niet te serieus	-.222	.694	.273
Goedkoop	.289	.670	-.193
Leuke tijd	.057	-.185	.732
Gezellig	-.160	.334	.714
Aangeraden	.277	.393	.423

a. Rotation converged in 4 iterations.

Tabel 3.4 geeft de factoranalyse van de eisen met betrekking op cultuur weer. De factoranalyse geeft 3 dimensies:

- A) Artistieke kwaliteit, Eigen ontwikkeling, Experimenteel
- B) Niet te ingewikkeld, Niet serieus, Goedkoop
- C) Leuke tijd, Gezellig, Aangeraden

Ook hier is een dimensie te zien die hoge eisen stelt, waarbij het uitstapje gekozen wordt op artistieke kwaliteit, voor de bijdrage aan de eigen ontwikkeling en voor het experimentele gehalte. Deze dimensie wordt in het vervolg aangeduid als 'hoge eisen cultuur'.

Daarnaast is er een dimensie te vinden die lage eisen stelt, waarbij het culturele uitstapje niet te ingewikkeld, niet te serieus en goedkoop moet zijn. Deze dimensie wordt in het vervolg aangeduid als ‘lage eisen cultuur’. Tot slot is net als bij eten te zien, dat mensen die een leuke tijd willen hebben, voornamelijk gaan voor de gezelligheid en voornamelijk gaan naar culturele uitstapjes die aangeraden worden door anderen. Deze dimensie wordt in het vervolg aangeduid als ‘sociale eisen cultuur’.

5.5.1 Conclusie

In alle eisen is dus een onderscheid te zien tussen hoge en lage eisen. Dit wijst er op dat er twee manieren zijn waarop men met de verschillende onderzoeksgebieden omgaat. Men kan hoge eisen stellen aan het eten thuis, uit eten gaan, de muziek en het culturele uitstapje, of lage eisen stellen. Het is interessant om te zien welke invloed deze eisen hebben op de voorkeuren en diversiteit in de verschillende onderzoeksgebieden. Maar alvorens dat te doen kijk ik eerst naar de relaties van de eisen tussen de verschillende onderzoeksgebieden. Op deze manier kan ik kijken of Bordieu’s habitus theorie ook van toepassing is op de eisen die iemand stelt. In het volgende onderdeel worden eerst de eisen met elkaar in verband gebracht en vervolgens met diversiteit. In het volgende hoofdstuk wordt intensiever naar het verband met diversiteit gekeken.

5.6 Correlatie van verschillende eisen

De in dimensies onderverdeelde eisen die de respondenten aan hun eten thuis en aan hun eten uit stellen vertonen een sterk verband (tabel 3.5). Lage eisen koken vertoont een sterk verband met lage eisen restaurant (0.363**). Hoge eisen koken vertoont tevens een sterk verband met hoge eisen restaurant (0.462**).

3.5 Correlatie eisen eten thuis en uit

	Lage eisen restaurant	Hoge eisen restaurant	Sociale eisen restaurant
Hoge eisen koken	.043	.462**	-.046
Lage eisen koken	.363**	-.068	.148**

** . Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

Ook de eisen die de respondenten stellen aan muziek en cultuur vertonen een sterk verband (tabel 3.6). Hoge eisen muziek vertoont een sterk verband met hoge eisen cultuur (0.363**). Lage eisen muziek vertonen een verband met lage eisen cultuur (0.320**).

3.6 Correlatie eisen muziek en cultuur

	Hoge eisen cultuur	Lage eisen cultuur	Sociale eisen cultuur
Hoge eisen muziek	.363**	.009	.048
Lage eisen muziek	-.054	.320**	.225**

** . Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

In tabel 3.7 is het verband te zien tussen de eisen uit de twee onderzoeksgebieden van eten en de eisen uit de twee onderzoeksgebieden van cultuur. Ook hier valt uit op te maken, dat hoge eisen koken, sterk samenhangt met hoge eisen cultuur (0.363**). Hoge eisen muziek is daar iets minder duidelijk in (0.207**). Hoge eisen restaurant hangt sterk samen met hoge eisen cultuur (0.347**). Bij hoge eisen muziek is dit weer minder (0.185**). Maar ook andersom is te zien dat lage eisen cultuur samen gaat met lage eisen koken en lage eisen restaurant (resp. 0.171** en 0.335**).

3.7 Correlatie eisen eten uit en thuis en muziek en cultuur

	Hoge eisen muziek	Lage eisen muziek	Hoge eisen cultuur	Lage eisen cultuur	Sociale eisen cultuur
Hoge eisen koken	.207**	-.066	.363**	.025	.004
Lage eisen koken	.099	.131*	.086	.171**	.102
Lage eisen restaurant	.052	.180**	.055	.335**	.035
Hoge eisen restaurant	.185**	.083	.347**	.125*	.063
Sociale eisen restaurant	.077	.175**	.077	.134**	.294**

** . Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

* . Correlation is significant at the 0.05 level (2-tailed).

5.6.1 Conclusie

Net als te zien is bij de dimensies van de variabelen in de verschillende onderzoeksgebieden, is er ook bij de eisen een verband te zien tussen hoog en laag. De eisen die men stelt aan thuis eten, uit eten, muziek luisteren en culturele uitjes, lijken onderdeel te zijn van een algemene benadering van de verschillende onderzoeksgebieden. De relaties, die de eisen tussen de verschillende onderzoeksgebieden aantonen, wijzen dan ook op de aanwezigheid van Bourdieu's habitus.

5.7 Correlatie dimensies eisen met onderzoeksgebieden

De voorkeur voor bepaalde gerechten en bepaalde cultuur uitingen hangen dus met elkaar samen. Ook de eisen die men aan deze voorkeuren stelt, hangen met elkaar samen. Tabel 3.8 tot en met 3.11 laten zien dat ook de eisen vanuit de factoranalyse samenhangen met de verschillende variabelen vanuit de factoranalyse, op de vier onderzoeksgebieden. De tabellen laten het volgende zien.

Eisen aan eten. Eisen hoog koken hangt sterk samen met Frans, Japans en Fusion eten (0.326**). Tevens hangt deze eis negatief samen met Hollands en Italiaans eten. Hieruit kan opgemaakt worden dat hoge eisen koken samen gaat met hoog eten thuis.

3.8 Relatie tussen eten thuis en eisen

	Eisen hoog koken	Eisen laag koken
Grieks, Afrikaans, Zuid-Amerikaans, Amerikaans	.088	.016
Frans, Japans, Fusion	.326**	-.152**
Oosters, Indisch	.105	.045
Hollands, Italiaans	-.145**	.104

** Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

Eisen aan Restaurant. Hoge eisen restaurant hangt sterk samen met Frans, Japans, Fusion eten (0.315**). Lage eisen restaurant hangt samen met Amerikaans, Italiaans, Fastfood en Grieks/Turks (0.279**) en een beetje met Hollands (0.141**). Tevens is deze eis ook negatief in verband te brengen met Frans, Japans en Fusion eten (-0.318**). Ook hier is te zien hoe de eisen overeen komen met de hoge en lage keukens in restaurantbezoek.

3.9 Relatie tussen uit eten en eisen

	Lage eisen restaurant	Hoge eisen restaurant	Sociale eisen restaurant
Amerikaans, Italiaans, Fastfood, Grieks	.279**	-.097	.105
Culinair, Frans, Japans, Fusion	-.318**	.315**	.058
Oosters, Indisch	.035	.028	.036
Zuid-Amerikaans, Afrikaans	.072	.030	-.061
Hollands	.141**	-.072	.085

** Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

Eisen aan muziek. Hoge eisen muziek hangt sterk samen met Rock, Metal en Elektronische muziek (0.309**) en een beetje met Klassieke/Modern klassieke muziek en Country (0.138**). Deze eis hangt totaal niet samen met Volksmuziek en Popmuziek (-0.229**). Lage eisen muziek hangt dan weer wel sterk samen met Volksmuziek en Popmuziek (0.436**) en juist niet met Rock, Metal en Elektronische muziek (-0.263**). Het valt op dat de hoge eisen niet de sterkste overeenkomst tonen met de hoge muziek (0.138**), maar juist het sterkste gevonden worden bij midden muziek stijlen. Maar dit kan ook door de eisen komen, waarbij alternatief en niet passend in een hokje niet overeen komen met de voorkeuren van de highbrow.

3.10 Relatie tussen muziek luisteren en eisen

	Hoge eisen muziek	Lage eisen muziek
Hoog klassiek, Modern, Country	.138**	-.084
Hiphop, Reggae	.116*	.142**
Rock, Metal, Elektronische	.309**	-.263**
Easy Listening, Jazz, Wereldmuziek	.152**	.055
Volksmuziek en Popmuziek	-.229**	.436**

** . Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

* . Correlation is significant at the 0.05 level (2-tailed).

Eisen aan cultuur. Hoge eisen cultuur hangt redelijk samen met Klassieke muziek, Ballet en Opera (0.249**) en zelfs sterk met Filmhuis, Poppodium en Museum (0.375**). Lage eisen cultuur hangt alleen redelijk positief samen met Bioscoopbezoek (0.170**). Ook hier is te zien dat het sterkste verband gevonden wordt bij de midden cultuur en niet bij de hoge cultuur.

3.11 relatie tussen cultureel uitje en eisen

	Hoge eisen cultuur	Lage eisen cultuur	Sociale eisen cultuur
Klassieke Muziek, Opera, Ballet	.249**	-.244**	-.050
Filmhuis, Poppodium, Museum	.375**	-.198**	-.088
Musical, Theater, Cabaret, Bioscoop	-.065	-.004	.100

** . Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

5.6.1 Conclusie

De eisen die aan de cultuuruitingen en eten gesteld worden hangen dus ook samen met de verdelingen van eten en de cultuuruitingen in hoog en laag. Wel vinden er soms overlappingsen plaats. Het lijkt er op, dat de voorkeuren in hoge en lage cultuur en eten, verschillen door de eisen die iemand stelt. Opvallend is dat de hoge eisen bij eten het sterkste verband laten zien met eten dat als hoog beschouwd wordt, terwijl de hoge eisen bij cultuur en muziek juist het sterkste verband laten zien met de variabelen die als midden beschouwd worden. Omdat de genoemde hoge eisen niet direct vallen onder de eisen die de highbrow aan cultuur stelt, kan dit enigszins verklaard worden. Dit zou er op kunnen wijzen dat de omnivoor aanwezig is in de onderzoeksgroep, waarbij ook middencultuur gewaardeerd wordt, als het maar aan bepaalde eisen voldoet. Dit zou dan ook betekenen dat de omnivoor binnen eten niet duidelijk aanwezig is. Omdat er aan lage cultuur geen eisen gesteld worden, kan dit er op wijzen, dat lage cultuur toch niet in het straatje van de omnivoor past.

5.8 Diversiteit

Dit onderdeel gaat in op de diversiteit binnen de onderzoeksgroep op de vier onderzoeksgebieden. De diversiteit wordt in dit onderzoek in verband gebracht met de omnivoor. Omdat mensen, die divers zijn, niet per definitie omnivoor hoeven te zijn, (zo kan men binnen de hogere culturen divers zijn, maar niet een cultuuroverschrijdende diversiteit tonen waarbij er ook interesse is voor lage cultuur) heb ik hiervoor een berekening bedacht. Deze berekening berekent de diversiteit binnen een bepaalde dimensie aan de hand van grensoverschrijdende voorkeuren. De wijze van berekening is te vinden in het hoofdstuk 'analyse van gegevens.'

Tabel 4.1 laat zien dat er een bijna volledige overeenkomst is tussen de berekening van de diversiteit en de berekening die ik bedacht heb voor de omnivoor. Diversiteit gemeten aan de hand van verschillende voorkeuren maal de frequentie is dus al een goede meetlat voor het ontdekken van de omnivoor. Een extra berekening voor de omnivoor blijkt dus niet nodig te zijn.

4.1 Correlatie berekening diversiteit en berekening omnivoor

	Thuis Omnivoor	Restaurant Omnivoor	Muziek Omnivoor	Cultuur Omnivoor
Thuis Diversiteit	.956**	.381**	.202**	.257**
Restaurant Diversiteit	.371**	.949**	.233**	.256**
Muziek Diversiteit	.242**	.267**	.952**	.394**
Cultuur Diversiteit	.271**	.308**	.380**	.934**

** Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

5.8.1 De relatie van diversiteit tussen de onderzoeksgebieden

Via de eerder genoemde methode is de diversiteit uitgerekend per onderzoeksgebied. De relatie tussen de diversiteitmaten per onderzoeksgebied is te zien in tabel 4.2. De tabel laat zien dat er een verband te zien is tussen diversiteit in eten en cultuur. Hoe meer diversiteit in een van de onderzoeksgebieden, hoe meer diversiteit op andere onderzoeksgebieden, waarbij de relatie tussen eten en restaurant en de relaties tussen muziek en cultuur het sterkst zijn.

4.2 Correlatie tussen de diversiteit in de verschillende onderzoeksgebieden

	Thuis Eten	Restaurant	Muziek luisteren	Cultureel uitje
Thuis eten	1.000			
Restaurant	.405**	1.000		
Muziek luisteren	.235**	.285**	1.000	
Cultureel uitje	.316**	.316**	.411**	1.000

** Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

5.8.2 Relatie diversiteit van de eisen tussen de onderzoeksgebieden

Tabel 4.3 tot 4.6 laten de eisen per variabele zien, dit zijn de pure eisen zonder de factoranalyse, in relatie tot de diversiteit van de verschillende onderzoeksgebieden. In de tabellen zijn de sterkste positieve verbanden vetgedrukt (maximaal drie). Door deze relatie te berekenen kan er gekeken worden of een hogere eis aan eten en cultuur in verband gebracht kan worden met een hogere mate van diversiteit. Er valt op, dat hogere eisen bij thuis eten in verband gebracht kan worden met meer diversiteit bij thuis eten. Lage eisen vertoont juist een negatieve relatie met diversiteit. (tabel 4.3). Ook bij de keuze in restaurantbezoek is dit te zien. Maar hier gaat het alleen om de eis Culinair (tabel 4.4). Bij muziek is ook een onderscheid te zien waarbij hoge eisen in relatie staat tot meer diversiteit (tabel 4.5). Bij cultuur tenslotte (tabel 4.6) wordt dit onderscheid nog eens een

stuk duidelijker. Hoge eisen staat voor meer diversiteit en lage eisen vertoont een negatieve relatie met diversiteit.

4.3 Correlatie diversiteit en eisen eten thuis

	Simpel	Snel	Vullen	Goedkoop	Speciaal	Experimenteren	Vers	Bezoek
Eten Diversiteit	-.161**	-.149**	-.120*	.040	.215**	.165**	.185**	.093

4.4 Correlatie diversiteit en eisen eten uit

	Goedkoop	Grote Portie	Experimenteren	Culinair	Snel	Sociaal	Aanrader
Restaurant Diversiteit	.008	-.039	.096	.127*	.031	-.026	.032

4.5 Correlatie diversiteit en eisen muziek luisteren

	Achtergrond	Talentvol	Toegankelijk	Hoogstandje	Alternatief	Geen hokje	Populair	Aangeraden	Bezoek
Muziek Diversiteit	.006	.205**	.015	.190**	.102*	.251**	.023	.123*	.112*

4.6 Correlatie diversiteit en eisen cultureel uitje

	Leuke tijd	Experimenteel	Goedkoop	Niet te ingewikkeld	Artistieke kwaliteit	Eigen ontwikkeling	Niet Serieus	Gezellig	Aangeraden
Cultuur Diversiteit	.104*	.131*	-.050	-.182**	.266**	.205**	-.227**	-.186**	.002

*. Correlation is significant at the 0.05 level (2-tailed).

** Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

Los van het feit dat de eisen onderverdeeld kunnen worden in hoge en lage eisen, en daarmee dus in verband gebracht kunnen worden met de hogere en lagere cultuurvormen, laat tabel 4.3 tot en met 4.6 ook zien dat een hoge mate van diversiteit in verband gebracht kan worden met het soort eisen dat men stelt. Eisen als artistieke kwaliteit, culinair en experimenteel gaan sterk samen met diversiteit. Zo is er een relatie tussen de 'hoge' eisen en meer diversiteit. Er is een negatief verband te zien tussen lage eisen en diversiteit.

Er is dus een relatie tussen hoge cultuur- en eetvormen, bepaalde eisen en een hoge mate van diversiteit. Maar hoe zit het met de relatie tussen diversiteit en hoge en lage cultuur en eten? Tabellen 4.7 tot en met 4.10 laten de variabelen van de verschillende onderzoeksgebieden aan de hand van diversiteit zien. Tevens laten ze nogmaals per variabelen de relatie met de hoge eisen zien.

5.8.3 Hoge eisen in verband gebracht met de verschillende variabelen

In tabel 4.7 is te zien dat de hoogste relatie met diversiteit aan thuis eten, gevonden kan worden, in de variabelen Zuid-Amerikaans (0.547**), Grieks/Turks (0.502**) en Japans (0.456**) eten thuis. De hoogste relatie met diversiteit wordt dus niet gevonden bij de hoge eetvormen. Alleen bij Japans eten komt dit overeen.

Opvallend is dat er geen algemene relatie is te zien tussen hoge eisen en diversiteit, waarbij hoge eisen weer met hoge eetgewoontes in verband gebracht kunnen worden, maar dat de relatie tussen diversiteit en hoog eetgedrag niet erg aanwezig is.

Het valt ook op dat er een positieve relatie is tussen alle soorten eten en diversiteit, behalve bij Hollands eten. Als men bijvoorbeeld Afrikaans eet, eet men ook andere keukens. Maar als men Nederlands eet lijkt het er op te wijzen dat men er een eenzijdig smaakpatroon op nahoudt. Deze gegevens zouden ook andersom geanalyseerd kunnen worden. Zuid-Amerikaans eten scoort het hoogst op diversiteit. Dit zou in kunnen houden dat als men, naast de gebruikelijke keukens, ook Zuid-Amerikaans eet, de relatie met diversiteit groter is. Zuid-Amerikaans eten kan dus staan voor een variabele die speciaal is binnen het eetgedrag. Wie Zuid-Amerikaans eet, scoort dan waarschijnlijk bovengemiddeld divers. Maar de relatie tussen hoge eisen koken en diversiteit is op de verschillende variabelen niet aanwezig. Als een variabele een sterke relatie met diversiteit laat zien, dan laat deze variabele, niet per definitie, een sterke relatie zien met hoge eisen (zie de vetgedrukte getallen in tabel 4.7). De hoge eisen kennen wel een relatie met de veronderstelde hoge variabelen.

4.7 Correlatie eten thuis met eisen en diversiteit

	Speciaal	Experimenteren	Vers	Eten Diversiteit
Frans	.280**	.180**	.221**	.372**
Hollands	-.107'	-.117'	.002	.092
Oosters	-.014	.015	.038	.273**
Indisch	.151**	.130'	.104'	.431**
Italiaans	-.018	.005	-.015	.299**
Amerikaans	-.076	-.195**	-.220**	.280**
Afrikaans	.062	.084	.141**	.447**
Zuid-Amerikaans	.124'	.075	.079	.547**
Grieks / Turks	.022	.060	.029	.502**
Japans	.183**	.145**	.191**	.456**
Fusion	.171**	.302**	.309**	.369**

** . Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed). * . Correlation is significant at the 0.05 level (2-tailed).

Tabel 4.8 laat zien dat de twee sterkste relaties met diversiteit wederom komen van Zuid-Amerikaans (0.549**) en daarnaast Fusion (0.457**) en Afrikaans (0.432**) restaurant bezoek. Ook hier is te zien dat een sterke relatie met diversiteit niet een sterke relatie met hoge eisen betekent op de variabelen Zuid-Amerikaans en Afrikaans eten. Wel moet er een kanttekening geplaatst worden bij de significantie van deze verschillen. Op alle variabelen van restaurantbezoeken is er een relatie te vinden met diversiteit. Zelfs op de variabele Fastfood, welke wel het laagst scoort op diversiteit van alle variabelen, is er een relatie met diversiteit te zien. Misschien wijst dit op het mechanisme, wat we de laatste decennia in het culturele veld hebben gezien, waarbij populaire cultuur niet alleen een onderdeel is van de jeugdcultuur, maar ook later bij het volwassen worden onderdeel blijft van de culturele voorkeur. Ook bij restaurantbezoeken kan een sterke relatie met hoge eisen in verband gebracht worden met de veronderstelde hoge variabelen.

4.8 Correlatie eten uit met eisen en diversiteit

	Culinair	Restaurant Diversiteit
Frans	.275**	.300**
Hollands	-.061	.246**
Oosters	-.003	.346**
Indisch	.143**	.423**
Italiaans	-.036	.289**
Amerikaans	-.128*	.413**
Afrikaans	-.010	.432**
Zuid-Amerikaans	.097	.549**
Grieks / Turks	.023	.373**
Japans	.235**	.348**
Fusion	.270**	.457**
Fastfood	-.301**	.205**

*. Correlation is significant at the 0.05 level (2-tailed).

**. Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

Bij muziek luisteren (tabel 4.9) vinden we op alle variabelen een relatie met diversiteit. De hoogste relatie met diversiteit is te vinden bij Wereldmuziek (0.505**) gevolgd door Country en Jazz muziek.

Opvallend is, dat de hoge eisen op het onderzoeksgebied muziek, niet de sterkste relatie laten zien met de hoge muziek variabele.

4.9 Correlatie muziek met eisen en diversiteit

	Talentvol	Hoogstandje	Geen hokje	Muziek Diversiteit
Popmuziek	-.102'	-.138**	-.249**	.220**
Klassieke	.072	.182**	.184**	.418**
Modern klassiek	.044	.107'	.089	.429**
Hiphop / Rap	.028	.065	.107'	.340**
Heavy Metal	.104'	.163**	.208**	.349**
Easy Listening	.049	.002	-.023	.405**
Jazz	.191**	.197**	.146**	.433**
Rock	.223**	.197**	.273**	.391**
Elektronische muziek	.202**	.030	.154**	.244**
Volksmuziek	-.118'	-.063	-.141**	.258**
Country	.090	.058	.075	.436**
Reggae / R&B	-.018	.010	.028	.312**
Wereldmuziek	.155**	.223**	.267**	.505**

** . Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

* . Correlation is significant at the 0.05 level (2-tailed).

Tot slot is in tabel 4.10 te zien hoe hoge diversiteit ook bij cultureel uitstapje niet de sterkste relatie heeft met de hoge cultuur vormen, behalve met op de derde plaats ballet. Tevens is hier ook op bijna alle variabelen een relatie te vinden met diversiteit. Alleen bioscoop bezoek laat totaal geen relatie met diversiteit zien. Daarnaast laat de tabel zien dat de hoogste relaties van hoge eisen niet te vinden zijn bij de veronderstelde hoge cultuur vormen.

4.10 Correlatie cultuur met eisen en diversiteit

	Artistieke kwaliteit	Eigen ontwikkeling	Cultuur Diversiteit
Theater	.159**	.072	.635**
Filmhuis	.302**	.308**	.460**
Bioscoop	-.191**	-.108'	-.006
Cabaret	-.037	-.102'	.397**
Klassieke Muziek	.182**	.139**	.439**
Poppodium	.198**	.084	.349**
Opera	.160**	.164**	.443**
Ballet	.176**	.163**	.461**
Museum	.395**	.435**	.548**
Musical	-.054	-.099	.366**

** . Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

Interessant is dat het onderzoek laat zien dat hoge cultuur en hoog eten in relatie gebracht kan worden met hoge eisen. Maar als we de variabele uit elkaar trekken is te zien dat, dat alleen bij eten het geval is. Bij cultuur is de sterkste relatie met hoge eisen te vinden in midden cultuur vormen. Daarnaast is te zien dat hoge eisen samen gaan met hoge diversiteit. Maar als we de variabele uit elkaar trekken zien we dat ze niet de sterkste relaties laat zien met de hoge cultuur en eet vormen.

Samengevat valt het volgende op:

- Op alle onderzoeksgebieden is te zien dat de als lage cultuur en eten beschouwde variabelen het minst samenhangen met diversiteit.
- Hoge eisen en hoog eten gaan wel samen met diversiteit.
- Hoge cultuur en hoge eisen kennen deze samenhang met diversiteit minder.
- Hoge diversiteit gaat niet evenredig samen met hoge eisen aan eten en vice versa.
- Hoge diversiteit gaat beter samen met hoge eisen aan cultuur en muziek.
- De relatie met hoge diversiteit is op alle vier de onderzoeksgebieden te vinden binnen de middengroep in eten en cultuur.

5.8.4 Conclusie

Het blijkt dus niet zo te zijn dat hoge cultuur en hoog eten ook de sterkste relatie met diversiteit betekent. Juist de meer midden cultuuruitingen zoals Zuid-Amerikaans eten, Wereldmuziek en Theater hangen samen met hogere diversiteit.

Maar, zoals eerder te zien was in tabel 4.3 tot en met 4.6, kennen de eisen die iemand stelt aan eten, muziek en cultuur wel een relatie met diversiteit. Diezelfde eisen kennen weer

een relatie tot de keuze voor hoge cultuur of hoog eten. Er moet dan ook geconcludeerd worden dat over het algemeen hoge cultuur wel een sterke relatie heeft met diversiteit maar dat op specifiekere niveau bepaalde midden cultuuruitingen een grotere samenhang tonen met diversiteit.

Tevens laten de tabellen 4.7 tot en met 4.10 zien dat er een verschil is tussen eten en cultuur. Bij eten horen de hoge eisen bij de hoge vormen van eten zoals ook Bourdieu in zijn theorie uiteenzet. Maar de hoogste diversiteit wordt gevonden in de meer exotische (midden) maaltijden. De vraag rijst dan ook wat dit zegt over de omnivoor. Aangezien de omnivoor traditioneel zijn culturele en muzikale voorkeuren bepaalt door middel van de hoge eisen. Bij eten kan dit dus anders zijn.

Bij muziek en cultuur is er veel meer een overeenkomst te zien tussen de eisen en diversiteit. Waarbij zowel hoge diversiteit als hoge eisen niet te vinden zijn bij de hoge muziek en cultuur maar bij de midden muziek en cultuur.

Eten laat mogelijk een traditionele benadering zien, waarbij de diversiteit bij de hoge vormen niet het sterkst is, maar waarmee er distinctie wordt getoond door het stellen van hoge eisen. Tevens kan het er op wijzen dat de omnivoor in de categorie eten een andere benaderingswijze toont. Het kan zijn dat er geen hoge eisen gesteld worden, omdat het vanuit statusoverwegingen niet nodig is, de omnivoor in eten is dan minder selectief. Etnisch-divers eten kan bijvoorbeeld ook een vervangend mechanisme voor sociale distinctie zijn.

Cultuur laat mogelijk een moderne benadering zien, waarbij er vooral hoge eisen gesteld worden aan midden cultuur, die om zijn intrinsieke kwaliteiten gewaardeerd wordt, en zich daarmee kan distantiëren van mindere vormen van midden cultuur. Wel moet gezegd worden dat de diversiteit zo dicht bij elkaar ligt, dat de betekenis van de verschillen minder sterk is.

5.9 Diversiteit en algemene kenmerken

Naast de verbanden tussen de verschillende soorten eisen die men kan stellen aan zijn of haar gedrag, kan de diversiteit ook beïnvloed worden door algemene achtergrond kenmerken. In dit onderdeel wordt de invloed van de achtergrondkenmerken op diversiteit weergegeven. Tabel 5.1 laat de relatie zien tussen de inkomenssituatie en diversiteit. Dit is berekend door middel van het diversiteitgemiddelde per onderzoeksgebied. Studeren hangt samen met een lagere diversiteit op alle vier de onderzoeksgebieden. Werken heeft juist een positieve samenhang met diversiteit. Studeren en werkend zit er dus logischerwijs tussenin. Niet werken geeft een negatieve

samenhang met diversiteit. Hierbij kan er een relatie bestaan met de financiële gevolgen van niet werken. Opvallend is, dat dit voor de diversiteit van alle onderzoeksgebieden geldt.

5.1 Diversiteitgemiddelde aan de hand van inkomenssituatie Sig. 0.003

	Thuis	Restaurant	Muziek	Cultuur
Studerend	186.08	172.41	195.15	94.57
Werkend	223.41	203.59	217.49	122.49
Studerend en werkend	210.18	186.48	209.95	107.37
Niet werkend / studerend	193.65	120.67	238.86	119.47

Als we kijken naar de woonsituatie, dan valt op, dat op kamers wonen de hoogste diversiteit geeft (tabel 5.2). Bij de ouders wonen is negatief voor de diversiteit, alleen bij muziek is dat niet zo sterk. Ook alleen wonen geeft een lagere diversiteit. De invloed van huisgenoten kan dus voor diversiteit zorgen.

5.2 Woonsituatie Sig. 0.000

	Thuis	Restaurant	Muziek	Cultuur
Alleen Wonen	190.54	180.88	205.01	112.43
Partner Wonen	232.29	189.74	199.74	108.75
Kamers Wonen	230.87	202.03	223.85	117.07
Ouders Wonen	157.20	163.84	199.59	88.37

Interessant is, dat student zijn, negatief is voor de diversiteit, terwijl op kamers wonen, wat de meeste studenten doen, juist positief is voor diversiteit. Dit heeft misschien te maken met het verschijnsel dat, als men op kamers woont, men werkend en studerend is en dat als men alleen student is, men waarschijnlijk nog thuis bij de ouders woont en daarvan financieel afhankelijk is.

Tabel 5.3 geeft de relatie tussen diversiteit en leeftijd, opleiding en inkomen weer. Te zien is dat opleiding en in mindere mate leeftijd een zwakke samenhang tonen met de diversiteit van cultuur. Opmerkelijk is dat inkomen een negatieve samenhang laat zien met muzikale diversiteit. De beperkte samenhang van de achtergrondkenmerken met diversiteit, kan te maken hebben met de onderzoeksgroep, die niet erg ver uiteenloopt en dus niet erg divers is.

5.3 Correlatie Diversiteit en achtergrondkenmerken

	Thuis	Restaurant	Muziek	Cultuur
Leeftijd	.063	.017	.002	.103'
Opleiding	.066	.100'	-.011	.189**
Inkomen	.065	.070	-.122'	.097

** . Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

* . Correlation is significant at the 0.05 level (2-tailed).

Tabel 5.4 A tot F laat de diversiteit aan de hand van woonplaats zien. De hoofdstad Amsterdam kent gemiddeld de grootste diversiteit. Wonend in een dorp zorgt voor de laagste gemiddelde diversiteit.

5.4 A Diversiteitgemiddelde onderzoeksgebieden Amsterdam N=26

Thuis	Restaurant	Muziek	Cultuur	Totaal Diversiteit
245.45	219.21	225.92	150.89	841.47

5.4 B Diversiteitgemiddelde onderzoeksgebieden Den Haag N=116

Thuis	Restaurant	Muziek	Cultuur	Totaal Diversiteit
209.61	189.55	221.72	109.75	730.63

5.4 C Diversiteitgemiddelde onderzoeksgebieden Rotterdam N=102

Thuis	Restaurant	Muziek	Cultuur	Totaal Diversiteit
202.94	186.92	208.52	112.69	711.07

5.4 D Diversiteitgemiddelde onderzoeksgebieden Utrecht N=22

Thuis	Restaurant	Muziek	Cultuur	Totaal Diversiteit
215.79	189.93	185.27	113.96	704.95

5.4 E Diversiteitgemiddelde onderzoeksgebieden Stad N=22

Thuis	Restaurant	Muziek	Cultuur	Totaal Diversiteit
223.71	181.60	216.21	121.50	743.02

5.4 F Diversiteitgemiddelde onderzoeksgebieden Dorp N=73

Thuis	Restaurant	Muziek	Cultuur	Totaal Diversiteit
181.53	183.86	192.62	83.70	641.71

5.5 Dorp uitwonend N=35

	Gemiddeld
Dorp	677.4174

Vooraf op het gebied van cultuur is er veel verschil tussen woonachtig in de stad en in het dorp. In Amsterdam ligt het gemiddelde diversiteitsniveau veel hoger dan de andere steden en in het dorp duidelijk het laagst. Kijkend naar de achtergrond kenmerken is te zien dat de respondenten woonachtig in een dorp, vergeleken bij Amsterdam, veel meer thuis bij hun ouders woonden en jonger waren. Het zou dus zo kunnen zijn dat de relatie tussen woonplaats en diversiteit kan worden toegeschreven aan verschillen in de mate waarin respondenten bij de ouders wonen en in leeftijd. Tabel 5.5 laat de respondenten woonachtig in een dorp en niet meer woonachtig bij hun ouders zien. De diversiteit blijft nog steeds lager dan die van de steden. Door de thuiswonenden te verwijderen is ook de lage leeftijd uit de onderzoeksgroep verdwenen. De respondenten komen nu qua opleiding, leeftijd en woonsituatie redelijk overeen. Daarom kan gesteld worden dat het negatieve verband tussen wonen in een dorp en diversiteit niet aan de woonsituatie of leeftijd van de dorpsbewoners in de steekproef ligt.

Tabel 5.6 laat de diversiteit zien aan de hand van de afkomst van de ouders. Er is een groot verschil tussen de diversiteit van respondenten waarbij beide ouders in het buitenland geboren zijn en de diversiteit van respondenten waarbij een ouder in het buitenland geboren is. Als beide ouders in het buitenland geboren zijn is de totale diversiteit gemiddeld het laagst. Als een ouder in het buitenland geboren is en een ouder in Nederland dan is de gemiddelde diversiteit het hoogst. Een reden hiervoor is moeilijk te geven. Het kan komen doordat de ouders uit twee verschillende culturen komen en daardoor meer diversiteit kennen of dit hun kinderen aanreiken.

5.6 Diversiteit in relatie met de afkomst ouders Sig. 0.030

Geboren Ouders	Totaal Diversiteit	Diversiteit Thuis	Diversiteit Restaurant	Diversiteit Muziek	Diversiteit Cultuur
Beide in Nederland	714.84	208.09	183.43	210.84	112.47
Beide in Buitenland	643.70	188.04	192.71	178.42	84.53
Een in Nederland en een in Buitenland	768.27	225.26	200.99	228.39	113.62

Tabel 5.7 laat de samenhang van de frequentie met de vier onderzoeksgebieden zien aan de hand van de kale diversiteit (dus niet vermenigvuldigt met de frequentie omdat de frequentie dan twee keer meegenomen wordt). Als de frequentie hoger ligt, dan ligt de diversiteit ook hoger. Bij alle onderzoeksgebieden geldt dat het sterkst, bij het onderzoeksgebied, waarbij de frequentie hoort. Opvallend is dat alleen de culturele frequentie ook samenhang heeft met de diversiteit in de drie andere onderzoeksgebieden. Dit lijkt er op te wijzen dat hoe vaker men aan cultuur doet, hoe diverser het eetpatroon thuis, restaurantbezoek en de muziek, die men beluistert.

5.7 Diversiteit in relatie gebracht met de frequentie

	Thuis	Restaurant	Muziek	Cultuur
Frequentie koken	.156**	-.054	-.029	.038
Frequentie naar restaurant	.032	.160**	.000	.051
Frequentie naar muziek luisteren	-.004	.036	.232**	-.022
Frequentie op cultureel uitstapje	.113*	.170**	.113*	.274**

** . Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

* . Correlation is significant at the 0.05 level (2-tailed).

5.9.1 Conclusie Diversiteit op een onderzoeksgebied zorgt dus voor meer diversiteit op andere onderzoeksgebieden. De eisen die men stelt aan het eten en het culturele aanbod zorgen voor hogere diversiteit. Vanuit de algemene kenmerken kan gesteld worden, dat werken een positieve samenhang heeft met de diversiteit. Studenten die werken, zijn dan ook diverser, dan studenten die niet werken. Daarnaast geeft op kamers wonen een positieve samenhang met diversiteit. Thuis wonen bij de ouders geeft een negatieve samenhang met diversiteit. Wonen in de hoofdstad geeft een positieve

samenhang met diversiteit en in een dorp wonen een negatieve. Tot slot zijn respondenten met een Nederlandse ouder en een buitenlandse ouder het meest divers.

Deze kenmerken zorgen dus voor meer diversiteit en dus indirect ook voor andere eisen aan cultuur en daarmee ook voor een voorkeur voor hoge en of middelhoge cultuur.

De samenhang met opleiding, leeftijd en inkomen is niet groot. Er kan dan ook moeilijk gesproken worden van klassenverschillen die vanuit een habitus een bepaald gedrag projecteren op de eetgewoontes en culturele gewoontes. Wel kan er gesproken worden van verschillende vormen van eetgedrag en cultureel gedrag, waarbij een bepaalde houding bepaalt welke voorkeuren iemand heeft en hoe divers iemand is. Er kan dan wel gesproken worden van een habitus, maar niet een die vanuit achtergrondkenmerken gecreëerd wordt. Doordat de onderzoeksgroep weinig variatie vertoont en behoorlijk homogeen is, kan het zijn dat dit een vertekend beeld geeft van de samenhang met de achtergrondkenmerken.

Hoofdstuk 6

Beantwoording onderzoeksvragen

6.1 Antwoord op de onderzoeksvragen

In de conclusie worden eerst de verschillende deelvragen behandeld, om vervolgens de hoofdvraag van het onderzoek te beantwoorden. Per vraag wordt de hypothese, die opgesteld werd vanuit het theoretisch kader, in verband gebracht met de onderzoeksuitkomsten.

6.1.1 Deelvraag 1

Is het onderscheid in hoge en lage cultuur zoals benoemd door Bourdieu te vinden in zowel het eetgedrag en het culturele gedrag?

Antwoord hypothese 2

Volgens de hypothese zouden de gegevens een tweedeling moeten laten zien tussen variabelen van hoge en lage cultuur. Deze tweedeling zou worden weerspiegeld in het eetgedrag. De gegevens laten inderdaad een verdeling zien in de variabelen op de verschillende onderzoeksgebieden. Door cultuur als basis te nemen en in verband te brengen met de andere variabelen kan er ook op het gebied van eten een verdeling in hoog en laag geconstateerd worden. Het onderzoek heeft de verschillende variabelen op de verschillende onderzoeksgebieden ingedeeld in dimensies van variabelen die door hun score, bij de verschillende respondenten, een verband lieten zien. Deze dimensies vielen al onder te verdelen in hoge, lage en midden cultuur. Zo vormde Klassiek muziek, Opera en Ballet bezoek een dimensie. De onderverdeling binnen culturele uitjes liet een duidelijke splitsing zien tussen uitjes die vanuit de theorie als hoog, midden en laag worden gezien. Ook bij muziek was dit het geval. Als we dan de hoge cultuur dimensie in verband brengen met die van de hoge muziek (Klassieke muziek, Modern klassieke muziek en Country muziek) dan was er een sterk verband te zien met hoge scores op deze twee dimensies. Dit verband onderbouwde de aanname van deze indeling. Er bestaat dan ook een verband tussen de muziek keuze en cultuur keuze met thuis eten zoals Frans, Japans en Fusion en ook met Oosters en Indisch. Op het gebied van uit eten gaan is dezelfde overeenkomst te zien. Frans, Japans, Fusion en in mindere mate Oosters en Indisch kunnen dus als 'hoog' eten gezien worden omdat er een sterke relatie is met de hoge cultuur- en muziek dimensies. De midden dimensie in cultuur (Filmhuis, Poppodium en Musea) vertoont overeenkomsten met Rock muziek, Elektronische muziek, Metal, Jazz en Wereldmuziek, maar ook met de hogere vormen van cultuur zoals Ballet en Opera. Op het gebied van eten is ook te zien dat het hogere eten, zoals Frans Japans en Fusion, verbanden vertoont met deze voorkeuren, maar ook eten als Indisch, Oosters, Afrikaans en Zuid-Amerikaans eten vertonen verbanden met deze cultuur. De lage cultuur

dimensie, Musical, Theater, Cabaret en Bioscoop vertoont overeenkomsten met Volksmuziek, Popmuziek en een beetje met Jazz en Wereldmuziek. De voorkeuren kunnen in verband gebracht worden met Amerikaans, Italiaans, Fastfood en Grieks / Turks en Hollands eten. Dit is dus het 'lage' eten omdat het verbanden toont met lage cultuur- en muziek dimensies. Er kan dus, vanuit de vergelijking met cultuur, gesproken worden van hoog en laag eten.

Naast deze vergelijking is er in het onderzoek gekeken naar de eisen die iemand stelt aan eten, muziek en cultuur. Ook hierin werden door middel van factor analyse twee dimensies zichtbaar. Eén met eisen die als laag gezien kan worden, zoals snel, makkelijk, goedkoop en simpel en een dimensie met hoge eisen zoals, culinair, artistiek, talentvol en experimenteel. De relatie van deze eisen op de vier verschillende onderzoeksgebieden was sterk. Dit betekent bijvoorbeeld, dat als iemand hoge eisen stelde aan zijn eten thuis, hij dat ook doet aan zijn culturele uitjes.

Als we de hoge en lagen eisen naast de variabele van hoog en laag eten en die van hoge en lage cultuur en muziek leggen, dan valt op dat er een sterk verband is tussen hoog en laag eten en hoge en lage eisen. Bij cultuur is dit verband minder duidelijk.

Er is dus zeker sprake van hoge en lage vormen van eten en van cultuur. Dit betekent ook dat er een homologie is tussen de verschillende onderzoeksgebieden.

6.1.2 Deelvraag 2

Is er onderscheid in eetgedrag in het openbaar en privé?

Antwoord hypothese 3

Volgens de hypothese zou er geen onderscheid te zien moeten zijn tussen eetgedrag in het openbaar en privé. Om deze stelling te toetsen kan er verwezen worden naar de vorige vraag. Daaruit blijkt dat de vier onderzoeksgebieden sterke overeenkomsten hebben met betrekking tot de eisen die er aan eten gesteld worden en de voorkeur in eten. Men eet in het restaurant bijna hetzelfde als men thuis eet. Als we kijken naar de diversiteit dan is ook te zien dat als men thuis divers kookt men ook divers uit eten gaat. Kijkend naar de eisen dan valt op dat deze ook een sterke overeenstemming vertonen. Als men thuis liever simpel, goedkoop en veel eet, dan doet men dat in een restaurant ook. Hetzelfde geldt voor culinaire en experimentele eisen.

6.1.3 Deelvraag 3

Is er een onderscheid te zien in cultureel gedrag in het openbaar en privé?

Antwoord hypothese 4

Ook tussen cultureel gedrag in het openbaar (cultureel uitje) en privé (muziek luisteren) zou er geen onderscheid te zien moeten zijn. Deze vraag is al deels beantwoord in de eerste vraag. Muziek en cultuur vertonen sterke verbanden; hoe meer men naar hoge muziek luistert, hoe meer men naar hoge cultuur gaat. Hetzelfde geldt voor lage muziek en lage cultuur. Ook de eisen die men aan muziek en cultuur stelt vertonen een sterke relatie. Als men hoge eisen stelt aan muziek stelt men ook hoge eisen aan cultuur. Kijkend naar de diversiteit is er een sterk verband te zien tussen hoe divers men is op cultureel- en muzikaal gebied. Hoe diverser de muzikale smaak, hoe diverser de culturele smaak en vice versa. Er is dus geen duidelijk waarneembaar onderscheid tussen cultureel gedrag in het openbaar en privé.

6.1.4 Deelvraag 4

Is de culturele omnivoor terug te vinden in eetgedrag en cultureel gedrag?

Antwoord hypothese 5

De hypothese verwachtte de kenmerken van de culturele omnivoor terug te vinden in de onderzoeksgegevens. Hierbij gaat het om het idee, dat er een groep is, die een breed cultureel smaakpatroon laat zien. Waarbij er zowel interesse kan zijn voor hoge als lage cultuur. Tevens zou deze omnivoor terug te vinden moeten zijn in het eetgedrag. De omnivoor wordt in het onderzoek gekenmerkt door hoge diversiteit en hoge eisen. De gegevens laten in principe zien dat hoge diversiteit samengaat met hoge eisen en met hoge cultuur en eetvormen. Maar hierin kan wel een nuancering aangebracht worden. Als de verbanden, op het gebied van thuis eten, uit elkaar getrokken worden dan komen de hoge eisen overeen met hoog eten zoals Frans, Japans en Fusion. Maar de grootste diversiteit kan gerelateerd worden aan ander eten, zoals Zuid-Amerikaans, Grieks / Turks en Japans. Dit betekent dat de omnivoren groep niet per definitie gekenmerkt wordt door hoog eten en de hoge eisen die er aan het eten gesteld worden. Maar voorkeur voor hoog eten en de hoge eisen die er aan het eten gesteld worden geven wel een redelijk hoge diversiteit. Dus aangenomen kan worden dat men niet alleen hoog eten eet, maar ook andere lage vormen van eten. Op het gebied van restaurantbezoek is ongeveer hetzelfde te zien. Hier scoren Zuid-Amerikaans, Fusion en Afrikaans het hoogst op het gebied van diversiteit. Terwijl de hoge eisen samengaan met Frans, Fusion en Japans. Ook hier is er een verschil te zien tussen de eisen en de diversiteit. Hoog eten past bij hoge eisen, terwijl de diversiteit redelijk los staat van hoge of lage eisen.

Bij muziek komen de eisen en de diversiteit sterker met elkaar overeen. Hoge eisen kunnen gekoppeld worden aan Jazz, Rock en Wereldmuziek, waarbij de hoogste diversiteit ook te vinden is bij Jazz en Wereldmuziek. Dit betekent dat de omnivoor op het gebied van muziek wel hogere eisen stelt aan hetgeen hij consumeert, maar ook dat de omnivoor niet per definitie te vinden is in de hoogste cultuur vormen. Daarnaast blijkt dat de diversiteit binnen muziek sowieso erg groot is.

Op het gebied van cultuur komen hoge eisen vooral overeen met cultuuruitingen als Museum, Theater en Ballet. Opvallend is dat de hoge eisen bij cultuur een sterker verband laten zien met diversiteit dan op de drie andere onderzoeksgebieden. Ook bij Opera en Klassieke muziek gaan de hoge eisen samen met de diversiteit. De omnivoor stelt dan ook hoge eisen aan hetgeen hij consumeert op het gebied van cultuur.

In alle onderzoeksgebieden is te zien dat lage cultuur en laag eten op alle vlakken de laagste diversiteit en eisen kent. Dit wijst dus op de vanuit de theorie omschreven univore groep, die gekoppeld kan worden aan de lage klasse.

Conclusie Hieruit kan geconcludeerd worden dat de omnivoor, anders dan verwacht in de theorie, niet gevonden wordt in eten. Althans: de omnivore eter bestaat wel, maar deze is niet zo gebonden aan hoge eetvormen en hoge eisen. De sterkste omnivoren zijn te vinden in de midden vormen van eten. Het lijkt er op dat het statusverhogende aspect van hoge eisen op het gebied van eten niet zo belangrijk is.

Op het gebied van muziek en cultuur ligt dit iets anders. Diversiteit en hoge eisen gaan daarbij beter samen. Maar ook hier kent hoge cultuur niet het sterkste verband met diversiteit en dus ook niet met de eisen. Midden muziek en cultuur wordt dus wel gewaardeerd, maar moet dan wel aan bepaalde eisen voldoen. De omnivoren kenmerken komen hier dus sterker terug. Status en selectie van verschillende soorten muziek en cultuur is dus een proces dat sterker aanwezig is bij cultuur en muziek dan bij eten. Het onderzoek laat dan ook twee verschillende omnivoren zien.

Als we kijken naar laag eten en lage muziek en cultuur dan valt op dat deze minder in het smaakpatroon van de culturele omnivoor blijken te passen. Alleen bij muziek ligt de diversiteit zo dicht bij elkaar dat er bijna geen genres buitengesloten worden. Ook eisen spelen op alle genres binnen het onderzoeksgebied muziek een rol. Het lijkt alsof men een divers smaakpatroon heeft en daarbij selecteert aan de hand van hoge eisen. Dat eerder onderzoek de omnivoor in muziek heeft aangetoond, valt te begrijpen, maar of hij in al die andere gebieden ook zo sterk aanwezig is, en met name ook lage cultuurvormen waardeert, is toch nog de vraag.

Er zijn een aantal aspecten, welke invloed hebben op de score aan diversiteit. Zo is de frequentie waarmee men thuis kookt positief gerelateerd aan de diversiteit van thuis

koken, hetzelfde geldt voor restaurant bezoek, muziek luisteren en cultureel uitje. Dus hoe vaker iemand iets doet op een van de onderzoeksgebieden, hoe groter de diversiteit, en hoe hoger de diversiteit hoe meer iemand naar omnivoor gedrag neigt. Daarnaast kent de frequentie van het culturele uitje tevens een positieve relatie met de diversiteit aan thuis koken, restaurant bezoek en muziek luisteren. Door deze positieve relatie lijkt het er op dat cultuur een sterke invloed heeft op de andere onderzoeksgebieden. Het kan dan ook zijn dat cultuur een sterkere indicator is voor iemands levenshouding en habitus.

Naast de frequentie, zijn leeftijd en opleiding ook van bescheiden invloed op de diversiteit van cultuurdeelname. Ook hieruit blijkt cultuur een sterker verband te tonen en dus meer weerspiegeling te laten zien van levenshouding, dan te zien is op de drie andere onderzoeksgebieden.

6.1.5 Centrale vraag

Is de habitus zowel te zien in eetgedrag als in cultureel gedrag?

Antwoord centrale vraag

Volgens de hypothese moeten de onderzoeksgegevens laten zien dat de habitus doorwerkt in alle onderzoeksgebieden, thuis eten, uit eten, muziek luisteren en cultureel vermaak. De habitus zou zichtbaar moeten worden door een verschil in voorkeur voor hoge en lage cultuur, voortkomend uit de verschillende persoonlijke kenmerken en achtergrondkenmerken.

Het onderzoek toont aan dat hoog eten samengaat met hoge eisen. In eten is distinctie te zien binnen de hoge vormen van eten, waarbij er hoge eisen gesteld worden aan eten dat als hoog gezien wordt. Op cultureel gebied gaan de eisen minder goed samen met een voorkeur voor hoge cultuur. De eisen gaan ook samen met voorkeuren voor een breed muzikaal smaakpatroon. Ook bij Cultuur is hetzelfde te zien. Daarnaast is het duidelijk dat hoge eisen niet samen gaan met lage cultuur of lage muziek.

Deze eisen worden niet beïnvloed door de persoonlijke kenmerken of door de achtergrondkenmerken. De eisen komen dus vooral voort uit een bepaalde levensstijl / houding. Ze laten een habitus zien die niet gekenmerkt wordt door de opleiding, maar door een individuele vormgeving. Wel komen de verschillende onderzoeksgebieden met elkaar overeen met betrekking tot de eisen die gesteld worden. De levenshouding / habitus werkt dus door in alle gebieden. Ook als er op het gebied van eten een voorkeur is voor hoog eten is er op het gebied van cultuur een voorkeur voor hoge cultuur.

Conclusie De habitus van Bourdieu is zowel te vinden in eetgedrag als cultureel gedrag. Maar de persoonlijke kenmerken hebben weinig invloed op de eisen die iemand

stelt. Persoonlijke kenmerken hebben voornamelijk invloed op de diversiteit van iemands smaakpatroon.

6.2 Kanttekeningen

Er moeten een aantal kanttekeningen gemaakt worden bij de diversiteit binnen de onderzoeksgroep. Omdat het onderzoek voornamelijk afgenomen is onder studenten en jonge mensen met een redelijke hoge opleiding en een laag inkomen liggen de achtergrondkenmerken en de persoonlijke kenmerken dicht bij elkaar. Uit de analyses kwam dan ook niet naar voren dat achtergrondkenmerken en persoonlijke kenmerken een grote invloed hadden op het smaakpatroon. Hierdoor kan er moeilijk antwoord gegeven worden of de habitus zoals omschreven door Bourdieu ook echt doorwerkt vanuit de achtergrond kenmerken. Daarnaast kan de voorkeur voor hoge, midden en lage cultuur erg dicht bij elkaar liggen en niet veel van elkaar verschillen. Hierdoor kunnen afwijkingen minder goed zichtbaar worden.

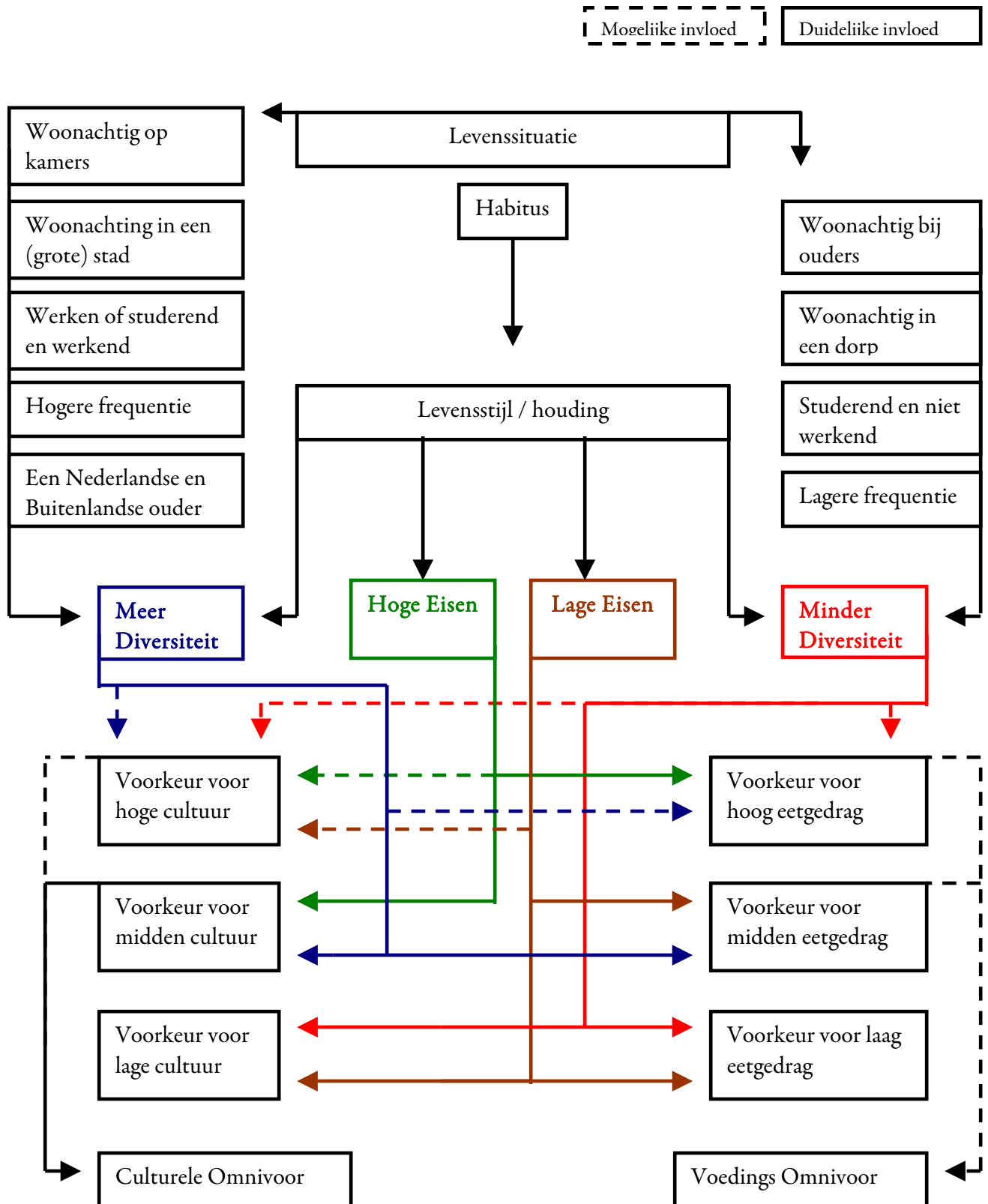
Aan de ander kant betekent dit dat de gegevens die naar voren komen tussen de verschillende smaakpatronen des te waardevoller zijn, omdat het verschillen zijn binnen een groep. Binnen een diversere groep kan aangenomen worden dat de conclusies uit dit onderzoek sterker naar boven zullen komen. Tevens geeft het onderzoek een goed beeld van hoe jonge eventueel studerende mensen met cultuur en eten omgaan. Een groep die later misschien nog uitkristalliseert, maar op deze leeftijd en in deze levenssituatie zeker bezig is de identiteit vorm te geven in een groep, die zich laat kenmerken door een grote diversiteit.

6.3 Schema onderzoeksuitkomsten

In tabel 6.1 zijn de conclusies uit de vragen gevisualiseerd. De verschillende pijlen geven de invloeden aan die er spelen. De gestippelde lijn wijst op een verband dat er kan zijn. Een doorgetrokken lijn wijst op een aanwezig verband. Zo hebben de factoren in de levenssituatie invloed op een toename of een afname van de diversiteit. De levenshouding heeft invloed op de eisen die men stelt en op de diversiteit aan voorkeuren. Zo is er een relatie tussen diversiteit en de omnivoor, maar hoeft het niet voor een voorkeur aan hoge cultuur en eten te zorgen. Toch is er een indirecte relatie te zien tussen de omnivoor en een gedeelde voorkeur in hoge cultuur en eten, midden cultuur en eten en eventueel lage cultuur en eten. Hoge eisen, voortkomend uit de levenshouding, zorgen voor een voorkeur voor hoge cultuur en eten of vice versa. Lage eisen zijn een kenmerk voor lage cultuur en eten. Lage diversiteit is een kenmerk voor lage cultuur, maar kan ook een

kenmerk zijn voor hoge cultuur en visa versa. Op deze manier zijn er een aantal factoren die een relatie tonen met het smaakpatroon en een aantal factoren die een relatie kunnen tonen met het smaakpatroon. Uit het schema komt naar voren dat de verbanden niet eenduidig te verklaren zijn en dat er complexe wisselwerkingen plaatsvinden.

6.1 Visualisatie van de verschillende relaties tussen eetgedrag en cultureel gedrag

Hoofdstuk 7

Conclusie

Het onderzoek laat zien dat de habitus in de vier verschillende onderzoeksgebieden doorwerkt. Zo laat de bestaande onderverdeling in hoge en lage muziek en cultuur, een relatie zien met een onderverdeling in hoog en laag eten. Ook de diversiteit laat een relatie zien tussen alle vier de onderzoeksgebieden. Waarbij hoge en lage diversiteit op een onderzoeksgebied in relatie gebracht kan worden met hoge en lage diversiteit op een ander onderzoeksgebied. Een overeenkomst is tevens te vinden in de eisen die men stelt op de verschillende onderzoeksgebieden. Waarbij hoge en lage eisen een verband vertonen.

Maar toch zijn er kleine verschillen te zien, die neigen naar een sterkere relatie van cultuur met iemands levenshouding. Zo is op het gebied van de frequentie te zien dat alle vier de onderzoeksgebieden een positieve relatie tussen frequentie en diversiteit kennen. Maar als er gekeken wordt naar de frequentie waarmee iemand aan eten en cultuur doet, is te zien, dat de frequentie van cultureel uitje een positieve relatie heeft met de diversiteit van eten en muziek. Op de onderzoeksgebieden thuis eten, uit eten en muziek, kent de frequentie alleen een positieve relatie met de eigen diversiteit (zie tabel 5.7). Het gegeven, dat de frequentie van cultureel uitje een positieve relatie heeft met de diversiteit van de andere onderzoeksgebieden, lijkt er op te wijzen dat cultureel vermaak een meer algemene indicator is van iemands levenshouding. Daarnaast is te zien hoe cultuur beïnvloed wordt door achtergrondkenmerken als opleiding en leeftijd, welke weer in relatie staan met een hogere diversiteit. De drie andere onderzoeksgebieden laten deze relatie niet zien. Er kan dus gesteld worden dat thuis eten, uit eten, muziek en cultuur alle vier een weerspiegeling geven van iemands levenshouding/habitus, waarbij cultuur betere indicatoren geeft voor het bepalen van kenmerken die aan dit gedrag gekoppeld kunnen worden. Maar dat betekent niet dat cultuur niet overeenkomt met de andere onderzoeksgebieden.

Het onderzoek brengt tevens de omnivoor in beeld. De omnivoor kenmerkt zich in de onderzoeksgebieden muziek en cultuur anders dan in de onderzoeksgebieden thuis- en uit eten. De culturele omnivoor in het onderzoek lijkt niet iemand die vanuit hoge muziek stijlen en hoge cultuur interesse toont in midden en lage cultuur. De culturele omnivoor lijkt gekenmerkt te worden door een voorkeur voor midden muziek stijlen en cultuur vormen, waarbij hoge eisen garant staan voor kwaliteit. Vanuit deze positie kan er ook interesse zijn voor de hogere vormen van muziek en cultuur. De aanname dat het omnivoren karakter voortkomt uit de hoge klasse, die in het omnivoren karakter een manier van distinctie vindt, moet in dit geval dan ook in twijfel getrokken worden.

Ook in het onderzoeksgebied eten wordt de omnivoor teruggevonden. Opvallend is dat er dan door de voedings omnivoor geen hoge eisen gesteld worden aan de voorkeur voor midden vormen van eten. Dit lijkt er op te wijzen dat deze diversiteit minder onderhevig

is aan status en meer aan smaak en fysiologische functie. Er zijn dus twee verschillende omnivoren te zien. Eén in cultuur en muziek, die te vinden is in de midden cultuur vormen en hoge eisen aan de uitingen stelt. En een voedingsomnivoor in eten, die tevens te vinden is in de midden eet vormen, maar daarbij geen hoge eisen aan het eten stelt. Het onderzoek laat daarnaast zien dat de omnivoor geen interesse heeft voor de lage vormen van eten, muziek en cultuur, iets dat in eerder onderzoek wel aangenomen werd. Men kan zich dan ook afvragen of de omnivoor niet in meerdere klasse te vinden is, waarbij een omnivoor divers smaakpatroon, niet alleen een kenmerk van de hoge klasse kan zijn, maar ook gevonden kan worden in andere klassen.

Uit eerder onderzoek blijkt ook dat de culturele omnivoor zich voornamelijk bevindt onder jonge hoogopgeleiden. Dit onderzoek heeft als primaire onderzoeksgroep jonge hoog opgeleiden of studenten. Uit de onderzoeksgegevens blijkt dat in deze groep ook nog een brede onderverdeling te vinden is tussen respondenten die lage eisen stellen en weinig diversiteit kennen en respondenten die hoge eisen stellen en veel diversiteit kennen. Dit onderzoek kan dan ook gezien worden als een nuancering van bestaand onderzoek naar culturele smaakpatronen.

Opvallend is ook dat eerder onderzoek naar de culturele omnivoor vooral plaats heeft gevonden op het gebied van muziek, en dat daar de culturele omnivoor ook het beste te vinden is. Daarnaast is onderzoek naar de habitus vooral gedaan op cultureel gebied. Ook hier is de habitus het beste terug te vinden. Zijn deze kenmerken binnen mijn onderzoek op de theorie afgestemd, of is de theorie op deze kenmerken afgestemd?

Het onderzoek laat een verschil zien tussen de eisen die mensen aan eten en cultuur stellen. Daardoor is er een groep te vinden, die het belangrijker vindt, dat voeding en cultuur gewoon gezellig, lekker, leuk of makkelijk is. De culturele of culinaire waarde is daarbij minder van belang. Dan wordt makkelijke, populaire cultuur en dito het eten, de smaakvoorkeur. Daarnaast is er een andere groep mensen te zien, die hoge eisen aan cultuur en eten stellen. Zij creëren op deze manier dan ook een onderscheid van de 'gewone' mens door middel van een voorkeur voor hoge cultuur en hoog eten. Door de eisen die gesteld worden, eet deze groep dan ook verser en gezonder dan de groep die deze eisen niet stelt. Een voorkeur voor hoge cultuur en hoog eten kan op deze manier in verband gebracht worden met een gezondere levensstijl.

Indirect kan er hierbij ook gedacht worden aan de invloed van slechte en ongezonde voeding op uiterlijk en gezondheid. Waarbij slanke, goed uitziende en gezonde mensen eerder aan een baan kunnen komen en dus ook eerder succesvol op de arbeidsmarkt kunnen zijn. Eigenschappen die, vanuit het idee dat de hoge klasse hoge eisen stelt aan

eten en daardoor gezonder eet, in de hoge klasse te zien zullen zijn. Daarbij kan men zich afvragen of slankheid en gezondheid voor een bepaalde ethiek staan van de hoge klasse, waarbij zelfbeheersing, gezondheid, intelligentie en de juiste keuzes maken van belang zijn. Vet en simpel eten kan dan ook 'not done' zijn binnen de hoge klasse. Maar men kan soms toch nog 'stiekem' een burger halen, net als dat men 'stiekem' een Hollywood film kan kijken, of toch eigenlijk dat ene populaire liedje leuk kan vinden, wat waarschijnlijk niet zal gebeuren op het moment dat de sociale status in het geding is. De educatie op het gebied van eten kan voor de lage klasse, voor het succes in de samenleving, belangrijk zijn. Waarbij verworvenheden in nieuw kookgedrag (zoals: organisatie, productkeuze, experimenteren, bewustzijn, verantwoordelijkheid etc.), ook op andere gebieden van pas kunnen komen. Smaakvoorkeuren in voeding kunnen dan ook, naast cultureel kapitaal, van invloed zijn op economisch- en sociale kapitaal.

7.1 Aanbevelingen

Aan de hand van dit onderzoek kan ik een aantal aanbevelingen doen voor verder onderzoek.

Ten eerste zou de functie van eten binnen het culturele smaakpatroon verder onderzocht kunnen worden binnen een meer diverse onderzoeksgroep. Dit kan er toe leiden dat eten de verdiende aandacht krijgt binnen het sociaal cultureel onderzoek.

Ten tweede kan ik het aanraden, eisen als belangrijke indicator voor de interpretatie van gegevens te gebruiken. Ik ben dan ook van mening dat zonder het in kaart brengen van achterliggende eisen, in een onderzoek naar klassenvoorkeuren, de gegevens niet duidelijk genoeg geïnterpreteerd kunnen worden. Vooral met betrekking tot kenmerken van de culturele omnivoor kunnen eisen een bijdrage leveren aan de interpretatie van de gegevens. Men kan bijvoorbeeld wel heel divers zijn, maar als men geen hoge eisen stelt, is deze diversiteit alléén een kenmerk van diversiteit en zegt het weinig over de beoordeling en de keuze. Op het moment dat men de achterliggende eisen van de keuze aan diversiteit kent, kan men ook bepalen tot welke klasse de omnivoor behoort. Ik krijg namelijk sterk de indruk dat er steeds meer verschillende soorten omnivoren te vinden zijn en dat deze zich kunnen bevinden in verschillende klasse van laag tot hoog. Een verbreding van aanbod, mogelijkheden, interesses en benodigde kennis kan tegenwoordig namelijk al voor een hogere diversiteit zorgen.

Ten derde zou er vanuit deze onderzoeksuitkomsten een diepgaander onderzoek opgezet kunnen worden, waarbij de individuele kenmerken een grotere rol spelen. Hierbij doel ik

op bijvoorbeeld een kwalitatieve onderzoeksmethode die bepaalde processen op individueel niveau blootlegt.

Ten vierde kan vanuit dit onderzoek eten gezien worden als een middel om verschillende culturen beter te leren begrijpen en accepteren, al is het maar de eerste stap. Een proces wat de laatste decennia ook al in cultuur herkend wordt. Eten kan hierin misschien zelfs wel een toegankelijker middel zijn dan cultuur. Want zoals ook in de theorie naar boven kwam, valt er te verwachten dat bij voeding de multiculturele interesse nog groter is dan bij cultuur, waarbij voeding uit andere etnische culturen toegankelijker, en als minder vreemd beschouwd wordt. Zo kan eten bijdragen aan integratievraagstukken en de opkomende globalisering waarvan bijvoorbeeld de vorming van de Europese Unie er een van is. Grensoverschrijdend cultuur en voedingsonderzoek is hier voor nodig.

Eten is, tot slot, een waardevol kenmerk voor cultureel sociologisch onderzoek. Ik zou dan ook willen pleiten voor meer aandacht voor eten in het cultureel sociologische werkveld.

Literatuurlijst

Beckers, T. & Van der Poel, H. 1996. *Vrije tijd tussen vorming en vermaak. Een inleiding tot de studie van de vrije tijd*. Vakgroep Vrijetijdwetenschappen: K.U.Brabant.

Bennett, T. Emmison, M. & Frow, J. 1999. *Accounting for Tastes: Everyday Cultures in the life of Australians*. Cambridge: Cambridge University Press.

Bennett, T., Warde, A., Gayo- Cal, M., Savage, M., Silva, E. & Wright, D. 2007. Understanding cultural omnivorousness, or the myth of the cultural omnivore. *Cultural Sociology* 1 (2): 143 - 164

De Boer, J. Hoogland, C.T. & Boersema, J. J. 2007. Towards more sustainable food choices: value priorities and motivational orientations. *Food Quality and Preference* 18: 985-996.

Boiten, L. e.a. 1986. *Eten om te leven, leven om te eten. Groningers aan tafel sinds de middeleeuwen*. Groningen: Groninger Museum.

Bourdieu, P. 1984. *Distinction: A social critique of the judgement of taste*. Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press.

Bourdieu, P. 1984 (1979). *Distinction. A social critique of the judgement of taste*. London: Routledge.

Bourdieu, P. 1986. The forms of capital. In: J. G. Richards (Ed.), *Handbook of Theory and Research for the Sociology of Education* (pp. 241–258). New York: Greenwood.

Bourdieu, P. 1989. *Opstellen over smaak, habitus en het veldbegrip*. Amsterdam: Van Gennep.

Van den Broek, A. & De Haan, J. 2000. *Cultuur tussen competentie en competitie: contouren van het cultuurbereik in 2030*. Amsterdam: Boekmanstudies/Sociaal en Cultureel Planbureau.

- Bryson, B. 1996. Anything but heavy metal: symbolic exclusion and musical dislikes. *American sociological review* 61: 884-899.
- Dowd, T.J. & Rubtsova, A. 2004. Cultural Capital as a Multi-Level Concept: The Case of an Advertising Agency. *Research in the Sociology of Organizations* 22: 117-146.
- Van Eijck, . K. 1997a. Socialisatie in het gezin en de culturele consumptie van siblings, *Sociale Wetenschappen*, 40(2): 106-125.
- Van Eijck, K. 1997b. The impact of family background and educational attainment on cultural consumption: a sibling analysis, *Poetics*, 25: 195-224.
- Van Eijck, K. 1998. Leefstijlen van stijgers en dalers: de invloed van sociale mobiliteit op culturele consumptiepatronen, *Mens & Maatschappij*, 73(1): 27-46.
- Van Eijck, K. 1999: Jazzed up, brassed off: Sociale differentiatie in patronen van muzikale genrevoorkeuren, *Mens & Maatschappij*, 74(1): 43-61.
- Van Eijck, K. & Van Rees, K. 2000. In woord en beeld: het tv-kijkgedrag van specifieke lezerstypen in 1975 en 1995, *Sociale Wetenschappen*, 43(2): 67-87.
- Van Eijck, K. 2001. Social differentiation in musical taste patterns, *Social Forces*, 79(3): 1163-1185.
- Van Eijck, K., De Haan, J. & Knulst, W. 2002. Snobisme hoeft niet meer. De interesse voor hoge cultuur in een smaakdemocratie, *Mens & Maatschappij*, 77(2): 153-177.
- Elias, N. 1982. Nederlandse vertaling: *Het civilisatieproces. Sociogenetische en psychogenetische onderzoeken*. Utrecht. (oorspronkelijke uitgave 1939).
- Erickson, B.H. 1996. Culture, class, and connections. *American Journal of Sociology*, 102: 217-251.

Gabaccia, D. R. 1998. *We Are What We Eat: Ethnic Food and the Making of Americans*. Harvard: Harvard University Press.

Ganzeboom, H.B.G. 1988. *Leefstijlen in Nederland: een verkennende studie*. Rijswijk: Sociaal en Cultureel Planbureau.

Ganzeboom, H.B.G., De Graaf, P. & Kalmijn, M. 1988. De culturele en economische dimensie van beroepsstatus, *Mens en Maatschappij*, 62(2): 153-175.

Ganzeboom, H. 1989. *Cultuurdeelname in Nederland: een empirisch-theoretisch onderzoek naar determinanten van deelname aan culturele activiteiten*. Assen/Maastricht: Van Gorcum.

Ganzeboom, H.B.G. & De Graaf, P.M. 1990. Cultuurdeelname en opleiding: een analyse van statusgroep-effecten met diagonale referentiemodellen, *Mens en Maatschappij*, 65(3): 219-244.

Ganzeboom, H.B.G. & De Graaf, P.M. 1991a. Sociale herkomst, culturele socialisatie en cultuurparticipatie: een sibling-analyse, *Sociale Wetenschappen*, 34: 272-288.

Ganzeboom, H.B.G., De Graaf, P.M. 1991b. *Culturele socialisatie en culturele participatie. Over de invloed van het ouderlijke milieu*, pp. 133-157 in Verhoeff, R. & Ganzeboom, H.B.G. (eds.), *Cultuur en publiek: multidisciplinaire opstellen over de publieke belangstelling voor kunst en cultuur in Nederland*. Amsterdam: SISWO.

De Graaf, N.D., Kraaykamp, G. 1995. *Sociale differentiatie in materiële en cultuurconsumptie: een kwestie van leefstijl*, pp. 223-246 in J. Dronkers & W.C. Ultee, *Verschuivende ongelijkheid in Nederland*. Assen/Maastricht: Van Gorcum.

Grignon, C. 2001. *Commensality and social morphology. An Essay of typology*. In *Food, drink and identity*, (edited by P. Scholliers), Oxford: Berg.

De Haan, J. & Knulst, W. 2000. *Het bereik van de kunsten*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.

Hall, S. & Whannel, P. 1990 (1964). *The young audience*, pp. 27-37 In S. Frith & A. Goodwin (eds.), *On Record: Rock, Pop and the Written Word*. London-New York: Routledge.

Den Hartog, A.P.1992. Eten om te leven of leven om te eten? Sociaal-culturele aspecten van ons voedsel' In: De gestampte pot. Eetcultuur in Nederland. Themanummer van volkscultuur. *Tijdschrift over tradities en tijdsverschijnselen*, 2: 5 – 26.

Holbrook, M.B., Weiss, M.J. & Habich, J. 2002. Disentangling Effacements, Omnivore, and distinction effects on the consumption on cultural activities: an illustration. *Marketing Letters* 13 (4): 345 –375.

Kern, R.M. & Peterson, R. A. 1996. Changing highbrow taste: from snob to omnivore, *American sociological review*, 61: 900-907.

Koster, E.P. & Mojet, T. 2007. *Boredom and the reasons why some new products fail*. Cambridge: Woodhead.

Laermans, R. 1999. *Communicatie zonder mensen*. Amsterdam: Boom.

Laermans, R. 2002. *Het cultureel regiem*. Tiel: Lannoo.

Laermans, R. & Van der Stichele, A. 2004. Cultuurparicipatie in vlaanderen: een toetsing van de these van de culturele omnivoor. *Tijdschrift voor sociologie*, 25 (2):195- 225.

Van der Lippe & Voorpostel. 2001. Jongeren en cultuur. *Mens en Maatschappij*, 76 (3): 2002-2003.

Martens, L., Olsen, W. & Warde, A. 1999. Consumption and the problem of variety: cultural omnivorousness, social distinction, and dining out', *Sociology*, 33 (1): 105-127.

Martens, L. & Warde, A. 2000. *Eating out: Social differentiation, consumption and pleasure*. Cambridge: Cambridge University Press.

Mennell, S., Murcott A. & Van Otterloo, A. H. 1992. The sociology of Food: Eating, diet and culture, *Current sociology* 40 (2).

Montijn, I. 1994. Op zoek naar de Hollandse pot. *Hollands maandblad*, 10: 4 –7.

Peterson, R.A. 1992. Understanding audience segmentation: From elite and mass to omnivore and univore. *Poetics*, 21: 243-258.

Peterson, R.A. & Simkus, A. 1992. How musical tastes mark occupational status groups. Cultivating differences: symbolic boundaries and the making of inequality: 152-186. Chicago, IL: University of Chicago Press.

Peterson, R.A. & Simkus, A. 1992. How musical tastes mark occupational status groups, pp. 152-186 in M. Lamont & M. Fournier (eds.), Cultivating differences. Symbolic boundaries and the making of inequality. Chicago: Chicago University Press.

Peterson, R.A. 1993. Understanding audience segmentation: from elite and mass to omnivore and univore, *Poetics*, 21(1): 243-258.

Van Rees, K., Vermunt, J. & Verboord, M. 1999. Cultural classifications under discussion. Latent class analysis of highbrow and lowbrow reading, *Poetics*, 26: 349-365.

Righart, H. 1999. De muzikale formattering van een generatie. Popmuziek en de jaren zestig, *Sociologische Gids*, 46(5): 391-406.

Gb. Rustenburg e.a. 2000. *Marktonderzoek voor marketingbeslissingen*. Amsterdam: Wolters- Noordhoff.

Rozin, P. 1998. *Towards a Psychology of Food Choice*. Brussel: Instituut Danone.

Scholliers, P. 1997. Roquefort of jonge Hollandse, Klasse en eetcultuur in België in de twintigste eeuw. *Tijdschrift voor de sociologie*, Volume 18 (1-2): 103 - 129

Seale, C. 2006. *Researching Society and Culture*. London: SAGE Publications.

Sjogren, A. 1991. Acces to power through the family meal. A study of the Parisian Bourgeoisie of today eten. *Etnofoor*, jaargang 4 (1): 89 –102.

Sneijder, P. 2006. *Food for talk: Discursive identeties, food choise and eating practices*. Wageningen: PHD Wageningen Universiteit.

Sullivan, O. & Katz-Gerro, T. 2006. *The Omnivore thesis revisited voracious cultural consumers*. Oxford: Oxford University Press.

Tolksdorf, U. 1972. Ein systemtheoretischer Ansatz in der ethnologischen Nahrungsforschung. *Keiler Blatter zur Volkskunde*. Germany: 55 – 72.

Tolksdorf, U. 1975. Ernährung und soziale Situation. In: *Ethnologische Nahrungsforschung. Vortrage des zweiten internationale Symposiums für ethnologische Nahrungsforschung*. Helsinki: 277 – 291.

Wat eet Nederland. Resultaten van de voedingsconsumptiepeiling 1987 - 1988. Rijswijk.

Wiegelman, G, 1967. *Möglichkeiten ethnohistorischer Nahrungsforschung*. *Ethnologia Europaea 1*. Paris.

Bijlage 1: Vragenlijst

Geachte deelnemer aan dit onderzoek,

Voor u ligt een vragenlijst over wat u belangrijk vindt op het gebied van eten en vrije tijd. Het invullen van de vragenlijst duurt maximaal 10 minuten. Per vraag is er altijd 1 antwoord mogelijk. Vergeet niet na de laatste vraag op de knop versturen te drukken. Ik wil u alvast hartelijk danken voor uw medewerking.

Groet, Side Messemaker

Vragen over uw kookgedrag thuis

- Hoe vaak per week kookt u, of uw partner/huisgenoot voor u thuis?
 - 1 tot 2 keer per week
 - 3 tot 4 keer per week
 - 5 tot 6 keer per week
 - Bijna elke dag / elke dag
 - Nooit, ga verder naar vraag...

- Wat voor soort gerechten worden er bij u thuis gekookt? Geef per soort gerecht aan of dit nooit, soms, regelmatig, of vaak wordt bereid. Beoordelen op een schaal van 1 tot 4 waarbij 1 voor nooit staat 4 voor vaak.
 - Klassiek Frans (haute cuisine)
 - Hollandse kost (stampot, gehaktbal, speklap, aardappelen, etc)
 - Oosters (wokken, rijst, mie, nasi en bami, etc)
 - Indisch/thais (curry's, bamboes, kroepoek, etc)
 - Italiaans (pasta's, pizza's, lasagna, etc)
 - Amerikaans (hamburgers, pizza's, spare ribs, etc)
 - Afrikaans (kebab, tajines, bobotie, etc)
 - Zuid Amerikaans (roti, steaks, borrito's, taco's, etc)
 - Grieks / turks (gyros, shoarma, mix grill, etc)
 - Japans (sushi, miso soep, etc)

- Fusion (freestyle, combinaties van gerechten, etc)
 - Andere, namelijk...
- Hieronder vindt u een aantal uitspraken over eten. Geef voor elk van de onderstaande uitspraken aan in hoeverre u het ermee eens bent. U beoordeelt op een schaal van 1 tot 4 waarbij 1 staat voor niet mee eens en 4 staat voor helemaal mee eens.
- De gerechten die ik klaar maak moeten simpel zijn
 - De gerechten die ik klaar maak moeten snel te bereiden zijn
 - De gerechten die ik klaar maak moeten goed vullen.
 - De gerechten die ik klaar maak moeten goedkoop zijn.
 - De gerechten die ik klaar maak moeten speciaal en culinair zijn.
 - Ik vindt het belangrijk om te experimenteren met eten.
 - Ik maak zoveel mogelijk alles met verse producten en gebruik liever geen kant en klaar voedsel.
 - Ik doe extra mijn best op het eten als ik bezoek krijg.

Deze vragen gaan over uw restaurantbezoek

- Hoe vaak eet u in een restaurant?
- 1 tot 6 keer per jaar
 - 1 tot 2 keer per maand
 - 1 keer per week
 - 2 tot 3 keer per week
 - 4 tot 7 keer per week
 - Helemaal nooit, ga verder naar vraag ...
- Welke keukens eet u als u in een restaurant eet? Beoordelen op een schaal van 1 tot 4 waarbij 1 voor nooit staat en 4 voor vaak.
- Klassiek Frans (haute cuisine)
 - Hollandse kost (stampot, gehaktbal, erwtensoep, etc)
 - Oosters/Chinees (nasi en bami, wokgroente, etc)
 - Indisch/thais (curry's, bamboes, kroepoek, etc)
 - Italiaans (pasta's, pizza's, lasagna, etc)
 - Amerikaans (hamburgers, pizza's, spare ribs, etc)

- Afrikaans (kebab, tajines, bobotie, etc)
 - Zuid Amerikaans (roti, steaks, borrito's, taco's, etc)
 - Grieks / turks (gyros, shoarma, mix grill, etc)
 - Japans (sushi, miso soep, etc)
 - Fusion (freestyle, combinaties van gerechten, etc)
 - Fastfood (hamburger, patat, kroket, frikandel, etc)
 - Andere, namelijk ...
- Hieronder vindt u een aantal uitspraken over eten in restaurants. Geef voor elk van de onderstaande uitspraken aan in hoeverre u het ermee eens bent. U beoordeelt op een schaal van 1 tot 4 waarbij 1 staat voor niet mee eens en 4 staat voor helemaal mee eens.
- Het restaurant moet goedkoop zijn.
 - Het restaurant moet lekker grote porties serveren.
 - Het restaurant moet nieuw en experimenteel eten serveren.
 - Het restaurant moet speciale culinaire gerechten serveren.
 - Het restaurant moet snel het eten serveren.
 - Ik ga vooral uit eten voor het sociale gebeuren, het eten komt op de tweede plaats.
 - Ik ga voornamelijk naar restaurants die me aangeraden worden door vrienden.

Deze vraag gaan over de muziek die u luistert

- Hoe vaak luistert u naar muziek?
- 1 tot 6 uur per week
 - 1 uur per dag
 - 2 tot 4 uur per dag
 - 5 uur of meer per dag
 - Helemaal niet, ga verder naar vraag...
- Wat voor soort muziek luistert u? Beoordelen op een schaal van 1 tot 4 waarbij 1 voor nooit staat en 4 voor vaak.
- Popmuziek
 - Klassieke muziek

- Modern klassiek
 - Hiphop / Rap
 - Heavy metal
 - Easy listening
 - Jazz
 - Rock
 - House / Elektronisch
 - Volksmuziek en/of Nederlandstalig
 - Country
 - Reggae / R&B
 - Wereldmuziek
 - Anders, namelijk...
- Hieronder staat een aantal stellingen over muziek. Gelieve aan te kruisen in hoeverre u het met elk van deze stellingen eens bent. U beoordeelt op een schaal van 1 tot 4 waarbij 1 staat voor niet mee eens en 4 staat voor helemaal mee eens.
- Ik luister het liefst muziek op de achtergrond terwijl ik met andere dingen bezig ben.
 - Ik ben op zoek naar opkomend talent en mogelijke nieuwe sterren.
 - Ik luister het liefst naar muziek die makkelijk toegankelijk is.
 - Ik vind het belangrijk dat het echt goede muzikanten zijn / ik houd van muzikale hoogstandjes.
 - Ik beschouw mijn muzieksmaak als alternatief.
 - Ik houd van muziek die niet in een hokje geplaatst kan worden.
 - Mijn muzieksmaak is muziek die op dat moment populair is.
 - Ik luister voornamelijk muziek die me aangeraden wordt door vrienden.
 - Ik denk bewust na over de muziek die ik opzet als ik bezoek heb.

Deze vragen gaan over culturele uitstapjes

Gaat u wel eens op een cultureel uitstapjes buitenshuis, zoals het bekijken en luisteren van live muziek, theater, dans, cabaret, film, etc? Hoe vaak doet u culturele uitstapjes?

- Hoe vaak doet u deze uitstapjes?
 - 1 tot 6 keer per jaar
 - 1 keer tot 3 keer per maand
 - 1 keer per week
 - 2 tot 3 keer per week
 - 4 tot 7 keer per week
 - Helemaal nooit, ga verder naar vraag...

- Wat voor soort uitstapjes doet u? Beoordelen op een schaal van 1 tot 4 waarbij 1 voor nooit staat en 4 voor vaak.
 - Theater
 - Filmhuis / Arthouse-bioscoop
 - Bioscoop
 - Cabaret
 - Klassieke muziek
 - Poppodium
 - Opera
 - Ballet
 - Museum
 - Musical
 - Anders, namelijk...

- Hieronder staat een aantal stellingen over culturele uitstapjes. Gelieve aan te kruisen in hoeverre u het met elk van deze stellingen eens bent. U beoordeelt op een schaal van 1 tot 4 waarbij 1 staat voor niet mee eens en 4 staat voor helemaal mee eens.
 - Ik ga op cultureel uitstapje om een leuke tijd te hebben.
 - Het culturele uitstapje moet nieuw of experimenteel zijn.
 - Het culturele uitstapje moet goedkoop zijn.
 - Het culturele uitstapje moet toegankelijk en niet te ingewikkeld zijn.
 - Het culturele uitstapje moet artistieke kwaliteit hebben.
 - Het culturele uitstapje moet bijdragen aan mijn eigen ontwikkeling.
 - Het culturele uitstapje moet niet al te ernstig of serieus zijn.

- Het culturele uitstapje gaat om het gezellig samen zijn met vrienden en bekenden.
- Ik ga voornamelijk naar cultuuruitingen die me aangeraden worden door vrienden.

Vragen Algemeen

- Hoe oud bent u? (leeftijdsgroep heb ik afgestemd op 20 tussen 29)
- Wat is uw hoogst voltooide opleiding?
 - Lagere school
 - Vmbo
 - Mavo
 - Havo
 - Vwo
 - Mbo
 - Hbo
 - Wo
 - Geen
- Welke situatie is op u van toepassing:
 - Student en werkend
 - Student
 - Werkend
 - Niet werkend of studerend
- Wat is uw huidig studie of beroep?
 - Studie:...
 - Beroep:...
- Bent u in Nederland geboren?
 - Ja
 - Nee
- Waar zijn uw ouders geboren?
 - Beide ouders zijn in Nederland geboren
 - Beide ouders zijn in het buitenland geboren
 - Eén ouder is in Nederland geboren en één ouder in het buitenland
- Wat is uw woonsituatie?
 - Alleenwonend
 - Samenwonend met partner

- Samenwonend met studenten op kamers / studentenhuus
 - Anders, namelijk...
- Wat is uw woonplaats?
 - ...
- Wat is uw eigen inkomen (inclusief studiebeurs), of het inkomen van u en uw partner indien u een huishouden deelt?
 - Beneden modaal (minder dan 2.500 euro bruto per maand)
 - Modaal (2.500 euro bruto per maand)
 - Boven modaal (meer dan 2.500 euro bruto per maand)
 - Geen inkomen
 - Geen antwoord
- Volgt u een speciaal (medisch, allergisch, etc) dieet?
- Heeft u lichamelijke beperkingen die uw cultuurkeuzes beïnvloeden (slecht horend, slecht mobiel).
- Eventuele opmerkingen kunt u hier kwijt:...
- Voor diepgaander onderzoek willen we graag een aantal personen die aan deze vragenlijst hebben meegewerkt, interviewen. Zou u hieraan mee willen werken? Zo ja, wilt u dan hier uw emailadres invullen:...

Bedankt voor het invullen! U heeft mij er enorm mee geholpen.